

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 15 квітня 2021 року)

ДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808

Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 10.09.2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Обиденнікова Марина Олегівна – здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри української мови

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія XXI століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. 164 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021

©Автори публікацій, 2021

ЗМІСТ

<i>Граматичні «помилки» в сучасній постмодерній поезії</i>	8
<i>Адамова Дарія</i>	
<i>Проблема мовних штампів та кліше у сфері публічного управління....</i>	11
<i>Бартош Юлія</i>	
<i>Вербалізатори категорії «щастя» у творах Василя Мисика.....</i>	12
<i>Валенко Анжела</i>	
<i>Шляхи формування комунікативної компетентності на заняттях з української мови.....</i>	15
<i>Гаплевська Інна</i>	
<i>«Червоний» Андрія Кокотюхи як зразок сучасного історичного роману.....</i>	17
<i>Гвоздь Єлизавета</i>	
<i>Словесні образи небесних світил у мовотворчості Івана Перепеляка..</i>	23
<i>Горенко Вікторія</i>	
<i>Лесичні й фразеологічні біблізми в епістолярному дискурсі Лесі Українки.....</i>	27
<i>Горюн Тетяна</i>	
<i>Числівник у поетичному мовленні постмодерністів.....</i>	29
<i>Гриненко Інна</i>	
<i>Мотивація володіння основами бізнес-англійської мови.....</i>	31
<i>Грицай Яна</i>	
<i>Звертання як синтаксичний засіб експресивізації поетичного тексту (на матеріалі збірки Л. Костенко «Річка Геракліта»).....</i>	32
<i>Грицай Яна</i>	
<i>Концепт Китай в українській мовній картині світу.....</i>	36
<i>Ван Дацзюнь</i>	
<i>Мовна норма vs мовна девіація в навчально-комунікативному дискурсі.....</i>	38
<i>Єрмоленко Софія</i>	
<i>Феміністична проблематика малої прози Лесі Українки.....</i>	43
<i>Жилівостова Інна</i>	

Явище морфологічної атракції в лінгвістиці.....	44
<i>Жиліна Кристина</i>	
Поняття «атракція» в лінгвістичній науці: історія і сучасний стан дослідження.....	45
<i>Жиліна Кристина</i>	
Еротизм у ліриці Юрка Іздрика.....	49
<i>Катриченко Карина</i>	
Использование пословиц и поговорок в заголовках СМИ.....	53
<i>Клад'єва Аліна</i>	
Teaching Ukrainian as a Foreign Language.....	55
<i>Ковальова Діана</i>	
Реалізація методу вправ у навчанні української мови як іноземної.....	56
<i>Ковальова Діана</i>	
Неологизми в романе Дины Рубиной «Белая голубка Кордовы».....	58
<i>Колісникова Карина</i>	
Відображення любовних почуттів у художньому просторі повісті Г.Ф. Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана».....	60
<i>Комолова Юлія</i>	
Складнопідрядні речення умови в політичних текстах.....	63
<i>Кондратюк Вікторія</i>	
Вербалізація лексико-семантичного поля «пам'ять» в есеях Василя Махна	69
<i>Котолуп Анастасія</i>	
Антропонімія творів І. Нечуя-Левицького.....	72
<i>Кравцова Альона</i>	
Навчання дітей англійської мови: метод TPR.....	76
<i>Кузнецова Лілія</i>	
Осмыслення ідеї свободи у романі С. Жадана «Ворошиловград».....	78
<i>Куткова Вікторія</i>	
Особливості ойконімії Маріупольського району Донецької області.....	81
<i>Лебедева Надія</i>	

<i>Методика роботи над порушеннями лексичних норм у мовленні молодших школярів.....</i>	<i>87</i>
<i>Левацька Анастасія</i>	
<i>Аксіологічні особливості інтернет-форумів (на матеріалі форумів «Теревені», «Дівочі посиденьки»).....</i>	<i>92</i>
<i>Ломоносова Інна</i>	
<i>Біблійні цитати в поезії Ірини Жиленко.....</i>	<i>97</i>
<i>Матвеева Світлана</i>	
<i>Особливості творення мас-медійних оказіоналізмів української мови.....</i>	<i>99</i>
<i>Михайленко Марія</i>	
<i>Культура ділової комунікації як об'єкт лінгвістичних досліджень.....</i>	<i>105</i>
<i>Науменко Поліна</i>	
<i>Business speech.....</i>	<i>109</i>
<i>Науменко Поліна</i>	
<i>Формування комунікативних компетентностей на уроках української мови в учнів з особливими освітніми потребами в 5 класі... </i>	<i>110</i>
<i>Овдієнко Альона</i>	
<i>Творчість І. Котляревського в літературознавчих студіях.....</i>	<i>112</i>
<i>Поліщук Анастасія</i>	
<i>Ділова англійська мова для бізнескомунікації.....</i>	<i>115</i>
<i>Поліщук Анастасія</i>	
<i>Використання фразеологізмів у повсякденному житті молоді на початку ХХІ століття.....</i>	<i>116</i>
<i>Правник Марія</i>	
<i>Особливості функціювання оцінної лексики в художньому мовленні....</i>	<i>118</i>
<i>Приходько Юлія</i>	
<i>Оцінна лексика української мови: теоретичні засади дослідження.....</i>	<i>119</i>
<i>Приходько Юлія</i>	
<i>Українська мова в сучасній блогосфері.....</i>	<i>124</i>
<i>Савченко Аліна</i>	
<i>Vocabulary and stylistic features of the ukrainian language blog</i>	<i>129</i>
<i>Савченко Аліна</i>	

Використання топонімів південного регіону України в навчальному процесі.....	130
<i>Саккер Олександра</i>	
Жіночі персонажі російської народної казки та їхні міфологічні витоки.....	131
<i>Севрук Катерина</i>	
Образ жінки-борчині в романі В. Шкляра «Маруся».....	133
<i>Тіханова Регіна</i>	
Формування граматичної компетентності учнів у вивченні шкільного курсу морфології.....	135
<i>Трускал Марина</i>	
«Озерний вітер» Ю. Покальчука як зразок сучасної міфологічної прози	137
<i>Усатенко Вікторія</i>	
Верланізація у французькій мові та принципи побудови верланів.....	141
<i>Хардіков Олексій</i>	
My experience of teaching English.....	143
<i>Хоменко Нікіта</i>	
Терміни і професіоналізми в галузі бухгалтерського обліку: до проблеми розмежування	144
<i>Черевко Юлія</i>	
Роль бізнес-англійської мови у сучасному світі.....	146
<i>Черкашина Вікторія</i>	
Щастя як феномен буття людини.....	148
<i>Черкашина Вікторія</i>	
Linguistic deviations in media discourse.....	152
<i>Чеснюк Анастасія</i>	
Стилістичні засоби в медійному дискурсі (інтернет-магазинах).....	153
<i>Чеснюк Анастасія</i>	
Сталі вирази з семантикою «відсутність світла» в російській та китайській мовах (до постановки проблеми).....	155
<i>Чу Йівей</i>	

<i>Біблійні мотиви у творчості Оксани Забужко.....</i>	<i>157</i>
<i>Шиловець Таїсія</i>	
<i>Важливість бізнес англійської мови.....</i>	<i>159</i>
<i>Ширіна Ольга</i>	
<i>Формування лексичних компетентностей в іноземних здобувачів на матеріалі народознавчих текстів.....</i>	<i>160</i>
<i>Ширіна Ольга</i>	
<i>До питання про визначення прийменника в українській та польській науковій літературі.....</i>	<i>162</i>
<i>Шовкова Катерина</i>	

Адамова Дарія Ігорівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., проф. О. А. Олексенко

ГРАМАТИЧНІ «ПОМИЛКИ» В СУЧАСНІЙ ПОСТМОДЕРНІЙ ПОЕЗІЇ

У тяжких суспільно історичних умовах (більшою мірою духовних) поступово, крок за кроком, відроджується мистецтво. Його представники націлені заперечити традицію та класику, усталені віками, щоб вийти на новий шлях та позбутися того, що, на їх думку, сковує єство митця. Вони вважають, що це є правильним способом подолати нематеріальну природу майстра та його внутрішню кризу.

Наприкінці ХХ – поч. ХХІ століть таким напрямом мистецтва стає постмодернізм (натепер уже відзначають появу постпостмодернізму). Характеристики постмодернізму хоч і подаються дещо розмито, проте науковці, такі як Т. Гундорова, Ж. Дерріда, О. Маленко, Д. Наливайко, Р. Харчук та ін. поділяють думку про руйнівну силу іронії для всіх культурних і духовних надбань людства. Постмодерністи бачать світ хаотичним, абсурдним, деструктивним [4: 35-36].

В українську літературу постмодернізм увійшов непомітно. Він був, насамперед, антитезою не модернізму, яким цікавився і з яким співіснував, а антитезою тоталітаризму і соцреалізму [2: 47]. Появу й розвиток постмодернізму в українській літературі пов'язують перш за все зі «Станіславським феноменом», представниками якого є Юрій Андрухович, Юрій Іздрик, Тарас Прохасько, Володимир Єшкілев, Галина Петросяк та ін. Ці митці своєю творчістю декламували розрив із традиційними цінностями, відстоювали необхідність перегляду усталених канонів та звичаїв у літературі, заперечували як соцреалізм, так і неонародництво та неопозитивізм. Їх ставлення до літератури було зовсім іншим, для них література не є чимось величним, а навпаки, розглядається «як хвороба чи прояв людської слабкості» [6: 126].

О. Маленко визначає такі спільні для всього українського постмодерну риси, як вихід художнього слова зі сформованих традицією й класикою стереотипів, де сакралізація мови як культурно духовного коду, іронічне прочитання попереднього мистецького досвіду, абсурд як маркер постмодерної ситуації, інтертекстуальність як діалог культурних кодів, колаж як структурно-смісловий алгоритм конструювання тексту, герменевтична інтерпретація тексту як форма «самопізнання духу» [3: 403].

На думку критиків, постмодернізмом є культура всеосяжної гри, що містить у собі комплекс духовних надбань і цінностей нашої цивілізації. Як зазначають автори навчального посібника «Філософський постмодерн», суть постмодерного відношення до нової розмаїтої реальності зводиться до «породження відмінностей у спонтанній соціокультурній діяльності, найадекватнішою формою якої є гра, змагання, суперництво. Правила таких ігор

формуються в процесі їх становлення самими учасниками, а тому згадані ігри не потребують будь-якого зовнішнього джерела для їхньої легітимації» [1: 232].

У постмодернізмі деструктивність слів відображається на всіх рівнях: графічному, орфографічному, лексичному, граматичному, синтаксичному та стилістичному. Відомі роботи лінгвістів Т. Гундорової, С. Мартинової, О. Маленко, Л. Ставицької та ін. окреслюють питання постмодерного дискурсу, особливо враховуючи поняття лінгвістичної поетики, інтертекстуальності як однієї з її характеристик, використання онімів як втілення інтертекстуальності, характеристики постмодерної лексики тощо. Однак особливої уваги проблемам порушення норм і традицій не приділяється, особливо на граматичному рівні постмодерністських текстів. Граматична деструктивність вважається одним із проявів кітчю, який допомагає «розгерметизувати лексично й стилістично устаткований національний художній контекст, наблизивши його до живого українського мовлення» [3: 427].

У 20-тих роках ХХ століття в роботі «Граматика помилок» представником Женевської лінгвістичної школи, учнем Ш. Баллі, А. Фреєм були описані умисні помилки в текстах, ужиті з певними стильовими та стилістичними завданнями, що відображали оригінальну естетику літературного напрямку. А. Фрей звичному, нормативному, кодифікувальному підходу до помилок, притаманному попередній науці, протиставляв власне функціональний. Під таким кутом зору – це «помилка, яка не відповідає заданій функції (наприклад: чіткість, економічність, виразність тощо)». Враховуючи це, дослідник формулює важливе для нього положення: «Помилки роблять не заради задоволення. Їх поява визначена більшою чи меншою мірою неусвідомлено, тими функціями, що вони їх мають (більша виразність, більша ясність, більша економія тощо)» [5: 14-15]. Аналіз помилок, що спирається на дослідження А. Фрея, є досить цікавим та ефективним для вивчення стилю письма постмодерністів як культурного явища ХХ – поч. ХХІ ст.

Якщо заглибитися в поезію постмодерну та спробувати дати оцінку спотворенням, які автори використовують у творах, то можна зробити висновок, що найголовнішою причиною «помилки» слугує експресивність, яка здатна проявлятися в різних формах: фонетичних, лексичних, морфологічних тощо.

Наприклад, матеріал поезії постмодерну дає підстави стверджувати, що фонетичні спотворення допомагають у створенні іронічної тональності (цитовання здійснюється з дотриманням авторського правопису): *на ніч розтрощений ще з китайсько-фінської **трохвейний патіхвон*** (В. Цибулько, «Янголиця»), *кельнер часу в нашому селі скажімо **бухветчик** вже не раз мені зміша такого, що на ранок прокидаюся із чужою головою* (В. Цибулько, «Янголиця»). Їх виражальна функція тим сильніша, чим більше текст відірваний від передачі побутових сцен і націлення на філософське осмислення світу та людини в ньому: порівн. *сидить на **чамайдані** моя пам'ять нема й батьківщини в батьківщині* (В. Цибулько, «Янголиця») і *щец, нарешті, вона **похлєбтає**: щіз є вумен, а **вумна** така, наитрикнувшись*

зенацька на роги, сні читає й смажить яєшню мені (І. Бондар-Терещенко, «Фібруарій»). Особливого сарказму набувають слова, в яких зміна однієї фонемі призводить до виникнення нового смислу, вміщеного в нову морфологічну форму: *Біжи скорше, там тебе чекають на дереві дуляри золоті* (І. Бондар-Терещенко, «Рецепта») [4: 38-39].

Деструктивність естетики постмодерну виявляється і в свідомих помилках на дериваційному рівні: на мовній грі зі структурою слова побудована експресія поезії В. Цибулька «999 – три ложки сліз». На початку вірша строфа заснована на анафоричному вживанні частки **НЕ**, що мала б писатися з дієсловами окремо, однак поетом занесена до розряду префіксів – у такий спосіб актуалізується узагальненість думки про марність життя, невинуватість існування людини, яка передається як нерозривне поняття, побудоване на відомій притчі про три обов'язкові речі, що їх має зробити людина протягом життя:

*ненародилась дитина
непосадилося дерево
ненаписалася книга
незбудувався дім*

Потім **НЕ** з цими самими дієсловами пишеться вже окремо, бо кожному невиконану дію автор протиставляє виконаній – тому, чого людина досягла в житті: *не збудувався дім, але я поселився в нім, не посадилося дерево, але я пригощав перехожих його плодами* та ін. Завершується поезія словесно-складовою грою, у якій можна почути відлуння дзвонів долі в людській душі: чи так ми живемо, як треба:

*не народилось а-дилось
не посадилось а-дилось
не написалось а-салось
не збудувався а-вався...
одне лише душу гріє
не вкрав не не не
не вбив [4: 39].*

Навіть поверхневе дослідження граматичної природи помилок сучасного поетичного постмодерну дає можливість стверджувати про їхній глибоко прихований естетизм, про бажання майстра слова розірвати пута канонів споконвічного та затхлого, нудного й консервативного. Читачем ці новоутворення, які трапляються в текстах, сприймаються як щось творче й самобутнє, що надає конкретному автору своєї виняткової ідентичності. Проте важливим лишається те, що ці недотримання норм слова мають бути зверненими до читача, приносити певну користь і задоволення від прочитання, а не бути лише виявом показної індивідуальності автора.

Такою є основа використання граматичних помилок у текстах. Вивчення відповідних механізмів їх застосування у сферах мовознавства й літературознавства є перспективним для розгляду.

Література

1. **Лебединцева Н.** Сучасна українська література: Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2007. 104 с.
2. **Любарець О.** Українська постмодерна проза. Ж. : Бліц інформ, 2009. 150 с.
3. **Маленко О.** Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну): Монографія. Харків: ХІФТ, 2010. 488 с.
4. **Олексенко О.** «Грамматика помилок» у поезії сучасного постмодерну. *Лінгвістичні етюди: збірник наукових праць кандидата філологічних наук, професора Олени Андріївни Олексенко.* Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. С. 35-39.
5. **Фрей А.** Грамматика ошибок: Пер. с фр. М.: КомКнига, 2006. 304 с.
6. **Харчук Р.** Сучасна українська проза: Постмодерний період : Навч. посіб. К.: Академія, 2008. 248 с.

Бартош Юлія Віталіївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Ю.М. Лебедеко

ПРОБЛЕМА МОВНИХ ШТАМПІВ ТА КЛІШЕ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Успіх діяльності будь-якого підприємства, державної установи, чи органів місцевого самоврядування багато в чому залежить від того, наскільки всі учасники володіють наукою та мистецтвом спілкування, знають загальноприйняті правила та норми ділового спілкування, вміють проводити переговори та бесіди. Уважно поглянувши на сучасну, розгалужену систему публічного управління, можна помітити, що у діловій мові є звороти, які в певних мовленнєвих ситуаціях повторюються без змін як усталена словесна формула. Розрізняють два види таких стійких словосполучень: кліше і штампи.

Мовні штампи — це стерті, колись образні вислови, зайві слова, неточні вислови, безкінечні, стилістично не вмотивовані словесні повтори, які створюють негативний стилістико-смісловий ефект. Головною причиною породження штампів є відсутність в авторській мові тих засобів, які допомогли б швидко, зручно й економно висловити думку. Тому й спостерігається нанизання кількох абстрактних слів, розташованих поряд, наприклад: питання підвищення; забезпечення виконання; здійснення завдання; виконання зобов'язання.

Вивчення мовних кліше може вважатися на сьогодні найбільш розробленою проблемою мовознавства. Різні підходи до тлумачення мовної природи кліше пояснюються традиційним та нетрадиційним розумінням сутності цієї лінгвоодиниці. [1, 68].

Для більш точного та кращого розуміння такого значення як «кліше», доречно навести думку О.О. Селіванової, яка подає таке тлумачення: кліше — це стандартні відтворювані засоби мови, які регулярно повторюються в певних

контекстах і служать ознаками певного стилю або акту комунікації. Мовні кліше функціонують переважно в інформаційних жанрах засобів масової інформації й часто відтворюються у мові. Вони виконують роль стандарту, забезпечують найповнішу інформацію і економлять мовлення. Такі мовні звороти вживаються у функції готових формул [2, 34].

В офіційно-діловому спілкуванні використовують, наприклад, такі кліше: *згідно з розпорядженням, на підставі наказу, відповідно до чинного законодавства, порядок денний, поставити питання на розгляд, довести до відома, взяти до уваги, вжити заходів, надати допомогу, з боку адміністрації, обіймати посаду*. Найчастіше кліше використовують у діловому листуванні, в якому значну роль відіграє завершальне кліше, що певною мірою проектує тривалість подальшого листування.

Отже, дослідження мовних штампів та кліше в публічному управлінні на сьогодні є досить актуальною темою. Про це свідчить посилена увага науковців до проблеми використання мовних кліше, зокрема в діловому мовленні. Кліше слід відрізнити від мовних штампів. Завдяки ним можна вдало і ясно висловити свою думку та заощадити час. Вони допомагають легко знаходити визначення повторюваним явищам, прості у відтворенні, дозволяють легко відтворювати офіційну промову й найголовніше – економлять мовні зусилля, час і енергію людини.

Література

1. **Гвоздев В.В.** Контекст і проблеми перегматики кліше // Роль контексту в реалізації семантичних особливостей мовних одиниць. Курск, 1987.
2. **Селіванова О.О.** Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008.

*Валенко Анжела Михайлівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.В.Ткач*

ВЕРБАЛІЗАТОРИ КАТЕГОРІЇ «ЩАСТЯ» У ТВОРАХ ВАСИЛЯ МИСИКА

Творчість Василя Олександровича Мисика визнана дослідниками як яскраве явище в українській літературі ХХ століття. Його художня спадщина попри наявність поважної кількості досліджень різного плану (В. Брюгген, Г. Гельфандбейн, Н.Гриців, В. Іванисенко, М. Ільницький, Н. Куляса, Ю. Лавріненко, О. Лупій, І. Михайлин, Л. Новиченко, В.Переяслов, Я. Савченко, О.Тележкіна, В. Хитрук), потребує нині мовознавчої рецепції.

Особливу увагу В. Мисик у своїх творах приділяв осмисленню категорії щастя, його сутності та шляху досягнення. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю вивчення особливостей вербалізації поняття «щастя» у творчому просторі Василя Мисика.

Щастя як одна з базових людських емоцій, як особлива категорія людського буття було об'єктом різних наукових розвідок (С.Воркачов, У.Дробішевська, О.Малярчук., М.Нікітін, О.Морозова, О.Хомчак та ін.). Наприклад, С.Воркачов розглядає щастя як культурний концепт та визначає його як багатомірне інтегративне ментальне утворення, яке охоплює інтелектуальну загально-аксіологічну оцінку й оцінку емоційну у формі радості або задоволення. Учений стверджує, що щастя – це інтелектуальна оцінка, позитивний баланс життя; щастя – це блаженство, спокій та щастя – це діяльність, боротьба тощо [1, с.65]. О.Малярчук аналізує етимологічні та структурні характеристики концепту «щастя» на базі англійської мови. У.Дробішевська проводить зіставний аналіз розглядуваного концепту в українських і польських фразеологізмах. Проте актуальною залишається проблема дослідження структури та засобів вербалізації концепту «щастя» в ідіостилі українських письменників, зокрема Василя Мисика.

Якнайкраще осягнення поняття «щастя» подає етимологічний словник. Слово «щастя» («счастя») має той самий корінь, що слово «частина». Можна припустити, що глибинне значення слова «щастя» пов'язане із ситуацією, коли людина є частиною чогось цілого (соціуму, людської громади, родини тощо), і з якого вона могла одержати свою частину благ, які могли б задовольнити її життєві потреби і робити, таким чином, її щасливою.

Лексема щастя у тлумачному словнику української мови представлена кількома лексико-семантичними варіантами, зокрема:

- 1) стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь;
- 2) фортуна, доля, талан, щастя–доля;
- 3) те, що викликає стан найвищого задоволення життям, дає радість [4, с.840-841].

Слово-ім'я концепту «щастя» разом із лексемами життя, людина, радість, друг, добро, дім, любов, спокій та ін. формує ядро мовної свідомості українців [5, с.6].

Мета нашого дослідження – проаналізувати мовні засоби вербалізації поняття «щастя» у художньому просторі Василя Мисика.

Письменник розглядає щастя з різних боків, випробовує на різному матеріалі й у різних жанрах, створюючи не раз схожі ситуації з протилежним результатом. Для аналізу обрали поеми «Щастя», «Гетьманівна», вірш «Чорнотроп». Так, «Щастя» з ідеєю ілюзорності, нетривкості легкого успіху, достатку, багатства, що само припливло в руки, нерозривно зв'язане з «Гетьманівною» – гіперболізовано-гротескним твором про «щастя» бездіяльного існування. А задум «Гетьманівни», у свою чергу, вже вгадується у вірші «Чорнотроп» [2, с. 16].

У мовній картині аналізованих творів Василя Мисика «Щастя», «Гетьманівна», «Чорнотроп» причинами прояву емоції щастя є кохання, справжній світ, легкий достаток, життя, що і зумовлюють у когнітивній структурі концепту такі складові, як почуття, емоції, хвилювання, які

знаходять своє відображення в радості, добрі, веселості, втісі, приємності, життєлюбстві.

Наприклад:

1) Щастя – це кохана («уподоба»)::

«Для мене щастя, – каже, – не в худобі,
Для мене щастя – в милій уподобі» [3, с.171]

2) Щастя – це матеріальні статки («достаток-повні»):

У великому син проживає щасті!

Куди не поглянеш – хліви та обори,

Вівці – вовнисті, корови – дійчасті,

Криниці – широкі, ожереди – як гори,

Вин бари від зерна випнули боки,

Захрясли ходами підкати й возовні! [3, с.176]

3) Щастя – це ілюзорна країна (країна солодких позіхів):

...От тільки

не схожа вона

На вашу:

Маленька-маленька,

Та зате

Щаслива-щаслива:

Ні голоду, ні холоду,

Ні чуми, ні війни –

Тихо,

Як під голубиними крилами» [3, с.190]

4) Щастя – забути про горе:

У нас, хвалити бога, щаслива країна: позіхне раз, другий – і забуде про своє горе. [3, с.197] та ін.

Зазначимо, що у семантичному просторі аналізованих творів «Щастя», «Гетьманівна», «Чорнотроп» Василь Мисик категорію «щастя» репрезентує різними частинами мови і передусім: іменниками: щастя, уподоба, сонечко, цуценятко, доля, жилка, хазяїн, рай, країна, край, втіха, затишок, серце, краса, усмішка, кохання, коханець та ін.; прикметниками: щасливий, гарна, щаслива-щаслива, справжнє, дорожча, неабияке, щонайкраща, винозорий; числівниками: двоє; дієсловами: осміхається, вистрибує, вщасливлює, закохався, покохала, зажадалось, любиш, любила, обіймають, пораділи. Однак основним семантичним вербалізатором аналізованої емоційної категорії є абстрактний іменник щастя.

Василь Мисик активно залучає до свого мовного «арсеналу» різноманітні художньо-мовні засоби, що вербалізують категорію «щастя», зокрема: епітети: ненадійне щастя, доля щаслива, рідна країна, країну солодких позіхів, щаслива жилка, великий світ та ін.; метафори: серце вколола смутком, смуток жеврів в очах, шляхи-стежки розлітаються та ін.; порівняння: смутком, наче шилом; щастя з-під ножа тощо. Емоційний концепт «щастя» актуалізується в поезіях письменника й за допомогою фразеологічного фонду української мови. Наприклад: як у бога за пазухою, як у воду дивився, аж

морозом сипне поза плечима, не мотатися блохою в чужій холоші, як треба – то хоч в огонь, хоч у воду! та ін. Яскраві мовні тропи насичують рядки поезій емоційно-експресивним забарвленням та є основою емотивного вираження щастя.

Таким чином, Василь Мисик використовує різноманітні мовні засоби для вербалізації категорії «щастя», яка асоціюється в одній людині як почуття задоволення, в іншій особі – як справжнє кохання, у третій асоціюється з успіхом та вдачею, у четвертій з гарним настроєм і посмішкою, а у п'ятій з добробутом та достатком. Перспективи подальших досліджень окресленої проблеми вбачаємо у вивченні наповнення концепту «щастя» та способами і засобами його вираження в інших поетичних творах цього автора.

Література

1. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. М. : Гнозис, 2004. 240с. **2. Мисик В.** Твори в двох томах. К.: Дніпро. 1983. Т.1. 335 с. **3. Мисик В. О.** Чорнотроп. Вибране. Харків: Майдан, 2007. 288 с. Серія: «Поезія Слобожанщини». **4. Новий тлумачний словник української мови :** в трьох томах / уклад. В.Яременко, О. Сліпушко. II вид. К. : Аконт, 2005. Т. 3. (П-Я). 928 с. **5. Славянский ассоциативный словарь:** русский, белорусский, болгарский, украинский / Н.В.Уфимцева, Г.А.Черкасова, Ю.Н.Караулов, Е.Ф.Тарасов. М.: Ин-т языкознания РАН, 2004. 800 с.

Гаплевська Інна Борисівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: д. філол. н., проф. К.Ю. Голобородько

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчання в школі покликане підготувати учня, спроможного вільно послуговуватися здобутим знанням в умовах навчальної комунікації. Перехід від знанневої педагогіки до компетентної відповідає сучасним соціальним вимогам, а сам компетентний підхід фокусує зусилля всіх учасників освітнього процесу на створення середовища, яке було б оптимальним для самореалізації учнів. Комунікативна компетентність передбачає наближення навчального процесу до реальних умов спілкування. Таким чином, вивчення шляхів формування комунікативної компетентності в сучасній школі є одним із актуальних завдань.

Метою цієї розвідки постає окреслення шляхів формування комунікативної компетентності на заняттях з української мови в основній школі. Серед науковців, які апелювали до проблем формування комунікативної компетентності, слід назвати таких учених, як П.В. Біблів, О.В. Васильєва, С.Я. Єрмоленко, О.А. Кучерук тощо. Усі вони єдині в тому, що на сучасному етапі вчитель має не лише давати знання, розвивати вміння

та навички, а й створювати передусім умови для розвитку гармонійної особистості, що має змогу успішно навчатися в основній школі.

Комунікативну компетентність визначаємо вслід за О.В. Васильєвою як якість особистості, яка передбачає «єдність набуття досвіду через здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, оволодіння певними знаннями, уміннями й навичками, формування мотиваційно-ціннісної основи спілкування» [2, с. 8-9]. У структурі комунікативної компетентності прийнято виокремлювати три компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний.

Важливими психологічними аспектами формування комунікативної компетентності постає зацікавленість, мотивованість, спілкування, інтерактивність, індивідуалізація, діалог культур. Саме ці риси гарантують ефективність навчального процесу. Уроки української мови є найпродуктивнішими для формування комунікативної компетентності, оскільки провідні методи цієї дисципліни дають змогу якнайповніше реалізувати головні настанови комунікативності.

Існує кілька технологій, які найповніше дають змогу реалізувати комунікативну компетентність. Наприклад, технологію критичного мислення можна застосовувати під час будь-якого етапу на уроці мови, учні повинні відчувати, що їхні міркування є цінними й важливими. Доцільно застосовувати такі форми, як асоціювання, теоретична розминка, лексична хвилинка, завдання на встановлення відповідності, читання з маркуванням тексту, «знайди зайве» тощо.

На уроках доцільно використовувати ігрову технологію. На важливості гри неодноразово наголошували педагоги, вихователі, методисти. Гра постає засобом, що стимулює внутрішню мотивацію, запобігає одноманітності, підвищує інтерес. Під час гри школярі шукають задоволення освітніх потреб, розваги, а також прагнуть до самоствердження. Вони спілкуються вільніше й спокійніше висловлюють власні думки. На уроках української мови можна застосовувати різні ігри, наприклад, «Нісенітниця» (коли треба в тексті відшукати помилки), «Склади оповідання» (коли учні, ходячи класом і спілкуючись з іншими, складають із заздалегідь заготовлених смужечок оповідання), «Так і Ні не говорити» тощо.

Інтерактивне навчання передбачає, що між учнями та вчителями створено атмосферу навчальної взаємодії задля створення колективного інтелектуального продукту. Суть такого навчання полягає в тому, що кожен школяр є активним учасником, суб'єктом навчального процесу, який відбувається в комунікативній взаємодії, в атмосфері доброзичливості та підтримки. Тут якнайповніше реалізовано головні принципи педагогіки співробітництва. Наприклад, при аналізі тексту необхідно постійно підтримувати в учнів інтерес до нього як до виду мистецтва, пропонувати різні форми й види роботи, розраховані як на індивідуальне, так і на групове чи колективне виконання. Особливо продуктивними такі форми роботи є при написанні творів-роздумів, переказів із творчим завданням. Можна обговорювати важливі проблеми у формі диспуту чи дискусії, що відкриває

перед школярами широкий простір для роздумів, розвиває творче мислення, навчає висловлювати свої думки, правильно їх аргументуючи.

Таким чином, формування комунікативної компетентності належить до пріоритетних у сучасній освіті й забезпечується використанням низки технологій зі своїми методами та формами. До перспектив дослідження відносимо визначення ролі педагога в процесі формування комунікативної компетентності.

Література

1. Біблів П.В. Виховний потенціал рідної мови у формуванні мовленнєвої культури. *Національне виховання: регіональний аспект*. Полтава, 1995. С. 16-19.
2. Васильєва О.В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2015. 23 с.
3. Єрмоленко С.Я. Формування комунікативної компетенції у лінгводидактиці. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 3. С. 42-46.
4. Кучерук О.А. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності учнів основної школи. *Вісник Прикарпатського університету*. 2013. Випуск XLIX. С. 184-189 (Серія: Педагогіка).

УДК 82'31

Гвоздь Єлизавета Вадимівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Р. В. Мельников

«ЧЕРВОНИЙ» АНДРІЯ КОКОТЮХИ – ЯК ЗРАЗОК СУЧАСНОГО ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ

Постановка наукової проблеми та її значення. Художність будь-якого твору літератури визначається вмінням письменника сконцентрувати ідейно-естетичні лінії всіх рівнів навколо єдиного центру. Таким центром в історичному романі стає певна історична епоха, в межах якої розгортається основний сюжет, а події відбуваються в теперішньому для героїв часі. В українській літературі початку ХХІ століття жанр історичного роману представлений і зокрема, працею А. Кокотюхи «Червоний». Керуючись критеріями жанровості та популярності, матеріалом для аналізу ми й обрали історичний роман «Червоний» Андрія Кокотюхи – твір, який став відомим, відзначений преміями, здобув чимало відгуків серед читачів та викликає численні дискусії.

Актуальність запропонованої теми наукового дослідження вмотивована необхідністю активізації обговорення розвитку масової літератури в Україні на прикладі роману А. Кокотюхи «Червоний».

Мета. Розглянути роман «Червоний» Андрія Кокотюхи в контексті сучасної української масової літератури, визначити, яким критеріям масової

літератури відповідає його творчість, та окреслити проблеми української белетристики, пов'язані з поділом літератури на елітарну й масову на основі роману, оглянути критичну рецепцію.

Завдання. Розглянути творчість Андрія Кокотюхи в контексті становлення сучасної української масової літератури; критичну рецепцію роману «Червоний» та засоби характеротворення у романі.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складають порівняльно-типологічний, філологічний, дискурсивний, аналітичний та компаративний методи.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти, на заняттях із літературознавства у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів. До письменників, які сьогодні претендують на звання творців масової літератури в Україні, належить і А. Кокотюха.

Сучасний історичний роман займає проміжну ланку між елітарною та масовою літературою, виступаючи типовим зразком так званої белетристичної літератури. Побудований на історичному сюжеті, він у художній формі відтворює певну епоху, певний період історії, поєднуючи історичну правду з правдою художньою, такий він, сучасний український роман: «Червоний» А. Кокотюхи.

Цей текст не апелює до примітивних складників особи читача, як це іноді характерно для літератури масової, комерційно орієнтованої, проте й за формальними показниками не піддається ідентифікації як література першого ряду. Саме термін «белетристика» в тому значенні, як його розуміє О. Богатирьов (тип текстів, які «мають своєю найпершою цінністю власне текст як джерело естетичного, не ангажованого утилітарною зовнішньою метою читання» [1, с. 4]), найбільш повно враховує художні особливості такого тексту на синхронному рівні літературного процесу. Белетристика не володіє естетичним авторитетом та глибиною високої літератури, проте наділена низкою властивостей, що вирізняють її з потоку формульних текстів та роблять специфічним предметом для дослідження природи художності.

Роман «Червоний» написаний у вигляді трьох зошитів і від імені трьох другорядних персонажів. Ці троє «акторів другого плану» є безпосередніми учасниками описаних у романі подій (Україна. Волинь, осінь 1947 року, Україна. Волинь, весна 1948 року й Комі АРСР, Воркута, осінь 1948 – весна 1949 року), і розповідачами. Засади життєвої позиції другорядних персонажів роману Андрія Кокотюхи висловлено у діалогах-роздумах, створених автором у колі «Данило Червоний – другорядний персонаж». Увага автора акцентується на окремих моментах аналізу життєвих позицій героїв, які вступають у відкрите протистояння з Червоним або на їхніх поглядах на дійсність, що суперечать переконанням головного героя.

Роман А. Кокотюхи за метажанром є одним із найбільш популярних, оскільки є пригодницьким, а саме історичним.

Жанрова класифікація сучасного історичного роману представлена в українській літературі його основними формами – історико-пригодницьким та історико-авантюричним. Насамперед заслуговують на увагу три основні аспекти сучасних українських романів означених жанрів із урахуванням тенденції до взаємовпливу жанрів та стилів масової та елітарної літератури:

1) композиційно-мовні форми і система точок зору (слово оповідача і слово персонажа, функції різних видів описів, вставних текстів);

2) сюжетна організація (побудова сюжету, часопросторова структура, категорії випадку та необхідності);

3) система персонажів (співвідношення головних та другорядних героїв, їхні функції).

Художність будь-якого твору літератури визначається вмінням письменника сконцентрувати ідейно-естетичні лінії всіх рівнів навколо єдиного центру. Таким центром в історичному романі стає певна історична епоха, в межах якої розгортається основний сюжет, а події відбуваються в теперішньому для героїв часі. В українській літературі початку ХХІ століття жанр історичного роману представлений і зокрема, працею А. Кокотюхи «Червоний».

Важливими структурними компонентами роману стають документи та історичні факти – домислу й вимислу відводиться другорядна роль. Тож художність тут полягає в осмисленні фактів, подій, історичної правди мовою зображально-виражальних засобів, що визначають об'єктивну властивість змодельованої словотворчості, гармонійної формозмістової єдності. Письменник правдиво й мистецьки переконливо інтерпретує найважливіші події тієї епохи, моделюючи їх у художню образність, що й зумовлює ідейно-естетичну цінність роману.

Для творення цілісного образу головного героя Данила Червоного автор використовує різноманітні прийоми: розкриття внутрішнього світу та вчинків через невласне пряму мову, оцінювання іншими персонажами, монологи-сповіді, нагнітання деталей, описів, поступово зростаюча напруга. У першій частині наратор застосовує пролепсиси, які по-новому переакцентують зображені події, готуючи до того, що незабаром станеться ще одна трагедія: «Ми збиралися їхати, коли трапилася ще одна невеличка пригода, яка невдовзі переверне все моє тодішнє життя. Тільки я про це ще не знав» [4]; «аби ж я тільки знав тоді, за яких обставин станеться ця наша зустріч...» [4]; «не знав ще тоді: дуже скоро побачу Данила Червоного вдруге – востаннє» [4].

Базовою в романі стає гомодієгетична нарація, за винятком другого розділу, де з'являється гетеродієгетичний оповідач, який коментує розповідь відставного офіцера Лева Доброхотова, роз'яснюючи незрозумілі місця та висловлюючи припущення щодо розвитку тих ситуацій, про які Лев Наумович волів змовчати. Тут розповідь реалізує подієвий аспект сюжету, а описи, коментарі – предметно-зображальний компонент його структури, протиставляючись як динамічна й статична композиційно-мовленнєві форми. Андрій Кокотюха застосовує в романі принцип поліфокалізації, багатовимірності відтвореної дійсності, перемешовуючи теперішній час

(вступне слово, примітки журналіста) з історією (власне спогади про Червоного). Нарація виявляє тісний зв'язок із категоріями художнього часу та простору, в деяких сегментах тексту час ніби зупиняється, на перший план висуваються деталі предметного оточення, інтер'єр чи стислі портретні характеристики. Саме в описах виявляється просторова організація композиційно-нарративної структури – фіксація певного кута зору, під яким наратор оповідає історію свого знайомства з головним персонажем.

Складну й неоднозначну історичну тему, що досі викликає тривалі дискусії, обирає предметом художнього осмислення сучасний український письменник, який в основному працює в царині масової літератури, Андрій Кокотюха. Його роман «Червоний» відзначений на конкурсі «Коронація слова» як найкращий історико-патріотичний твір 2012 року. Предметом художнього осягнення тут є боротьба Української повстанської армії на теренах Західної України проти радянського режиму в 40-х рр. ХХ століття. Варто зауважити, що звернення до тем, що тривалий час замовчувалися, стало прикметною ознакою жанру сучасного історичного роману.

У сучасному літературознавстві й досі актуальний ієрархічний підхід, відповідно до якого літературу поділяють на елітарну й масову, що орієнтована на літературні смаки ширшої категорії читачів. Для елітарної літератури характерна «гібридизація жанрів, складність мовних засобів, філософська наповненість змісту та образів, цитування, колажування, інтелектуальна гра з читачами» [7].

Творчість Кокотюхи й орієнтована на широку категорію читачів, реципієнтів такого популярного жанру масової літератури, як детектив. Висока література має конкретного читача, їй властиве доволі обмежене коло реципієнтів, спроможних декодувати складні внутрішні змісти та зрозуміти численні алюзії, що є неможливим при поверховому прочитанні й потребує знання інших художніх текстів. Тобто досвідчений кваліфікований читач зуміє осмислити та сприйняти не лише диктумний план, що передбачає сюжетну композицію, послідовність подій та їхнє тло, а й модусний, що відповідає системі взаємодії свідомостей автора і персонажів [10].

Саме творчість А. Кокотюхи є яскравим канонічним взірцем масової літератури: стандартна сюжетна схема, традиційний набір персонажів, легкість і простота для читача-реципієнта. Масова література має свою особливу жанрову систему, законів котрої автор чітко дотримується, адже декларування конкретного жанру слугує необхідним маркером для читача у виборі книги. Таким чином, жанр не просто окреслює тип твору, а постає «типом комунікації, типом художньої практики» [3, с. 116].

Тобто жанр виступає передусім потужним комерційним інструментом, і показово, що Андрій Кокотюха ніколи не приховував комерційного інтересу як одного зі складників своєї творчої лабораторії. Якої думки про таке протистояння елітарної та масової літератури на теренах України представники масового письменства? Сучасний український письменник Андрій Кокотюха пояснює таку опозицію «елітних письменників тим, що «вони бояться. Вони зайняли стійкі позиції в засобах масової інформації і

міцно тримають оборону. Через це українська масова культура, зокрема – література популярних жанрів, переживає інформаційну блокаду» [5]. Натомість на знак оборони письменник заявляє, що «масова література – це той паровоз, який навіть у радянські часи тягнув на собі поезію, прозу та есеїстику “елітних авторів”».

Так, 2013 р. бестселером було визнано ще один історичний роман Кокотюхи – «Червоний» (за даними видавництва «Клуб сімейного дозвілля» він навіть обігнав новий роман «Вітер у замкову шпарину» «короля жахів» Стівена Кінга). Зауважимо, що для творів масової літератури наявність маркера «бестселер» є надзвичайно важливою, ця відзнака здобувається, однак, не лише за умови наявності виразної художньої якості, часто її отримання супроводжується використанням добре відомих маркетингових технологій та дотриманням тенденцій так званої літературної моди.

Як слушно зауважує С. Філоненко, поняття «бестселер» означає «незрівнянно більшу популярність книжки порівняно з іншими» [12, с. 13]. Андрій Кокотюха натомість констатує, що «Україна – споживач такого товару, споживач як бестселерів-одноденок, так і бестселерів світових, перевірених часом. Проте дивним і незрозумілим чином Україна не виробник таких бестселерів» [6].

У своїй рецензії Пиркало зазначає: «Діалоги героїв, знання предмету, навіть тюремний жаргон тих часів – над усім цим автор попрацював ретельно. Андрій Кокотюха – вправний прозаїк. Він уміє будувати сюжет. Набивши руку в детективному жанрі, він знає, як вести читача й читачку дорогою своїх героїв, не відволікаючись на ліричні відступи. Це десь добре – бо книга читається на одному подиху. Але комусь бракуватиме осмислення періоду і його героїв» [9].

«Цінністю у "Червоному" є роздуми комуністів про те, чого ж упівці не заспокоїлися з приходом радянської влади. Здається, це вперше, коли в літературі подано аргументи простого радянського громадянина, який хоче зрозуміти: з'єднали століттями роз'єднану державу, забезпечили сякий-такий достаток, навчили читати-писати — чого ж ви не любите радянську владу, люди? Таку чітку і щиру позицію радянської сторони в інших літпрацях про післявоєнний період майже не виписано», – пише у своїй рецензії Ольга Липинська [8].

Також Липинська наголошує, що головною рушійною силою до прочитання роману є те, що автор показав читачам крутого українця. Українця, на якого хочеться бути подібним. Ну, або поруч із яким цікаво жити.

Однак, зовсім іншу думку можна побачити у рецензії до твору Фасолі, який наголошує на тому, що полярність і поверхневність зображення, цілком у стилі масової літератури та припадає до вподоби невибагливому патріоту, який хоче захопливу книгу з "нашим" незламним героєм. Натомість вдумливий читач, побачить у тексті, окрім підліткового дидактизму та «чорно-білого» зображення, масу фактичних ляпів, що свідчать про погану обізнаність автора з історичними реаліями. На жаль, титуловані консультанти, зазначені у післямові, роману не допомогли [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, Андрія Кокотюху можна без перебільшення назвати лицарем сучасного українського письменства. Він самотужки намагається заповнити своїми роботами цілу нішу популярної белетристики. Письменник один за одним висвітлює захопливі та читабельні тексти, займається рецензуванням майже всіх вітчизняних книжкових новинок, які входять до складу гостросюжетної літератури. Андрій Кокотюха – є не лише відомим та популярним, він – справжній професійний автор, спроможний видавати якісні тексти (О. Веремко-Бережний іронічно поіменував його «Знанням текстарбайтером» [2]).

Роман А. Кокотюхи за метажанром є одним із найбільш популярних, оскільки є пригодницьким, а саме історичним.

Отже, жанр історичного роману сьогодні набуває особливих рис, історія приваблює сучасних письменників багатьма загадками, які вони намагаються розгадати, озброївшись мистецькою інтуїцією, по-новому інтерпретувати найтрагічніші сторінки вітчизняної історії. Звільнення від впливу будь-яких ідеологій і кон'юнктурних підходів, розширення меж історичного й філософського мислення, потреба задовольнити естетичні й інтелектуальні запити читачів уможливили поглиблення художності історичних романів. Можна з упевненістю говорити про формування жанру сучасного історичного роману як такого, що вирізняється особливим типом поєднання ознак елітарної та масової літератури, що й визначає природу його художності.

Сучасний історичний роман займає проміжну ланку між елітарною та масовою літературою, виступаючи типовим зразком так званої белетристичної літератури. Побудований на історичному сюжеті, він у художній формі відтворює певну епоху, певний період історії, поєднуючи історичну правду з правдою художньою, такий він, сучасний український роман: «Червоний» А. Кокотюхи.

Ця робота залишає простір для нових досліджень проблем формування й функціонування сучасної української масової літератури, адже сподіваємося, із часом число її творців та сподвижників помітно зростатиме.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондарева О. Є. Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання: монографія. Київ: Четверта хвиля, 2006. 512 с. **2. Веремко-Бережний О.** Хто у світі найстрашніший // Дзеркало тижня. – 2009. - № 40 (768) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dt.ua/3000/3680/67470>. **3. Голік О.** Методологічний аспект теорії жанрів періодичних ЗМІ / О. Голік // Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». – 2009. – Вип. 32. – С. 113–120. **4. Кокотюха А.** Червоний. Харків, 2012. 320 с. **5. Кокотюха А.** Чому «елітні» українські письменники ненавидять масову літературу? [Електронний ресурс] / Андрій Кокотюха. – Режим доступу : <http://artvertep.com/print?cont=544> **6. Кокотюха А.** Що таке «український бестселер» [Електронний ресурс] / Андрій Кокотюха.–Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/column/2010/08/25/082719.html>. **7. Кривопишина А.**

Масова та елітарна літератури в Україні: зауваги до теми [Електронний ресурс] / Анна Кривопишина. – Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/570>. **8. Липинська О.** Швидко читати, але довго думати: про роман Андрія Кокотюхи "Червоний" [Електронний ресурс] / Оля Липинська. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/12/121214_book_2012_reader_s_review_kokotuha_dt. **9. Пиркало С.** "Червоний" Андрія Кокотюхи: патріотичний роман про УПА [Електронний ресурс] / Світлана Пиркало. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/11/121120_book_2012_review_kokotyuha_ko. **10. Сидорова М. Ю.** Квалифицированный читатель и массовая литература (лингвистический аспект проблемы) / М. Ю. Сидорова // Библиотека в эпоху перемен. – 2003. – Вып. 4. – С. 16–25. **11. Фасоля Т.** Роман Кокотюхи «Червоний»: пласкі герої і фактологічні ляпи. [Електронний ресурс] / Тарас Фасоля. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://texty.org.ua/articles/42306/Roman_Kokotyuhy_Chervonyj_plaski_geroji_i_faktologichni-42306/. **12. Філоненко С. О.** Не творчість, а індустрія / С. О. Філоненко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2010. – № 1. – С. 11–15.

Горенко Вікторія Миколаївна
аспірантка кафедри української мови і літератури
Харків, ХНПУ імені Г.С.Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.І. Варич

СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ НЕБЕСНИХ СВІТИЛ У МОВОТВОРЧОСТІ ІВАНА ПЕРЕПЕЛЯКА

Вступ: Серед цінностей мовного ідіостилю Івана Перепеляка в діахронічній площині ментального світобачення автора особливо вирізняється краса, прекрасне, естетичне. В прекрасному втілюються природні соціальні особливості предметів та явищ, які співіснують з практикою людства, яке, естетично освоюючи світ і реально відчуваючи прекрасне як цінність життя, створювали відповідну систему особистих знань про художньо-вартісні об'єкти, предмети та явища, які здебільшого були частиною природи, довкілля. Мовний простір митця характеризується вербалізованою триєдністю *стилю – звуку - слова*. Так звана «мелодика висловлювання» дає підстави для розуміння лексико-асоціативної палітри картин природи і з гармонійним сполученням у ній усього живого.

Мета роботи: яким чином лексичні реалії образів небесних світил відображаються у мовному просторі митця.

Матеріали та методи: матеріалами дослідження стали збірки творів Івана Михайловича Перепеляка та використовувалися наступні методи дослідження: метод вибірки фактичного матеріалу, спостереження за мовним

матеріалом, описовий метод з прийомами інтерпретації, лінгвостилістичний аналіз, аналітико-синтетична обробка матеріалу.

Результати та обговорення: Поетичний ідіостиль поета Перепеляка характеризується відтворенням естетичності докільля й естетизацією буття героїв та мовною об'єктивацією цих глибинних концептуально-сміслових кодів. Маємо на увазі лексичну структуру будь-якого поетичного полотна майстра, що уміщує в своєму семантичному аспекті майже всі аспекти естетичного захоплення у власному мовному світі: ландшафтні краєвиди, рослинний світ (квіти), небо і небесні реалії, кольори, краса людини (зовнішня і внутрішня), позитивні відчуття, емоції, стосунки тощо. Доречно зазначити, що такі лінгвістичні знаки, що актуалізують ідею краси, художності, естетичності, можна визначити як слова-естетизми. Як відомо, до продуктивних естетизмів мовного світу поета слід віднести назви квітів, небесних світил, лексико-семантичних груп (звірів, тварин, птахів). Здавна в слов'янській міфології символом краси називали небесні світила. За визначенням О.Потебні «Немає нічого ... як порівняння людей, їх краси і відповідних душевних станів із *сонцем, місяцем, зорею*» [1, 24]. Та й у відомій українській щедрівці «Ой сивая та і зозуленька» згадуються ці небесні світила як одна сім'я божественних істот, що мають силу впливати на долю інших людей: «*Ясен місяць — пан господар / Красне сонце — жінка його / Дрібні зірки — його діти / Щедрий вечір, добрий вечір / Добрим людям на здоров'я!*». Таке порівняння знаходимо в іншому творі: «*В тій церковці три віконця: / В першому віконці — ясне сонце. / В другому віконці — ясний місяченько, / В третім віконці — ясні зіроньки. / Що зіроньки — то дітоньки, / Що ясне сонце — то господиня, / Що місяченько, то сам господар*» [1, 424].

Багато історичних джерел указують, називають усі об'єкти та явища, на які розповсюджувався культ світла й вогню, а вони мали здатність випромінювати світло, порівнюючись із обличчям красивої, гарної людини. У поетичній мові Івана Перепеляка ми чітко помічаємо саме конкретно чуттєве уявлення, яке формує значення слова-символу у такій структурі: *сонце — світло — тепло — краса*. У поезіях митець використовує різні епітети (*сонцесайні персні*): «*У світ хлюпнуло сонячне звучання* [2, 120]; *Будь сонячною! Як ідуть дощі.../Шукаю сонячно-небесні очі*» [2, 463]. Художні тропи використовуються і в інших способах відношення ліричного героя до символу світла і тепла: «*Ти — моя неубита воля, / Передсмертний до сонця крик!..*» [3, 126]. Як ми вже зазначали вище у міфопоетичній свідомості наших предків символом чоловічого роду ототожнювався місяць, а тому у деяких поетичних рядках Іван Перепеляк ототожнює його з особами чоловічої статі: батьком, молодим парубком-красенем, закоханим юнаком. Тому це небесне світило відтворюється художником слова у відповідних текстоситуаціях: «*Пасу я вірних коней над Сулою, / І мій піднасич — місяць-молодик*» [3, 41]; «*Срібен місяць у небі доли, / Що козацьким вусом провис*» [3, 126]; У поезіях митець використовує різні епітети (*сонцесайні персні*): «*У світ хлюпнуло сонячне звучання* [2,120]; *Будь сонячною! Як ідуть дощі.../Шукаю сонячно-небесні очі*» [2, 463]. Художні тропи використовуються і в інших способах

відношення ліричного героя до символу світла і тепла: «*Ти – моя неубита воля, / Передсмертний до сонця крик!..*» [3, 126]; «*Хвала весні і сонцю! Знов мені / Ти у нескінченній борозні*» [3,127].

Як ми вже зазначали вище у міфопоетичній свідомості наших предків символом чоловічого роду ототожнювався місяць, а тому у деяких поетичних рядках Іван Перепеляк ототожнює його з особами чоловічої статі: батьком, молодим парубком-красенем, закоханим юнаком. Тому це небесне світило відтворюється художником слова у відповідних текстоситуаціях: «*Пасу я вірних коней над Сулою, / І мій підпасич – місяць-молодик*» [3, 41]; «*Срібен місяць у небі долі, / Що козацьким вусом провис*» [3, 126]; «*Дарма! Із піснею про Байду, / Під місяцем холодним до зорі!*» [3, 58]; «*Де місяць пада шаблею на воду, / І в небеса спинаються зірки*» [3, 176]; «*І місяць посивіє, / Не дочекавшись додому*» [3, 545]; «*У надвечір'я - особливі чари: / Пролетиться місяць – заблещить роса*» [3, 562]; «*Не зажуристь місяць / Золоту брову*» [2, 124]; На нашу думку митець уміє встановлювати асоціативні кореляції між природними явищами і почуттями людини шляхом одухотворення і естетизації навколишнього світу природи і це органічне поєднання поет відобразив у ще одному символічному образі **зорі**, який вербалізується у синонімічних означеннях: «*зірка блискуча, видна, гаряча, діамантова, золота, кришталева, мерехтлива, осяйна, перлиста, прозора, промениста, рубінова, срібляста, сяйна та ін.*» [4, 149].

Так, І.Перепеляк креативно конкретизує поетичне осмислення концепту **зоря**, **зірка** як символу рідної землі. Художньо-семантична сфера АВТОР-ЗОРЯ характеризується здебільшого рисами ліричності та інтимності, тому авторське споглядання на універсальний образ зорі слугує позначенням найвищої мети, пов'язується з чистими людськими почуттями (любові й вірності), спробою зіставити поняття зірки з молодю дівчиною. Рядки поетичних текстів майорять світосприйняттям Перепеляка через призму художніх засобів, алегоричності, персоніфікації, метафор: «*Пролилася зоря / Розшифрувавши/ Закодовану тишу, / І підпалила / Чорної ночі хрест!..*» [3,107]; «*Коли зоря скривавиться за обрій, / А я круті завали перейду*» [3, 177]. Митець органічно вербалізує універсалії **сонце**, **місяць**, **зоря**, підкреслюючи повноту та взаємозалежність цих народнопоетичних образів що підкреслюють єдність трьох поколінь у традиційній українській сім'ї: «*Зглянься сонце, осіннє сонце! / Старезний дід куняє на призьбі / Зглянься, місяцю, ясний місяцю! / Дайно зігритись під холодним теплом / Зорі, високі байдужі зорі / Подаруйте останню пригорщу мрій*» [2,143]. Рядки поетичних текстів майорять світосприйняттям Перепеляка через призму художніх засобів, алегоричності, персоніфікації, метафор: «*Пролилася зоря / Розшифрувавши/Закодовану тишу, / І підпалила / Чорної ночі хрест!..*» [3, 107]; «*Коли зоря скривавиться за обрій, / А я круті завали перейду*» [3, 177]; «*Небо в хмарі потонуло: / Не знайти зорі!... / Мороком вкривалось поле. / Зірку б хоч одну!..*» [3, 276]; Художньо-образну універсальну **зоря** поет нерідко фіксує синонімічними парами: **зірка**, **зірниця**, **зоряниця**: «*Де місяць пада шаблею на воду, / І в небеса спинаються зірки*» [2, 176]; «*Там дівчата диво-чарівниці / Защебечуть, наче*

ластівки. / І нікому в ніч таку не спиться – пахнуть матіолами зірки» [2,265]; Мовостиль Івана Перепеляка збагачується художньою епітизацією цих символічних номінацій: «І кличе Доля в зорянім вінці!» [3, 41]; «Гарячий дух акацій і любистку / І поля світанкового теплінь / Пливають над світом в зоряній колісці» [3, 274]. Приваблює читача символічний образ зірки (зори), до якого звертається поет і порівнює його з красою і вродою молодої дівчини. Будучи уважним дослідником слов'янських легенд та міфів, Іван Михайлович також використовує цей символ краси у своїх поезіях: «Не уступай нещастю, іди навстріч сміливо / Сказав мудрець про Долю і на словах здригнувся / Не піддавайсь жалобі, аби не згаснув племін / Допоки в передвісті витьохкує зоря» [5,12]. Здебільшого, семантично прозорим є мотив праведності, святості у контекстній реалізації смислових і асоціативних домінант символу зірка.

Висновки: Отже, наповненість і динаміка словесних образів небесних світил Івана Перепеляка, їх структурна поліфонічність та взаємопов'язаність у лексичному наповненні вербалізуються через призму традиційних поєднань у лексико-семантичній площині НЕБО. Доречно зауважити, що явища природи у мовотворчості поета-земляка мають відповідне значення для ґрунтового вивчення, так як репрезентують зміни, що відбуваються в природі. Поет збагатив українську мову цікавими мовними символами, створюючи власну морально-філософську модель «ЛЮДИНА - СВІТ». У багатьох поезіях митець формує індивідуальну систему слів – символів, що художньо відзначаються вербальною чуттєвістю і широтою узагальнень. Тому художня символізація зустрічається у назвах небесних світил та явищ природи.

Література:

1. **Потебня А.А.** Символ и миф в народной культуре. Москва, 2000. 480 с.
2. **Перепеляк І.М.** Поезії та поеми. Т.2. Харків, 2013. 632с.
- 3/ **Перепеляк І.М.** Поезії та поеми. Т.1. Харків, 2013. – 592с.
4. **Словник української мови.** Київ, 1980. 330 с.
5. **Перепеляк. І.М.** Полтавські сонети. 2-ге вид., доповнене. Харків, 2018. 328 с.

Горюн Тетяна Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., доц. Н.В. Піддубна

ЛЕСИЧНІ Й ФРАЗЕОЛОГІЧНІ БІБЛІЇЗМИ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Листування у творчій спадщині Лесі Українки посідає особливе місце й не втрачає актуальності з плином часу, бо в її листах – увесь непростий світ взаємин письменниці з різними людьми.

Епістолярій Лесі Українки в різних аспектах досліджували В. Сімович, Т. Панько, С. Єрмоленко, Т. Салига, С. Богдан, М. Крупа, О. Сліпушко, С. Кочерга, М. Коцюбинська та ін. Порівняно з художньою творчістю епістолярій Лесі Українки в лінгвостилістичному аспекті залишається менш дослідженим, це ж стосується, зокрема, й особливостей уживання бібліїзмів у листах поетеси, що й зумовлює актуальність цієї розвідки.

Мета роботи – визначити основні групи бібліїзмів, що функціонують в епістолярному дискурсі Лесі Українки.

Предмет дослідження: епістолярна спадщина Лесі Українки.

Об’єкт: бібліїзми в епістолярному дискурсі Лесі Українки.

Термін «бібліїзм» у наукових джерелах тлумачать як слова, стійкі словосполучення й значніші відрізки тексту, безпосередньо чи опосередковано проєктовані на текст Біблії (чи на біблійні сюжети) й відображені в лексикографічних працях чи не фіксовані в них [1].

У листах Лесі Українки виявлено різні типи бібліїзмів, зокрема лексичні, фразеологічні, залапковані та нелапковані біблійні цитати, що вважаємо важливою ознакою її епістолярного дискурсу.

Лесея Українка активно використовує лексичні бібліїзми *амінь*, *жупел*, *жони-мироносиці*, *пророк*, *змій* та ін.: «... а там їй легко міг би бути “амінь”...» [1, 385], а лексичний бібліїзм *змій* у листах вона вживає не лише в узвичайному біблійному значенні “спокусник”, а розширює його узвичаєну семантичну структуру, актуалізуючи смисли ‘дискомфорт’, ‘незатишність’, напр.: «Якби не гадюки, то Буркут був би ідеальним місцем пробування для мене, не скажу раєм, бо в раю теж були гадюки (змій), отже, рай не був би теж ідеальним для мене» [2, 260].

Доволі часто Лесея Українка використовує найменування біблійних осіб: *Єва*, *Ісус Христос*, *Рахіль*, *месія*, *Марфа*, *Марія*, *Міріам* та ін.

Серед фразеологічних бібліїзмів, ужитих Лесею Українкою в листах, фіксуємо, зокрема, такі: *по ділах їх пізнаємо їх* [1, 324], *глас вопіючого в пустелі* [2, 68], *у поті чола* [1, XI, 185], *земля обітована* [2, 129], *камінь спотикання* [2, 187], *хліб насущний* [2, 134] та ін.

Так, наприклад, у листах Лесі Українки неодноразово вжито ФО «*притча во язицех*», що походить із П’ятикнижжя Мойсевого і має значення «предмет загального осуду», «об’єкт глузування», «те, про що всі говорять» [2, 80], і саме з таким узвичаєним значенням його вживає і поетеса: «*Жінкою*

тут погано бути, а дівчиною ще гірше, якби тут почати так жити, як живуть всі мої знайомі дівчата, то можна б стати **притчею во язицех...**» [2, 80].

У листах Лесі Українки бібліїзм *царсто небесне* належить до одного з найчастіше згаданих. Зокрема поетеса його вживає в порівняльно-зіставному контексті з акцентом на фізичні болі й страждання, яких їй довелося зазнати раніше з актуалізацією сем 'вічні блага', 'вічна насолода': «Я була хора 16 років, нарешті знайшовся хірург, що схотів мене різати, операція і вся процедура після неї були такі, що вдруге я собі й за **царство небесне** такого не хочу...» [2, 112].

Доволі часто Леся Українка вдається до трансформації біблійних фразеологізмів, виявляючи тим самим свою лінгвокреативність, схильність до мовної гри. Як зразок такого трансформованого фразеологічного бібліїзму може слугувати ФО *кинути камінь*, який уперше згадано в Старому Заповіті (Книга пророка Єзекіїля, 6: 40) зі значенням «побити камінням» і який у сучасних мовах означає «засуджувати когось», «ставитись до когось з погордою, з презирством» [2, 258]). Леся Українка трансформує його у твердження *я сього каміння не зважуся здійснити* у листі до Йосипа Маковея: «Що ж до того, що часто українські сім'ї говорять по-російськи, то, здається, не так давно було, що галицькі русинські сім'ї говорили по-польськи; якби у нашої мови були такі права в Росії, які є в Галичині, то я твердо вірю, що й ми не zostалися б позаду, а тепер нехай хто хоче **кидає камінь на українців**, пригнічених школою, урядом, громадськими інституціями, тільки **я сього каміння не зважуся здійснити**. Щоб Ви вірили в мою безсторонність, я мушу сказати, що вихована я в українській мові і що до нашої сім'ї той камінь патріотичний все одно не долетить, хоч і буде кинутий. Жаль мені, що межі Галичиною і Україною в остатні часи частіше перелітають такі камінці, ніж слова щирої поради» [2, 258].

Фразеологізм *нехай обмине ця чаша мене*, що в переносному значенні: надія на те, що вдасться уникнути тяжких випробувань, мук фізичних і душевних, а у трансформованому вигляді *минула чаша сія* Леся Українка використала в контексті вияву вдячності за можливість уникнути прилюдного виступу й участі в літературному вечорі, улаштованого на її честь у Вижниці: «**Минула мене чаша сія і слава богу за його милосердя на сей раз**» [2, 312].

Висновок. Аналіз епістолярію Лесі Українки дає підставу зробити висновок про біблійність як одну з прикметних ознак її листів, що виявляється в активному вживанні бібліїзмів різних типів – від лексичних до текстових. Письменниця вміло трансформувала ці одиниці задля інтелектуалізації й експресивізації власного епістолярного мовлення, і для збагачення української літературної мови.

Література

1. Піддубна Н. В. До питання про статус бібліїзмів у сучасній українській мові / Н. В. Піддубна // Лінгвістичні дослідження. - 2017. - Вип. 45. - С. 40-46. 2. Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах. Листи / Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1979. – Т.11. — 478 с. 3. Українка Леся.

Зібрання творів у дванадцяти томах. Листи / Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1979. – Т.12. — 694 с.

Гриненко Інна Андріївна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова

ЧИСЛІВНИК У ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ПОСТМОДЕРНІСТІВ

Художня література, зокрема поезія, дає багатий матеріал для вивчення семантики слів у її динаміці. Цікавим і складним явищем в українській літературі є творчість поетів-постмодерністів. Про постмодернізм можна говорити як про певний емоційно-психологічний стан свідомості. Літературний постмодернізм – гроно яскравих творчих індивідуальностей, яким властива неповторність, взаємна неподібність. Ми звернулися до поетів-постмодерністів як до когорти людей, поетичне мовлення яких сконденсувало вибух громадської свідомості, патріотичних почуттів, що виявилось у творенні нових оригінальних образів, тропів, у розширенні семантики словесних знаків.

Мета дослідження – виявити і проаналізувати специфіку вживання числівників як дискурсивних одиниць у мові українських поетів-постмодерністів.

Джерельна база роботи — твори поетів-постмодерністів, зокрема збірка віршів «Перед тим, тоді і після» В. Цибулька, «Автогеографія» І. Бондаря-Терещенка і «Апокрифи степу» Р. Мельникова. Фактичний матеріал зібрано шляхом суцільної вибірки контекстів, у яких функціонують числівники та їх похідні.

З-поміж засобів збагачення поетичного мовлення представлених поетів виокремлюємо числівник, що містить значний прагматичний потенціал.

Більшість мовознавців у своїх дослідженнях наголошують, що числівнику не притаманна здатність до активної реалізації художніх засобів. Але мова художньої літератури, а саме поетична мова, засвідчує, що поряд із своєю основною функцією – позначення числа або кількості, числівник може виконувати ряд інших функцій, насамперед гіперболічну, символічну, концептуальну. Це підкреслюється тим, що числівник у мові художніх творів вживається не тільки для найменування точно визначеної кількості, а й для вираження різного ступеня деталізації, для експресивності, для достовірності інформації, тобто семантика числівника може мати додаткове смислове навантаження [3: 77].

Число в поезії відображає позамовну дійсність, але мова здатна систематизувати число, змусити грати певну роль, яку воно мало в давніх міфологічних культурах. Та навіть ті числа, які не є носіями символіки, теж мають здатність увиразнювати поетичне мовлення, є носіями індивідуально-авторського сприйняття дійсності.

У дискурсі постмодерністів функціонують числівники-репрезентанти різних лексичних шарів. На широкому тлі літературних форм мають місце й діалектні: *їден в двох лицях; дев'ятдесят голодранців* (В. Цибулько), що вказує на прагнення відтворити народне мовлення. Також трапляються стилістично виправдані росіянізми: *ура товарищі три рази* (В. Цибулько). Із тією ж метою порушує норми числівникового слововживання. І. Бондар-Терещенко, використовуючи суржикову форму, напр.: *звільнилася «в чотири»*.

Здатність до моделювання гіпербол є найбільш характерною для числівника. Гіпербола проектується на природні явища, простір, час, вік, обсяг, спосіб, інтенсивність дії, напр.: *я сто років тебе не бачив* (Р. Мельників); *тепер мені тяжіє тисячі скорбот; у вогні кулаці – шістьсот бажань* (І. Бондар-Терещенко); *він приніс гетакомбу 100 биків* (В. Цибулько).

Не менш розмаїто представлена метафора. Числівник допомагає метафоризувати час, часопростір, простір, спосіб існування об'єкта, його рух, наслідок мисленнєвої діяльності людини. Напр.: *місяць шпилить вже скоро восьму; крик проймає першого паравоза; як третя зоря спалахне* (Р. Мельників); *сядуть дві душі на пір'їнку / може вітер довіє дітям під ноги; поховає в животі / дев'ятдесят голодранців / й патріотів сотні три* (В. Цибулько).

Отже, аналіз дискурсу поетів-постмодерністів дає змогу стверджувати, що числівникові форми і відчислівникові утворення належать до частотних одиниць їх поетичного мовлення. Дослідження вживання числівникових форм у творах поетів-постмодерністів має широку перспективу і потребує подальшого детального вивчення.

Література

1. Бондар-Терещенко І. Автогеографія. Харків: Фоліо, 2006. 220 с.
2. Мельників Р. Апокрифи степу (поезії 1992-2012 рр.). Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 144 с.
3. Павлова І. А. Числівник у поетичному тексті. Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. 2002. №5. С. 76–81.
4. Цибулько В. Перед тим, тоді і після... Друд (дерев'яний ровер демократії). Львів: ЛА «Піраміда», 2012. 388 с.

Грицай Яна Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. п. н., проф. І.І. Костікова

МОТИВАЦІЯ ВОЛОДІННЯ ОСНОВАМИ БІЗНЕС-АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність. Володіння основами бізнес-англійської мови сьогодні стає все більш необхідним, якщо ви хочете отримати гарну посаду й плануєте працювати з іноземними клієнтами. Вільно оперуючи базовими поняттями, найбільш поширеною лексикою, а також ефективно й креативно використовуючи їх, можна ефективно користуватися англійською мовою не тільки в бізнес-середовищі, але й, разом з тим, спробувати використовувати ці знання, уміння й навички на практиці у робочих ситуаціях англійською мовою.

Щоб відповісти на запитання, для чого необхідно вивчати бізнес-англійську мову, яка ж має бути мотивація, необхідно усвідомити те, що ділова мова ґрунтується на таких важливих поняттях: лексика, граматики, стиль.

Бізнес-англійська вмщує лексику й ідіоми, прості терміни, стійкі вирази, які широко використовуються не тільки в бізнес-оточенні, а й пов'язані з діловим листуванням, проведенням презентацій, участю в переговорах, набором фраз для спілкування по телефону та особисто.

У бізнес-англійській частіше використовуються безособові форми дієслів, пасивні конструкції, модальні дієслова тощо. Ці конструкції відпрацьовуються під час моделювання ділових ситуацій.

В офіційно-діловому стилі письмового та усного мовлення використовується професійний сленг й усталені вирази; наявний протокол у діловому листуванні, переговорах.

Мета – показати засади необхідності опанування бізнес-англійської.

Результати. Вважаю, що особисто для мене бізнес-англійська допоможе розвинути такі навички:

- складання резюме й супровідного листа англійською мовою;
- проходження, а також проведення співбесіди;
- ведення ділового листування й корпоративної документації з використанням зворотів і фраз ділової англійської;
- телефонна комунікація; проведення перемовин;
- створення презентацій англійською;
- ведення ділового листування й документації, використання ділового етикету.

Висновок. Отже, бізнес-англійська допоможе вдало пройти співбесіду й влаштуватися на омріяну роботу, отримати просування в кар'єрі або поїхати працювати за кордон без відчуття незручностей незнання мови.

Грицай Яна Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.В. Щербакова

ЗВЕРТАННЯ ЯК СИНТАКСИЧНИЙ ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ Л. КОСТЕНКО «РІЧКА ГЕРАКЛІТА»)

Постановка проблеми. Поетичний світ Ліни Костенко немає внутрішньої межі, бо, як говорив І. Дзюба, вона «...той «білий голос висоти», який у цьому многозвучному оркестрі чутний особливо...» [11]. Щоб досягнути цей голос висоти, необхідно торкнутися розуміння експресивізації як однієї із категорій комунікативної ознаки мови. Дослідження мовних одиниць експресивізації спостерігається вже в другій половині ХІХ – початку ХХ століття. Зокрема В. фон Гумбольдт, О. Потебня, І. Шаховський, В. Виноградов. Так В. фон Гумбольдт пише, що «душі...насичують мову своєю силою і ніжністю, глибиною і сердечністю, і вона повертає...звучання, які здатні відтворювати в інших такі ж настрої» [9: 55]. О. Потебня пояснював, як формуються слова, наголошував, що це є процесом і результатом дії почуттів [15: 110].

Учені постійно вивчали експресивну функцію мови, яка є безперервною творчою діяльністю, процесом передачі вражень. Вона зреалізована одиницями всіх мовних рівнів: фонетичного (Ш. Баллі, В. Виноградов, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, В. Русанівський, В. Чабаненко, А. Кожин та ін), лексичного (Д. Ганич, О. Потебня, В. Шаховський, В. Ковальов, О. Муромцева, М. Жовтобрюх, Н. Бойко та ін), морфологічного (Л. Джигун і В. Мацько, В. Чабаненко та ін), синтаксичного (О. Галайбіда, М. Бахтін, Т. Вавринюк, А. Загнітко, В. Чабаненко, Н. Івкова, Н. Бойко й Т. Хомич, Н. Щербакова, Т. Беляєва).

Актуальність роботи пов'язана з найобговорюванішим питанням серед лінгвістів – взаємозв'язок категорій експресивності й емоційності. Деякі науковці експресивність і емоційність ототожнюють. Уперше ці поняття розрізнила Є. М. Галкіна-Федорук, яка емоційність визначила спробою автора висловити своє ставлення до події, явища, а експресивність можливістю інтенсифікувати виразність та глибоко вразити [16: 107]. Схиляємося до думки, що емоційні засоби мови завжди експресивні, але експресивні можуть і не бути емоційними. Значить, експресивність ширше поняття за емоційність.

Отже, синтаксична експресивізація – це властивість синтаксичної конструкції підсилювати граматичну й змістову інформацію висловлювання, тому дослідження спрямовані на виявлення синтаксичних засобів експресивізації мови творів Л. Костенко, узагальненню наукових знань з даного питання, оскільки саме ця категорія мало вивчена дослідниками й недостатньо висвітлена специфіка її реалізації в текстах поетичної збірки «Річка Геракліта».

Об'єкт розвідки: поетичні твори із збірки «Річка Геракліта».

Предмет: звертання і його вираження в текстах збірки Л. Костенко.

Мета статті: визначити особливості функціонування звертань у поезіях Л. Костенко із збірки «Річка Геракліта».

Реалізація мети потребує вирішення наступних **завдань**:

1) На основі аналізу наукової літератури й власних пошуків дослідити теоретичні положення про сутність поняття експресивізації й специфіку текстового її втілення;

2) Виділити й описати риторичні звертання як один з найпоширеніших синтаксичних засобів експресивізації поетичних творів збірки Л. Костенко «Річка Геракліта».

Виклад основного змісту. Збірка має естетичні ознаки. Авторка прокладає місток між минулим і майбутнім, підкреслюючи, що нічого не змінилося, а почуття некомфортності в цивілізації вирішує за допомогою компромісу в процесі комунікації з читачем. У такому непростому діалозі взаєморозуміння досягається на рівні експресивізації. І велику роль у цьому відіграють синтаксичні засоби, тому слово Ліни Костенко експресивізоване, бо це єдиний світ, у якому людина може знайти себе й стати Людиною [14: 280 – 321]. «Річка Геракліта» – це екзистенційне дзеркало, занурюючись у мінливу амальгаму якого, людина бачить себе й з погляду своєї минушності, і *sub specie aeterni tatis* – з погляду вічності [14: 281].

Структура збірки, як природні цикли, виражає внутрішній стан ліричної героїні, її переживання й осмислення буття. Авторка знаходить такі мовні засоби, за допомогою яких її позиція виходить за свої реальні рамки, досягаючи в експресивності феномену веселки. Творчість Ліни Костенко досліджувалась багатьма мовознавцями, але поза увагою науковців залишаються акценти, зміщені в бік дослідження експресивізації синтаксичними засобами на матеріалі збірки Л. Костенко «Річка Геракліта» й в окрему розвідку не виділялися. Простежимо, за допомогою яких синтаксичних засобів досягається експресивізація в збірці.

На матеріалі збірки Ліни Костенко «Річка Геракліта» виокремимо виражальні можливості риторичного звертання на прикладі однієї поезії з кожного із чотирьох розділів-циклів «Осінні карнавали» («Сороко, не кричи! Я в лісі не стороння»), «Сліпучий магній снігових пустель» – («Які щасливі очі у казок!») «Весна підніме келихи тюльпанів» – («Досвід. Акація»), «Що в нас було? Любов і літо» – («Одкам'янійте, статуї одвічні»).

Для аналізу синтаксичних ознак експресивності виокремлюємо виражальні можливості риторичного звертання – найпоширенішого експресивного синтаксичного засобу, який використовує Л. Костенко. У досліджуваних текстах збірки «Річка Геракліта» нараховано понад 159 мовних засобів, серед яких найбільш уживаними є риторичні звертання (понад 17%).

Під час читання поетичних творів Ліни Костенко, бачимо персоніфіковане «язичницьке» сприйняття світу, тому не дивно, що оживає ліс, гай, статуї, казки, вежі, палаци. Органічно й невимушено звучать звертання до них. Звертання до неживих предметів поєднуються з традиційним звертанням, що посилює оригінальність новоутвореного.

Несподівано й неповторно сприймаються й ті, що побудовані за принципом антитези. Урочисто-патетичного тону твору додають звертання-оксюмори. У поезії шістдесятників склалася традиція звертатися до неістот з метою персоніфікації. Це свідчить про діалогічність стилю авторів, внутрішнє наближення до описуваного явища. Однак вони не обмежуються однослівними звертаннями, а здебільшого поширюють їх компонентами, що створюють образність на рівні метафоричного словосполучення, наприклад, атрибутивними. Не винятком є і поетичні твори Л. Костенко із збірки «Річка Геракліта» (*Ліси мої, гаї мої священні*) [14: 187]. Специфічною для поезії авторки є конструкція звертання з відокремленими прикладками, які образно характеризують адресата: *Що, розуме, скептичний мій химернику? / Не прикидайся, ти сумуєш теж* [14: 139]. Зосередимося на особливостях риторичних звертань як синтаксичному експресивному засобі збірки «Річка Геракліта», які за своєю природою виражають думку, почуття, волевиявлення.

Відомо, звертання здебільшого авторка використовує для стилізації усного мовлення в репліках героїв. Наприклад: *Сороко, не кричи! Я в лісі не стороння* [14: 79]. Звертання найчастіше вживається в таких різновидах речень, як спонукальні й питальні, які мають комунікативну спрямованість: спонукають читача до дії чи відповіді. У цьому найбільше проявляється експресивізація висловлюваного, переданого структурою спонукального чи питального речення. Наприклад: *Дівча, а кинь-но і мені!* [14: 135] або *Одкам'янійте, статуї античні...* [14: 135]. Особливим експресивним центром є риторичні звертання, які виявляють почуття, переживання. Наприклад: *Ліси мої, гаї мої священні!* [14: 187]. Звертання, категорійно не змінюючи синтаксичної будови речення, надає йому експресивного забарвлення, змінює мовленнєву тональність [1]. Вокативні звертання, які зустрічаємо в збірці мають комунікативне навантаження. Вони є відповіддю й не потребують додаткового розкриття свого змісту за допомогою контексту. Для вираження особливо сильних емоцій і почуттів у своїх віршах Л. Костенко використовує цілі ряди вокативних речень, наприклад: *Мої палаци, вежі крижані...* [14: 89]. Посиленої експресії вокативні речення набувають і тоді, коли їх повторюють, супроводжують вигуками, наприклад: *І сосни, сосни, SOS!* [14: 79]. Сильної наснаги, почуття, думки набуває поширене вокативне речення, наприклад: *Мої палаци, вежі крижані, я в першу мить не знаю навіть, де я, - чи там, в дитинстві, чи іще у сні ...* [14: 89]. Як бачимо, передаваний такими реченнями зміст виявляється у своєрідній інтонації, яка не цілком збігається з інтонацією звичайного звертання, оскільки нею передається ширше значення, глибша експресія.

Висновки. На основі аналізу наукової літератури й власних пошуків досліджено теоретичні положення про сутність поняття експресивізації й специфіку текстового її втілення, встановлено експресивну роль риторичних звертань у збірці «Річка Геракліта», здійснено власні пошуки прояву цих синтаксичних засобів експресивізації в чітко окресленому переліку творів, з'ясовано залежність синтаксичних засобів експресивізації від контексту.

Література

- 1. Алексєєва О.** Експресивний потенціал односкладних конструкцій (на матеріалі оповідання Миколи Вінграновського «Гусенятко»)//Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1048. Серія «Філологія». Вип. 67. ЗС. 9 – 44
- 2. Бойко Н.І.** Лексичні експресиви як стилетвірні компоненти художнього тексту <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22433/1/Boiko.pdf>
- 3. Бойко Н.І., Хомич Т.Л.** Взаємодія лексичних та синтаксичних засобів експресивізації художніх текстів <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4615/1/Взаємодія%20лексичних%20та%20синтаксичних%20засобі%20експресивізації%20художніх%20текстів.pdf>
- 4. Вавринюк Т.І.** Засоби експресивного синтаксису в художньому тексті [file:///C:/Users/User/Downloads/PhSt_2013_9\(2\)_30.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/PhSt_2013_9(2)_30.pdf)
- 5. Вавринюк Т.І.** Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко)//Філологічні студії. 2010. Вип.4 С.67 – 73
- 6. Ганич Д.І.** Експресивізація мовного дискурсу Олександра Олеся http://indi2014.mypage.ru/ekspresivzasya_movnogo_diskursu_oleksanda_olesya_1.html
- 7. Галайбіда О.В.** Синтаксичні засоби експресивізації наукового тексту. <file:///C:/Users/User/Desktop/ДИПЛОМ/Галайбіда%20СИНТАКСИЧНІ%20ЗАСОБИ%20ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ%20НАУКОВОГО%20ТЕКСТУ.pdf>
- 8. Грищенко А., Жовтобрюх М./ Арнольд Грищенко// Дивослово. 2006. № 6 (591). С. 37 – 39.**
- 9. Гумбольдт В.** фон Избранные труды по языкознанию [Текст] / В. фон Гумбольдт; пер. с нем. Г. В. Рамишвили / Общ. ред. Г. В. Рамишвили; послесл. А.В. Гулыги и В.А. Звегинцева. Москва: ОАО ИГ «Прогрес», 2000. 400 с.
- 10. Джигун Л., Мацько В.** Зображально-виражальні аспекти наративу в щоденникові// Філологічний дискурс, випуск 7, 2018
- 11. Дзюба І. Є.** Поети для епох/І.М. Дзюба. К.: Либідь, 2011. С. 3.
- 12. Загнітко А.** Газетний заголовок як засіб експресивізації в політичному дискурсі <https://jvestnik-b.donnu.edu.ua/article/view/256>
- 13. Івкова Н.М.** Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі <http://www.disslib.org/fihury-ekspresyvnoho-syntaksysu-v-suchasniy-publitsystychniy-literaturi.html>
- 14. Костенко Л.В.** Річка Геракліта / Ліна Костенко; упоряд. Та перем. О. Пахльовської; післямова Д. Дроздовського; худож. С. Якутович. К.: Либідь, 2011. 336 с.
- 15. Потебня А.А.** Мысль и язык// А. А. Потебня. Изд-е 2-е. Харків: Типографія Адольфа Дарре, 1892. 228 с.
- 16. Галкина-Федорук Е.М.** Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. М. Галкина-Федорук // Сб. статей по языкознанию, посв. профессору МГУ акад. В. В. Виноградову. М., 1958. С. 103-124.
- 17. Чабаненко В.А.** Стилїстика експресивних засобів українська мови: Монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.
- 18. Щербакова Н.В., Беляєва Т.В.** Синтаксичні засоби експресії у текстах Г.Ф.Квітки-Основ'яненка // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2018. Вип. 49. С. 91 – 96.

Ван Дацзюнь

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: д. філол. н., проф. К.Ю. Голобородько

КОНЦЕПТ *КИТАЙ* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації глобалізаційні процеси охопили весь світ, тому вивчення особливостей образів інших країн, проблем стереотипізації й міфологізації дасть змогу для глибшого проникнення в культурно-філософську, етнологічну, соціокультурну специфіку різних держав.

Метою цієї розвідки постає вивчення особливостей вербального вираження концепту *КИТАЙ* в українській мовній картині світу. Українсько-китайські відносини становлять доволі давню історію політичного й культурного діалогу та економічної співпраці, тому звернення до концепту *КИТАЙ* є актуальним, адже такий аналіз поглибить уявлення про Китай та китайців, про той образ, який існує у свідомості носія української мови та виявляється за допомогою вербальних засобів.

В українському мовознавстві представлено чимало робіт, які стосуються вивчення того чи того образу в китайській мові. Наявна значна кількість досліджень компаративного характеру, де порівняно функціонування різних мовних одиниць у китайській та українській мові. Передусім це роботи В.Г. Бурова, М.М. Короткова, Минхана Суна.

У свідомості українців концепт *КИТАЙ* сформувався упродовж тривалої історії міжнародних відносин та осмислення важливості Китаю на світовій арені й українській суспільно-політичній думці. При цьому поняття *концепт* розуміємо як лінгвоментальне утворення, що відобиває систему уявлень носіїв мови про певний фрагмент дійсності. Досліджуючи концепт, важливо виокремлювати його змістові характеристики з указівкою на чинники, що вплинули на ці смисли.

Для всебічного вивчення концепту *КИТАЙ*, який належить до національно-географічних концептів, в українській мові вимагає дослідження прийоми вербалізації цього феномену в словниках, енциклопедіях, у текстах засобів масової інформації, у спілкуванні між людьми (у різних соціальних мережах, на різних Інтернет-форумах тощо, а також у живому спілкуванні). Концепт *КИТАЙ* належить до онімних концептів, а саме до концептів-топонімів. Ядерні компоненти концепту збігаються з його інформаційними шаром. У першу чергу *КИТАЙ* містить смисл *країна на Сході* й за таких умов здебільшого виконує номінативну функцію для позначення держави. Цей смисл може бути доповненим уточненням, що ця країна є *азіатською, східною*, але загалом смисл *Китай – країна на Сході* відображає основний зміст словникової дефініції. У межах інформаційного шару актуальними є також смисли *далека країна* та *велика країна*, які вказують на віддаленість Китаю від України, а також на географічну протяжність. У зв'язку з міграційними процесами виникає ще один смисл – *Китай – чужина*, який

утворює бінарну семантичну опозицію *свій – чужий*. Сенси **країна чаю, комуністична країна, країна порцеляни** є спільними для носіїв української мови й актуалізують відому інформацію, створюючи тим самим ситуацію впізнання Китаю.

Згідно зі словниками, до основних експлікаторів концепту **КИТАЙ** належать слова *Китай, Китайська Народна Республіка, китаянка, китаєць, китайський*, а також художньо осмислена назва *Піднебесна*. До ключових слів також слід зараховувати оніми: назви міст, селищ, річок та інших об'єктів, розташованих на території Китаю. Фразеологічні одиниці, що репрезентують концепт **КИТАЙ** також дають важливу інформацію про відображення Китаю в українській мовній картині світу. Зокрема, найбільш важливими є такі сенси, як *щось незрозуміле (китайська грамота), далека країна (далеко, як до Китаю), неякісні товари (китайські шмотки), ізоляція (відгородитися китайським муром)*. Зазвичай у фразеологічних одиницях закладено не тільки інформаційну, а й оцінну інформацію про концепт.

В енциклопедіях та словниках символів до важливих образів, пов'язаних із Китаєм, належить *дракон, чай, мудрець, кунг-фу, Велика китайська стіна, шовк, бамбук*. Ці образи в певних контекстах також є яскравими виразниками концепту **КИТАЙ**.

В українській мовній свідомості концепт **КИТАЙ** позначено оцінною двозначністю, причому позитивні сенси властиві більш ранньому періоду. Наприкінці ж ХХ століття розвинулися негативні потрактування, пов'язані з погіршенням якості китайських товарів на теренах України.

Таким чином, в українській мовній картині світу концепт **КИТАЙ** представлено доволі широко. До основних смислових наповнень належать такі, як *країна на Сході, далека країна, велика країна, азіатська країна, чужина, щось незрозуміле, неякісні товари, ізоляція, країна чаю, країна порцеляни, мудрість, хитрість*. Уявлення про Китай еволюціонували, доповнюючись, обростаючи у свідомості українців із часом новими смисловими наповненнями. Перспективним убачаємо можливість дослідження особливостей вербалізації концепту **КИТАЙ** у художніх текстах.

Література

1. Буров В.Г. Китай и китайцы глазами российского ученого. М., 2000. 206 с.
2. Коротков М.М. Основні особливості морфологічних буд китайської мови. 1968. 400с.
3. Минхан Сун. Национальный образ Китая. Культура народов Причерноморья. 2012. № 230 С. 141-144.

УДК 81'271.12

Єрмоленко Софія Валеріївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.П. Нестеренко

МОВНА НОРМА VS МОВНА ДЕВІАЦІЯ В НАВЧАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Актуальність теми студії зумовлена необхідністю провести ґрунтовне дослідження норм сучасної літературної мови, порушення яких призводить до появи різного роду мовних девіацій і логічних аномалій під час усного та писемного мовлення. Вивчення тенденцій літературної норми визначають також потреби суспільства в умовах глобалізованого простору. Під час розширення інформаційних просторів мова може вбирати кальковані мовні одиниці, що негативно впливає на стан мовної системи. На сучасному етапі розвитку редакторської галузі актуальним є з'ясування лінгвістичної сутності таких понять як мовна норма; орфографічна, лексична, морфологічна, словотвірна, синтаксична, стилістична помилки; систематизація мовних девіацій і створення їхньої конструктивної класифікації. Саме тому важливо провести дослідження мовної норми в навчально-комунікативному дискурсі та проаналізувати причини появи відхилень.

Проблему мовної девіативності досліджували Ю. Апресян, В. Дєвкін, В. Виноградов, Т. Булигіна, А. Шмельов, О. Падучева. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки створено концепції, за якими виправлення помилок розглядаються як способи удосконалення мовлення, підвищення рівня грамотності мовців (Н. Бабич, С. Бирик, Н. Непийвода, Л. Струганець); осмислюються причини виникнення порушень мовної норми й досліджуються шляхи їхнього усунення й попередження (С. Єрмоленко, Л. Кравець, Ю. Макарець, В. Мамушин, Л. Покровський, Г. Сюта).

Метою дослідження є: аналіз мовної й літературної норм; обґрунтування типології мовних девіацій шляхом виявлення й систематизації їхніх структурно-семантичних особливостей; обґрунтування основних видів помилок.

Завдання дослідження:

- дати визначення й обґрунтувати поняття мовної девіації, мовної норми, літературної норми;
- проаналізувати помилки, яких найчастіше припускаються мовці під час навчальної комунікації;
- розглянути класифікації мовних аномалій сучасних дослідників-мовознавців.

Упродовж століть лінгвісти активно розглядали й продовжують вивчати проблему класифікації мовних норм на основі віднесеності того чи іншого мовного явища до мови або мовлення. Сучасна лінгвістика висунула на перший план співвідношення понять «норми» й «системи» (чи «структури» мови). У сучасному мовознавстві переважає розуміння норми як системного явища. Саме поняття мовної норми визначається доволі однотипно такими

предикатами: закладена в мові система; пов'язана з системою; реалізація системи; явище системи, вираження системи [5].

За академічним тлумачним словником української мови слово «норма» має декілька значень. Одне з них: «норма – загальноприйняте правило в мові, літературі й т. ін.» [10: 742]. Норми літературної мови складаються історично, вони є продуктом історичного розвитку й на певних етапах мають свої відмінності.

За енциклопедією з української мови норма (лат. *norma* – правило, взірець) – 1) сукупність мовних одиниць різних рівнів (фонетичних, лексичних, граматичних), поєднаних у висловлювання за правилами, прийнятими в суспільстві, що користується цією мовою; 2) необхідна ознака літературної мови [9: 266-267].

За визначенням М. Пилинського «Мовна норма — це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі мови та становить єдину можливість або найкращий для цього випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [7]. На думку науковця, головними ознаками мовної норми є: унормованість, обов'язкова правильність, точність, логічність, чистота та ясність, доступність і доцільність

Мовна практика часто демонструє низьку культуру мови. Так К. Булаховський зазначає, що із 1600 слововживань зафіксованих у 29 найпопулярніших комп'ютерних програмах 1265 не відповідають літературній нормі. Чимало відхилень від норми можемо спостерігати під час мовлення українських телеведучих, зірок, які припускаються різних типів помилок [2: 8].

С. Виноградов, досліджуючи нормативний аспект культури мови, виділяє норми вимови й наголосу, лексико-фразеологічні та граматичні (словотвірні, морфологічні, синтаксичні), орфографічні, пунктуаційні норми.

С. Єрмоленко наголошує, що норми мови зазвичай співвідносяться з рівнями мовної структури, але не ототожнюються з ними, і виділяє орфоепічні, орфографічні, словотвірні, лексичні, фразеологічні, граматичні та стилістичні норми [3: 152]. Наприклад:

1) *Ва[ш]ко* знайти кращу пісню.; *Це великий пр[о]міжок життя.* – орфоепічні помилки;

2) *Вас мучить нестерпна біль?; На цій ярмарці* ви можете придбати глінтвейн. – граматичні помилки;

3) *Разом зі своїми вчинками, діями, поступками.*; *Я відмічаю Новий рік.*; *Попит на автівки скоротився майже на сорок тисяч автівок.* – лексичні помилки;

4) *Місто з 200-тисячним населенням повністю забезпечить молочними продуктами новий завод.* — синтаксична помилка.

Звернімо увагу також на випадки порушення синтаксично-пунктуаційної норми в текстах. Так, науковці помічають тенденцію ставити коми після слів *водночас, відповідно, проте, однак, разом з тим*, що стоять на

початку речення, наприклад: **Водночас** (,) він домовився про зустріч партнерів..; *Виявлено тенденцію до вирівнювання парадигми відмінювання. Однак* (,) *потрібно зазначити, що..; Підготовлено новий проєкт реконструкції театру. Проте* (,) *цей проєкт не отримав більшості голосів.* Часом зазначені слова неправильно кваліфікують як вставні, аргументуючи їхнє відокремлення комами. Однак функції таких слів інші: вони виконують роль сполучників, прислівників, що забезпечують зв'язність тексту, тому кома після них зайва, вона порушує пунктуаційні правила української мови [3: 174 – 175].

Мовна практика засвідчує неправильне вживання прийменників *по, при*. Типовим є неприйнятне вживання прийменника *при* в значенні *під час* (наприклад: *при аналізі – аналізуючи, при зміні – унаслідок зміни, при виконанні службових обов'язків – під час виконання службових обов'язків*).

Подібні порушення розхитують мовну норму й негативно впливають на формування мовної свідомості суспільства. Серед різноаспектних завдань сучасної лінгвістики особливої уваги вимагають питання кодифікації, яка не завжди встигає вчасно реагувати на запити мовної практики. Прийняті норми через певні проміжки часу потребують перегляду, переоцінки. Наприклад, за новим правописом 2019 року випуску доцільно вживати слова *проєкт* (*проект*), *индичка* (*індичка*), *ирій* (*вирій*) *катедра* (*кафедра*), *мітологія* (*міфологія*). У той час, як раніше такі форми були недопустимі.

Літературна норма мови – це ознаки, правила літературно опрацьованого мовлення, яке є зразком писемної та усної форм спілкування. Тенденції літературної мови вивчають С. Бибик, К. Городенська, С. Єрмоленко, Т. Коць, Г. Сюта, О. Тараненко, Г. Яворська та ін. Т. Коць визначає такі диференційні ознаки літературної мови, як відповідність мовній системі, стабільність, кодифікація, поширеність в узусі, культурно-історична традиція, естетичне сприймання. У лінгвістиці диференційовано поняття мовна норма й літературна норма. Категорія мовної норми передбачає розрізнення понять «національна мова» й «літературна мова» [4: 59].

«Специфіку національної мови, – зазначає С. Єрмоленко, – визначають не лише одиниці структурних рівнів, відмінні від одиниць іншої, передусім спорідненої, мови, а й цілий комплекс комунікативних ознак, залежних від етнокультурних, соціолінгвальних, психолінгвальних характеристик мовної діяльності представників етносу» [5: 256]. Щодо мовної системи літературна норма характеризується стабільністю, відносною єдністю, що забезпечує функціонування літературної мови. Ознака й вимога єдності літературної норми впливає з надтериторіального характеру літературної мови, що особливо важливо для української мови. Вимогу стабільності, на думку С. Єрмоленко, варто узгодити з природною мінливістю, яка властива мові як соціальному явищу історичного характеру [5]. Порівняймо лексеми *вулій, вулік, вулень*, наведені в Словнику Грінченка, і *вулик* у сучасних словниках; *півонія, півонь, півоня, пивонія* і *півонія* (сучасна норма); *глядило* і *дзеркало* (сучасна норма); *діравка* і *друшляк* (сучасна норма); *джарка* і *чарка* (сучасна норма).

Суттєвою ознакою літературної мови – наддіалектної, унормованої, відшліфованої форми загальнонародної мови, що характеризується поліфункціональністю, стилістичною диференціацією й тенденцією до регламентації, – є кодифікованість її різнотипних норм. Кодифікація – це встановлення об'єктивних норм, сукупність правил про вживання слів, словоформ, конструкцій у всіх стилях літературної мови, офіційне визнання й опис у словниках, граматиках, правописі, довідниках [5]. Корелятивна пара «норма – кодифікація» як єдність існує тільки в літературній мові (хоча норма властива будь-якому мовному утворенню). Л. Струганець вважає, що літературна норма та її розвиток регулюється кодифікацією, нею зумовлена й перебуває під її перманентним впливом. Кодифікація забезпечує більшу стійкість норми, запобігає напівстихийним і начебто не контрольованим нею змінам [8: 41].

Результатом порушення мовної норми є так звана мовна девіація. Мовна девіація – це висловлення, у яких спостерігаються різні відхилення від норм функціонування мовної системи. Ф. Бацевич об'єднує цим терміном – родовим поняттям – певні видові поняття: мовні аномалії, помилки, неточності, неправильності, погрішності тощо [1]. На думку О. Селіванової, мовленнєві девіації визначені несформованістю комунікативної компетенції, мовленнєвих умінь і навичок, поганим знанням культурно-соціальних норм мови, стандартів відповідності вживання слів і висловлень у певних сферах спілкування. У науковій літературі на позначення мовних аномалій уживаються різні терміни: *комунікативний шум, перешкоди в спілкуванні, нульовий ступінь письма, мовні (мовленнєві) девіації* тощо. Поняття *девіація* з латинської мови означає «відхилення».

Типологічна характеристика девіацій Ф. Бацевича ґрунтується на комунікативних засадах диференціації таких явищ і пов'язує виникнення девіацій із виокремленням етапів вербалізації комунікативного задуму адресанта, кожен із яких може спричинити відхилення певних типів відповідно до механізмів, задіяних комунікантом під час вербалізації того чи іншого когнітивного модуля [1]. Девіації іншого типу можуть виникнути на етапі безпосереднього включення учасників комунікативного акту у процес спілкування, вони пов'язані з різноманітними дискурсивними афектами [8: 63].

Під час комунікації співрозмовники часто припускаються помилок. Найпоширенішими серед них є такі:

1. Уживання слова в невластивому йому значенні (*дослідження запроваджене – дослідження упроваджене; область – галузь; задача – завдання; прояв – вияв; часткові випадки замість окремі випадки; думки співпадають замість думки збігаються*).

2. Вживання зайвих слів – плеоназмів (*у кінцевому підсумку, у січні місяці, вперше познайомилися з однокласниками, спільна угода, розповісти свою автобіографію, словниковий багаж слів, вільна вакансія*).

3. Повторення спільнокоренових слів – тавтологія (*вносити внесок, зробити роботу, питання досліджувалося у кількох дослідженнях, запитати*

питання у викладача, промовляти промову, мінімальний прожитковий рівень).

4. Використання кальок із російської мови (виключення, відноситися, заключення, слідуючий, настоювати, груз, поставник, другим разом, приймати участь, співпадають думки, попереджувати помилки, сьогоднішнє покоління).

5. Девіантне утворення ступенів порівняння прикметників, зокрема аналітичних форм (найбільш цікавіший, самий розумний, більш правильніший), прислівників (більш ширше, менш зрозуміліше).

6. Застосування одного слова в значенні іншого у зв'язку з їхньою семантичною й формальною подібністю (студентів поселяли до гуртожитку, мій старий брат).

7. Помилкове узгодження в прийменникових конструкціях, спричинене неправильним використанням прийменників (зошит по українській мові, по професії, робота по підготовці, згідно правилу, відповідно з наказом).

8. Девіантне закінчення іменників 2 відміни однини чоловічого роду в родовому відмінку (університета, пункта, відсотку, архіва, текста).

9. Помилкове узгодження іменників із числівниками (двом десятим відсотків, десять гривнів, шість вільних місців).

10. Заміна форми кличного відмінка від імен по батькові формою називного (Галина Василівно, Володимире Семенович).

Дискусійним у лінгвістиці є не лише питання вибору термінології на позначення мовних аномалій, а й визначення класифікаційних принципів, критеріїв й ознак девіацій.

Отже, проблема мовної девіації багато в чому залежить від знання мовцем літературних норм української мови, а також від змін, які постійно відбуваються в мові. У роботі були розглянуті теоретичні аспекти понять: норми, мовної норми, літературної норми, мовної девіації, причини виникнення мовних аномалій, а також класифікації норм, виділені мовознавцями. Ця тема заслуговує на подальші дослідження щодо шляхів подолання порушення мовних норм у навчально-комунікативному дискурсі.

Література

1. Ф. Бацевич Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2000. 237 с. **2. Булаховський К.** Українська мова в локалізації програмного забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2014. 20 с. **3. Єрмоленко С.** Увага: помилки в усній і писемній мові. Культура слова. № 76. 2012. С. 170 – 175. **4. Коць Т.** Літературна норма і сучасні глобалізаційні процеси. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014. Вип. 50. Серія: Філологія. С. 59 – 61. **5. Літературна норма і мовна практика: [монографія].** С. Єрмоленко, С. Бирик та ін.; [за ред. С.Я. Єрмоленко]. Ніжин: Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 320 с. **6. Пашковська Г.** До питання про класифікацію мовних норм. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2009. Вип. 27. С. 152 – 153. **7. Пилинський М.**

Літературні норми. Типи та їх класифікація. Мовознавство. 1974. № 1. С. 11 – 23. **8. Струганець Л.** Мовна норма: стале і змінне. Культура слова. № 74. 2011. С. 34 – 43. **9. Українська мова.** Енциклопедія. [за ред. І.В. Муромцева]. Київ: Видавництво «Майстер-клас», 2011. 400 с. **10. Український тлумачний словник (тезаурус) 250000 слів.** [упор. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ Перун», 2016. 1696 с. **11. Чумак В, Афанасьева О.** Семантичні девіації в українських нормативно-правових текстах. Мовознавство. № 2. 2009. С. 62 – 63.

Жилівостова Інна Дмитрівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.С. Лук'янова

ФЕМІНІСТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА МАЛОЇ ПРОЗИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Як окрема течія, український фемінізм сформувався на тлі літературних і політичних течій ще в кінці XIX ст. Основними представницями можна назвати Лесю Українку, О. Пчілку, О. Кобилянську, Н. Кобринську, С. Русову та багато інших.

Не дарма саме Леся Українка займає перше місце серед зазначених, адже її вважають основоположницею «світоглядного фемінізму» в Україні. Саме вона була першою, хто сприймав українську жінку інтелектуальною, переймаючись її становищем. Леся Українка вважала, що жінки мають вільні права, свободу вибору та право на самостійність власного шляху. Саме у зв'язку з цими викликами письменниця ставила перед своїми літературними героями глибокі філософські проблеми, зокрема порушувала питання фемінізму у власних творах, тому **об'єктом дослідження** є мала проза Лесі Українки.

Доробок письменниці різноманітний, однак більшість критиків та літературознавців приділяють увагу її поезії, а не прозі, що стало ключовим у виборі нашої теми дослідження.

Мета роботи полягає у розкритті особливості феміністичної проблематики малої прози Лесі Українки. У дослідженні аналізується феномен жіночності у малій прозі Лесі Українки; осмислюються проблеми жіноцтва у контексті жіночого письменства, а саме на прикладі творів Лесі Українки.

Аналізуючи феміністичні ідеї Лесі Українки, складно говорити про їх очевидність у творчому доробку письменниці. Звернувшись до теоретичної основи дослідження, а саме до робіт С. Павличко, в яких вона аналізує творчість Лесі Українки, можна виділити: по-перше, природність феміністичної проблематики, а по-друге, пригнічений стан і потребу у боротьбі за права жіноцтва [1:74]. Більшість творів письменниці присвячені жіночим проблемам: зраді, самотності, патріотизму, жіночої драматичної відданості істині [1:74].

Перші оповідання із сільського життя («Така її доля», «Святий вечір», «Весняні співи») змістом і мовою пов'язані з народними піснями. У жанрі казки написані «Три перлини», «Чотири казки зеленого шуму», «Лелія», «Біда навчить», «Метелик». Залишилася не закінченою передсмертна повість Українки «Екбаль Ганем», у якій вона хотіла змалювати психологію арабської жінки. Також до циклу повістей можна умовно об'єднати повісті «Приязнь», «Над морем», «Жаль», які Оксана Забужко виділяє саме як феміністичні. Єдність цих творів проявляє себе передусім образом головного героя-персонажа – це дівчата / молоді жінки, які, потрапляючи в «межові ситуації», шукають ціннісні орієнтири на життєвому шляху.

Усі жіночі образи творів письменниці мають власну думку, власне бачення ситуації, яка склалася. Кожна жінка має мрію бути рівною, щоби її думка була почута, її мрія наблизилася. І хоча деякі твори письменниці називають казками, ми розуміємо, що казкового, фантастичного, феєричного в них мало. Це реалії українських жінок та дівчат, перенесені авторкою у певні обставини.

Таким чином, характеризуючи та аналізуючи творчість Лесі Українки, можна зробити висновок, що феміністична проблематика займає чільне місце у творчому доробку письменниці та потребує нової інтерпретації, продовження наукового дослідження, що дозволить переосмислити та розкрити творчість письменниці ще ширше.

Література

1. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1999. 74 с.

Жиліна Кристина Віталіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. п. н., проф. І.І. Костікова

ЯВИЩЕ МОРФОЛОГІЧНОЇ АТРАКЦІЇ В ЛІНГВІСТИЦІ

Актуальність. Феномен мовної атракції є об'єктом наукових інтересів багатьох дослідників таких як: О.О. Потебні, Ф. де Соссюри, Ю. Тинянова, О.Брика, Р. Якобсона та ін. Атракція – міжнауковий термін, механізм якого полягає в тому, що між мовними одиницями відбувається притягання одних мовних елементів до інших. Це явище охоплює багато різнопланових мовних рівнів, тому навіть на одному з них існують різні трактування цього феномена.

Мета – розкрити засади морфологічної атракції.

Результати. Початковий етап вивчення цього терміну припадає на другу половину XIX ст. Проте явище ж морфологічної атракції вперше було ґрунтовно досліджено О. Потебнею, зокрема, у праці «Из записок по русской грамматике». Морфологічна атракція в низці випадків підвищує притаманну

поетичному тексту упорядкованість та регулярність, а також змінює семантичну перспективу та смислові відношення між елементами тексту.

Це явище чітко простежується, наприклад, у реченні: «*Спасибі, коли ти є, / що ти - це ти, / що досить руку простягти - / і край, і грай, і ти*» (збірка «Зимові дерева»). Повтор частин мови призводить до зняття смислової перспективи та послаблення синтаксичної, як прийменників: «*В час опівночі / В небі я бачу заплакані очі*» (М.Семенко).

Розглядаючи морфологічну атракцію як прийом, можна зазначити два її основні типи в поезії. Перший зустрічається виключно в фольклорі, й в сучасних текстах виступає лише засобом стилізації: «*Винось нам до вікна. / Що ти, дядьку, нам нап'як, / Винось нам аж на тік*». Другий тип використовуються з метою створення граматичної симетрії: «*Біжиш через всю Україну до самих до гір Карпат...*» (Б.Херсонський). Найтиповішим прикладом атракції є використання прийменників як у вище наведених прикладах, але також це явище активно зустрічається в кличному відмінку в поезії: «*О панно Інно, панно Інно*» (П.Тичина).

Висновок. Поняття інтерпретація атракції дуже широке. Це, здебільшого, пояснюється багатоплановістю досліджуваного явища та обраного підходу дослідження. Подальше дослідження явища мовної атракції полягає в систематизації наукових знань, уточненні терміна, наведенні прикладів.

Жиліна Кристина Віталіївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., проф.. О.А. Олексенко

ПОНЯТТЯ «АТРАКЦІЯ» В ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню історії поняття «атракція» у працях мовознавців. Чимало науковців розглядали це явище в лінгвістичній традиції, але його трактування залежить від підходів, на які спиралась дослідники. З'ясовано основні підходи, розкрито поняття «атракція» та простежено вияв сутності цього явища в інших науках та мовознавстві.

Ключові слова: атракція, паронімічна атракція, народна етимологія, квазісиноніми, синергетика, ареальна лінгвістика.

Постановка проблеми. Термін «атракція» на сучасному етапі відносять до міжнаукового, оскільки це поняття активно використовується у фізиці, психології, філософії, математиці, соціології, мовознавстві тощо. Тлумачення атракції в мовознавчій традиції викликає деякі труднощі, а звідси й складність уніфікації, оскільки сутність атракції недостатньо висвітлена мовознавцями. Це безпосередньо пов'язано з тим, що це явище розглядається під різними кутами зору, не має належного опрацювання та чітко висвітленої історії. Отже, **актуальність** дослідження зумовлена необхідністю окреслити та узагальнити набуті знання про атракцію з урахуванням сучасних тлумачень цього явища.

Мета статті - розкрити поняття «атракція» в лінгвістиці, розглянути підходи до трактування цього мовного явища.

Завдання, які необхідно виконати для досягнення мети роботи: дати визначення поняття «атракція» в мовознавстві, простежити історію та основні етапи дослідження мовної атракції.

Виклад основного матеріалу. У контексті лінгвістичних досліджень атракція має різноманітні трактування, які залежать від підходів до її вивчення. Дослідження мовної атракції на лексичному рівні припадає на середину ХХ ст. Безумовно, введенню цього поняття в мовознавчу традицію передувала поява його в інших наукових галузях, тому доцільно пригадати етимологію слова «атракція». Слово походить від латинського «*attrahere*» (укр. «вабити, притягувати, манити»), яке збереглось в англійській мові як дієслово «*attract*» (укр. «притягувати, вабити»). Згідно праці М.А. Стражева поняття вперше було введено в фізиці завдяки відкриттю закону всесвітнього тяжіння (англ. «*gravitational attraction*») Ісааком Ньютоном у 1666 році [15, 145]. Але деякі науковці пов'язують появу цього поняття в 1963 році у фізиці з ім'ям Е. Лоренца. Дослідники зазначають, що термін «атракція» «вперше з'явився в лінгвістиці з кінця 50-х років ХІХ століття, і не тільки як згадування про атракцію, а й повноцінні праці, присвячені цьому явищу» [9, 123]. Тобто погляди мовознавців щодо появи цього поняття в науці розходяться, проте щодо використання його в мовній традиції думки збігаються, оскільки перше ґрунтовне дослідження мовної атракції з'являється у праці Я. Грімма «Про деякі випадки атракції» 1858 року [2]. Отже, початковий етап вивчення мовної атракції можна датувати другою половиною ХІХ століття.

На кожному історичному етапі розвитку мовознавства посилювалась увага до атракції. Теоретичні засади атракції викладені в працях Ю.С. Полтавець, М.М. Маковського, З.Д. Попова, Г.С. Щура, В.П. Григор'єва, Т.Ф. Фільчук та ін. Звідси й різноманітні тлумачення цього поняття, які залежать від інтерпретації мовного явища. У дослідженні Я. Грімма під впливом історично-порівняльного напрямку висловлюється думка, що «як окремі звуки на певному місці, так і слова в реченні діють одне на одного» [15, 145]. Для того, щоб описати це явище, автор використовує термін «атракція», «що врівноважує звуки та речення, а також сприяє гармонійності мови» [15, 145].

Звичайно, погляду на атракцію в історично-порівняльному аспекті виявилось замало, і науковці продовжили досліджувати це явище. Вплив подібності звучання на розвиток мови й значення слів розглядає Р. Ллойд. Мовознавець зазначає, що «деякі корені утворилися щонайменше не так, як це передбачено, зсередини, а притягуванням подібних елементів ззовні» [7, 134]. Показуючи, як подібність звучання впливає на розуміння значення слів, Р. Ллойд використовує термін «народна етимологія», а також стверджує, що «атракція, якій підлягають слова із суміжним значенням, справляє набагато більше враження на нашу свідомість, ніж притягування за рахунок сусідніх звуків» [3, с. 108]. Згодом цю ідею розвинув І.О. Бодуен де Куртене вже з

погляду структурного підходу. Науковець приходиться до висновку, що явище атракції виявляє свою дію у зв'язку слів і речень [15, 146].

У сучасному мовознавстві атракція зі структурного підходу також розглядається в працях Л.П. Ткаченко («Паронимическая аттракция как речевой прием»), В.П. Григор'єва («Поэтика слова»), О.І. Северської («Паронимическая аттракция как явление поэтического языка и как явление индивидуального стиля. Семантические преобразования»), які розглядають саме паронімічну атракцію і відносять її до «народної етимології». Науковці у структурному аспекті атракцію розглядають як властивість, притаманну всім мовним рівням, наприклад: «*Люди мої, рідна моя рідність!*» (Ліна Костенко) або «*Не б'ють барабани, / не сурмлять сурми...*» (Гео Шкурупій). У словнику атракція пояснюється як «вживання однієї форми або слова замість іншого, функціонально близького або співвідносних... Паронімічна атракція – те саме, що народна етимологія» [4, 5].

Структурний підхід висвітлює властивості мови як структурносистемного утворення, конкретні її вияви на певному мовному рівні та ознаки її окремих елементів. На основі робіт, присвячених структурному підходу, проаналізоване явище атракції, що бере участь у формуванні картин світу.

Атракцію вивчають і з погляду системності мови. Одним із теоретиків цього явища є мовознавець М.М. Маковський, який розглядає атракцію на лексичному рівні і трактує її як «функціонально-динамічні процеси, завдяки яким окремі елементи мікроструктур тією чи тією мірою зв'язуються один з одним, взаємо зумовлюються і на певному відрізку часу утворюють дискретні лексико-семантичні набори» [8, 83]. М. Маковський зазначає, що це явище дає можливість ідентифікувати лексику, оскільки наявність певного слова, яке наділене чітким значенням, детермінується набором лексичних одиниць, у межах якого існує певне слово.

Науковці активно досліджують також синонімічну атракцію (І.Д. Баландіна [8], І.Д. Фрішберг [15], Ю.С. Полтавець [6]) і трактують це мовне явище як процес утворення більш довгих синонімічних рядів, коли лексичними одиницями номінуються найбільш актуальні для суспільства предмети і явища навколишньої дійсності [1, 52]. Уперше поняття «синонімічна атракція» використав С. Ульман. Він тлумачить це явище як назви об'єктів, які вирізняються найбільшою важливістю для суспільства в певний момент часу [5, 2]. Наприклад, «*Усе минає, гасне і спливає, / Лише вона над грішною землею*» (М. Щербак). І. Д. Фрішберг говорить про те, що синонімічна атракція визначає групування синонімів у синонімічні ряди на підставі актуальності денотата, що позначається словом. Це атракція є не станом, а динамічно змінною сутністю, і вивчають цей лексичний феномен не як закон, а як процес [3, 3].

Синонімічна атракція – парадигматичне явище, до якого відносяться не тільки синоніми, а й квазісиноніми. Відповідно до синергетичного підходу система синонімів розглядається «як складна, нелінійна структура, що самоорганізується під впливом певних параметрів порядку» [5, 5].

Явище ж граматичної атракції було досліджене О.О. Потебнею і розглянуте на основі давньоруських текстів. Згідно з думкою мовознавця, атракцією форм називається використання граматичних форм, пов'язане чи не пов'язане із «забуттям думки», перш поєднаної з уподібненою формою [13, 1]. Наприклад, «*До сина свого, до найменшого промовляла*» (О. Олесь), *Гоїв, гоїв, давні гоїв рани, / Як нові димлять вже, наче дим, - / На старі на золоті кайдани / Молоденькі впали кайдани* (М. Вінграновський); *Поїхали на Сквиру, на гриби, / На свіже слово, на меду на темні* (М. Вінграновський). О.О. Скоробогатова розмежовує випадки ненавмисної атракції діахронічного порядку, описані вченим, і приклади використання атракції як поетичного прийому, орієнтованого на підвищення виразності і фасцінативності тексту [13, 1].

До проблем вивчення ареальної лінгвістики відносять мовну атракцію, яку досліджували Я. Грімм [9], Х. Шухардт, Й. Шмідт, В. М. Ярцева в територіально суміжних мовах [10, 43]. Згідно з теорією Й. Шмідта, «мовні інновації поширюються з центру, де вони виникають, до периферії, подібно хвилям, що поступово згасають, й атракція тлумачиться як набуття однією мовою ознак іншої, з якою вона територіально межує» [11, 211]. Проте Б.О. Серебренников спростовує цю думку і зазначає, що науковець обмежив мовну атракцію тими явищами, які спостерігаються в споріднених мовах, суміжних територіально. Явище атракції більш складне і поширюється як на споріднені, так і не на споріднені мови. Атракції зазнають неспоріднені мови, якщо вони розташовані на суміжних територіях. Наприклад, в удмуртській мові, що контактує з татарською, з'явилися деякі особливості, властиві останній, або марійська мова пов'язана з чуваською і частково з татарською мовами [12, 11].

Висновки. Отже, розглядаючи сутність поняття атракції, можна зробити висновок, що його тлумачення залежить від підходу, в руслі якого досліджується це явище. У роботі розглянуто порівняльно-історичний, структурний, синергетичний та ареальний підходи. Нині поняття «атракція» дуже широке через багатоплановість досліджуваного та уваги сучасних науковців до цього мовного явища. В історичному контексті, з погляду науковців, поняття й термін «атракція» бере свої витoki з фізики, у другій половині XIX ст. вперше з'являється в лінгвістиці у праці Я. Грімма, який увів цей термін до наукового арсеналу мовознавчої науки.

Перспективою дослідження є вивчення граматичної атракції як найменш дослідженої в українській мові в її художньому наповненні в поезиці сучасної лірики.

Література

1. **Баландина И.Д.** Синонимическая аттракция как средство создания языковой картины мира. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2009. № 2. С. 50–55.
2. **Grimm J.** Über einige Fälle der Attraction. *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* Berlin: Druckerei der Königl. Akademie der Wissenschaften, 1859. S. 1 - 31.
3. **Жданова А.И.** студ. 4 к. Когнитивные аспекты синонимической аттракции

глагольных номинаций эмоционального воздействия. Научный руководитель – преп. Попова Д.А. **4. Журавлев А.Ф., Варбот Ж.Ж.** Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии – Российская академия наук : Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН, 1998. – 54 с. **5. Кривко И.П.** Синонимическая аттракция: синергетический подход // Языковое бытие человека и этноса: психолингвистический и когнитивный аспекты. *Материалы Международной школы-семинара (V Березинские чтения)*. – Вып. 15. – М.: ИНИОН РАН, МГЛУ, 2009. – С. 107–113. **6. Лингвистический** энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : Большая рос. энцикл., 2002. – 709 с. **7. Lloyd R. J.** Phonetic attraction / R. J. Lloyd – Liverpool: Turner and Dunnett, 1888. – 152 с. **8. Маковский М.М.** Теория лексической аттракции: опыт функциональной типологии лексико-семантических систем - Наука, 1971 – с. 248. **9. Полтавец Ю.С.** Історія та вживання терміна «атракція» в мовознавчій традиції – *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філологія*, – С. 132-138. **10. Полтавец Ю.С.** Синонімічна аттракція в українській публіцистиці початку ХХІ століття (на прикладі назв грошових одиниць) // *Серія: Філологія. Мовознавство*. – 2015. – Т. 252, Вип. 240. – С. 75-79. **11. Полтавец Ю. С.** Явище аттракції: вияв на різних мовних рівнях // *Лінгвістичні дослідження*. – 2013. – Вип. 36. – С. 210-217. **12. Серебренников Б. А.** Теория волн Йоганна Шмидта и явление языковой аттракции // *Вопросы языкознания*. – 1957. – №4. – С. 3-15. **13. Скоробогатова Е.А.** Утверждение приема: Грамматическая аттракция в лирике Марины Цветаевой 1922-1923 годов // *Русская филология. Вестник Харьковского национального педагогического университета им. Г.С. Сковороды*. – 2020. – № 1. – С. 3-9. **14. Стражева М.А.** Інтерпретація поняття «атракція» в лінгвістичній літературі – *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. – 2017. – Вип. 26(1). – С. 145-147. **15. Фришберг И. Д.** Когнитивный аспект синонимической аттракции глагольных номинаций: на материале английского и русского языков: дис. канд. филол.наук: 10.02.20 / Челяб. гос. ун-т. – Челябинск, 2006. – 196 с.

УДК 82-2

Катриченко Карина Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.С. Лук'янова

ЕРОТИЗМ У ЛІРИЦІ ЮРКА ІЗДРИКА

Поняття «еротична лірика» часто зазнає різних кривотлумачень, асоціюється з уявленнями про відвертий секс, навіть порнографію, з непристойними анекдотами. Еротика в адекватному розумінні цього слова здавна була об'єктом філософських роздумів про творчу основу світобуття та культурний феномен [1].

Стаття присвячена **актуальній** на сьогодні проблемі функціонування еротичної лірики, яка достатньо не розкрита в літературі як порівняти з

іншими жанровими різновидами лірики, довести її повноцінність серед інших жанрів, зняти з неї табуйовану оболонку. Еротизм в ліриці найчастіше розглядається через евфемізм, тим самим засвідчуючи смислову «заборонену зону». Саме тому **предметом** цього дослідження стали вияви еротизму в сучасній українській поезії. **Об'єкт** вивчення – ліричні твори Юрка Іздрика.

Слід зазначити, що розуміння еротичного концепту носить доволі індивідуальні риси, обумовлені унікальністю світовідчуття, а трактування категорії кохання диктується художньою системою образів, яку письменники створюють. Дослідженням явища еротизму в літературі займалися І. Борисюк, М. Варикаша, В. Завадська, О. Мудрак, О. Пухонська. Також слід пригадати окремі публікації М. Сулими, І. Лучука, В. Стах, в яких зроблено певні кроки до осмислення еротичної лірики [8].

Юрко Іздрик є одним із небагатьох українських митців, творчий доробок якого актуальний й популярний у сьогочасному літературному просторі. Він майстерно поєднує два напрями у своїй роботі: прозовий (романи, оповідання, повісті, есеї) і поетичний (вірші), а мистецька активність автора, яка представляється читачам часто у стилі перфоменсу, виокремлює Іздрика серед сучасних українських творців слова. Теми, які є наскрізними у його творчості, різносторонні, тим самим приваблюють осіб від покоління Z (народжені в 2000–2009 роках) до покоління X (народжені в 1960–1979 роках).

Юрко Іздрик в одному з інтерв'ю на «ЛітАкценті» таким чином коментує сутність поезії: «... це якась внутрішня потреба, коли ти щось пишеш дуже конкретній людині. Точніше, не так для неї, як із думкою про неї. І доки тобі є що їй сказати, доти ти будеш цим займатися, будеш писати» [9]. Уважний читач розуміє, що еротична й інтимна лірика автора звернені не до вигаданого літературного образу, а до цілком реальної жінки. Автор у кожному своєму тексті досліджує власні рефлексії та переживання, без сорому і страху оголяє їх перед загалом, притягує публіку своєю неординарністю.

Еротизм, закладений в основу лірики Іздрика, проектує розгортання сюжетів бажаного зближення тіл, захоплюють непередбаченими колізіями, що зумовлюють катартичну розв'язку, викликаючи внутрішню напругу та сплеск фантазії. Важливим моментом для цього виду лірики є не фізичне злиття тіл, а тонус душевної близькості чоловіка та жінки на фоні загальної картини почуттів: *тісно сплітаються наші пальці / смачно кохаються наші душі* («превізія»); *потреби плоті – сум'яття духу* («YARSAGUMBA»); *експерименти з духом і тілом / часто закінчуються війною* («дидакт») [5].

Іздрик у своїх ліричних творах активно використовує явище кінестетики, описуючи сенсорні, тактильні, вісцеральні та емоційні переживання ліричного героя. У текстах ці моменти передається через ледь відчутні фактури (*тісно сплітаються наші пальці / смачно кохаються наші душі* («превізія») [6]), звуки музики (*будуть нам грати фінські панки / і драмтеатри будуть з концертами* («першість»); *відголос стогону твого; бах! – розлітається подушка пухом / клац! – загораються дві гіркі сигарети* («immaculate») [7]), колір (*коли за тобою скучаю чорно / повискуючи мов гієна; чорне і біле / святість і грізність – / у перманентному сексі й війні* («бінарне»)

[7]), смак (*губи липкі від липневих ягід / пальці липкі від твоїх секретів* («превізія») [6]; *мед твоїх губ / сіль твого поту* («MIDNIGHT MOOD») [5]) чи запах (*бо твої пальці пахнуть канабісом / а твоє шкіра пахне папером; і я вдихаю тебе мов ладан* («YARSAGUMBA»); *у пахощах спецій у млості секрецій* («ти напівпрозора та повна секретів...»); *у пахучих кущах камасутри* («ПУЛЬСУЮЧИ»); *я б торкався тебе безконечно і нюхав / як обнюхує сучку закоханий пес* («САТОРІ») [5]).

Еротична лірика Юрка Іздрика перестає бути звичайним друкованим текстом на аркуші або постом на фейсбуці, а стає каталізатором внутрішніх емоційних переживань читача, проростає у психоемоційну сферу й породжує ніжні ліричні візії.

Речитативна мелодика текстів іноді доповнюється тонкими ліричними нотами та вальсовими ритмами. Яскравим образом у ліричних творах Іздрика виступає образ танцю: *а танці наші просто порнушні* («YARSAGUMBA»); *бавились стафом і бальними танцями* («превізія»); *якось так вдалось що ми – в танці / на в тому танці цілком нереальні* («першість»); *я запускаю магичне танго* («першість»); *а ми на небі мали танцпол / ці наші тихі танці повільні танці* («lipstick on the glass»); *наші стосунки – чистий балет / біг на пуантах* («SUMMA 2.020») [5]. Цей вид мистецтва слід розглядати з погляду втілення в ньому початку всього людського: душі, почуттів, емоцій і характеру. Зміст танцю – це сторона переживань особистості, відображення через цей елемент образів навколишньої дійсності. Своєю емоційною «мовою» він впливає на думки та світогляд, направляє та змінює його. Завдяки танцю закохані герої ліричних творів Іздрика вступають у контакт одне з одним, возз'єднуються, переживають піковий момент еротичного (тілесного) зближення.

Тілесність – одна з ключових тем у творчості автора: *тіло до тіла / шкіра до шкіри / близькість невміла* («ПОВІЛЬНІ») [6]. Він цілком свідомо сакралізує явище тілесності, не вдаючись до надмірної патетики чи непотрібного тут натуралізму. Юрко Іздрик стверджує: *коли зникає пам'ять тіла / зникає все що було з нами* («white album»); *експерименти з духом і тілом / часто закінчуються війною; тільки оргазми мутують у спазми / тіло і дух плющат на зміну* («дидакт») [5]. Еротика, невідома тваринам, тяжіє до єдності тілесних і душевних аспектів людського ества, до естетичної насолоди, спрямована на подолання смерті (танатосу) [2].

Кохання у віршах Юрка Іздрика – це жагуче почуття, що зводить з розуму, спонукає до гріха, саме тому автор часто звертається до біблійних мотивів у ліриці. Він уміло поєднує релігійну тематику та еротичні початки любові. Єва та Діва Марія постають у незвичних для читача образах, вони символізують небесний чистий аспект закоханості, але і при цьому не позбавлені сексуальності: *світ висихає наче роса / і вигорає божа краса / і розчинаємось ми / в небесах / маріє* («НАПЕРЕДОДНІ») [5]. Іздрик звертається до своєї коханої у поезії «коли за тобою скучаю чорно...», переживає емоцію самоти, лине спогадами в минуле: *як були в саду ми і як посміхались / і як це насправді круто* [6]. У рядках цієї поезії автор порівнює кохану з Своєю (*мене ти надкусии мов єва*), тож можемо зрозуміти, що перед нами постає образ не

звичайного саду в селі, а саду божественного (Біблія). Автор у цьому сюжеті не вдається до типових еротичних висловів, які сучасний глядач звик спостерігати з екранів, він через перефраз *«мене ти надкусиш мов єва»* передає історію забороненого плоду або гріхопадіння Адама та Єви. Вчителі Закону Божого часто використовують цей сюжет для зображення гріховної природи людини, яка не слухає поради своїх батьків, порушує їх. В епоху Відродження, саме це трактування нас цікавить у призмі аналізу поезії, історія гріхопадіння була пов'язана з появою у перших людей статевих стосунків і статевого потягу одне до одного.

Кохання – це залежність, яка мало чим відрізняється від пристрасті до наркотиків. Прискорене серцебиття, нерівне дихання, втрата апетиту і сну, безпричинна усмішка – ознаки любовного і наркотичного сп'яніння. Юрко Іздрик сплетає воедино ці два поняття у своїх поезія: *бавились стафом і бальними танцями* («превізія»); *ось замість яблука – кокс і манго* («першість»); *в кожного в серці – бомба на двох і опіати* («SUMMA 2.020»); *ти – моя маріхуанна* («MARIVANNA»); *я залишу в спадок / сновидінь десятків / напружена акція / секс під стафом* («заповітна»); *наш сніданок в траві коло річки – найвища форма екстази* («між любов'ю та ах**м»); *ти вдихаєш свій страх наче амфетамін* («страх»); *ти – тріп мій / в фользі подарунка* («interstellar») [5]. Наркотики змінюють свідомість закоханих, допомагають стати більш розкутими, позбутися відчуття сорому, помножити задоволення, відкривають новий рівень любовних почуттів: *любов – це постійних подвиг / любов – це важкий наркотик* («а бо так») [7]. У стані зміненої свідомості важче контролювати себе та свої бажання, тому герої Іздрика вчать відкидати особисті внутрішні й зовнішні бар'єри та стовідсотково віддавати себе силі почуттів. В інтерв'ю для «Української правди. Життя» поет поділився наступною думкою: «Але всі ми вживаємо якісь стимулятори: хто – каву, хто – чай, кого секс впирає так, що він стимулюється» [4].

Прихований еротичний зміст Юрко Іздрик зосереджує у назві поезії «YARSAGUMBA». Відповідно історії на сторінці BBC News яrsaгумба, або гриб-паразит Кордицепс, заражає своїми спорами гімалайських гусениць перед сезоном дощів. Після цього його спори проникають в тіло гусениці, починають там розвиватися. Паразит повністю витягує життя з гусениці, але вона якийсь час ще живе і встигає піднятися практично до поверхні землі. Навесні, коли в горах Тибету підвищується температура, гриб проростає через гусінь і виходить на поверхню [3]. Актуальності цей гриб не втрачає по сьогоднішній день, згідно з деякими медичними сайтами «Яrsaгумба» – засіб для підвищення потенції, підвищення сексуальної сили, гармонізації стосунків між чоловіком і жінкою. У поезії «YARSAGUMBA» ліричний герой у спогадах лине в момент знайомства з коханою, пригадує шлях їхніх стосунків: *стосунки наші – чиста афера / розмови наші фіг перекажеш / а танці наші просто порнушні* [5]. Образ коханої жінки постає джерелом натхнення героя: *і я вдихаю тебе мов ладан / і проступають на шкірі вірші* [5]. За назвою вірша ми можемо лише здогадуватися, чи асоціює себе ліричний герой з грибом

ярсагумба, що поїдає свою жертву гусінь-жінку, чи самі вірші Іздрика та їх героїні постають стимулятором чоловічої сили.

Отже, еротична лірика як один із жанрів повинна бути повноправним об'єктом висвітлення теорії та історії письменства. Сексуальні переживання, будучи найбільш пов'язаними зі сферою підсвідомого, являють собою величезний потенціал для створення індивідуальних художніх образів і картин. Ліричні твори Юрка Іздрика – це вияв еротичного почуття.

Література

1. **Біла** книга кохання: Антологія української еротичної поезії / Упоряд. І. Лучука, В. Стах; передм. І. Лучука; післям. В. Стах. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 288 с. URL: <http://dotyk.in.ua/whitebook.htm>.
2. **Газарова Є.** Тіло і телесність: психологічний аналіз. К., 1999.
3. **Джоллі Дж.** BBC News. Катманду, 2011. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2011/01/110105_yarsagumba_nepal_curse
4. **Захарченко А.** Юрко Іздрик: Мама нагадує, що мені вже скоро 50, а я ще не написав книжку без матюків. Українська правда. Життя, 2009. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2009/09/10/26589/>.
5. **Іздрик Юр.** Вірші. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100024707885980>.
6. **Іздрик Юр.** Дотик словом. URL: <http://dotyk.in.ua/izdryk1.html>.
7. **Іздрик Юр.** Мертвий журнал. URL: <https://izdryk-y.livejournal.com/>.
8. **Мудрак О. В.** Українська еротична лірика: жанрова специфіка та ідіостиль: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06. К., 2010. 174 с.
9. **Шутяк Л.** Юрій Іздрик: «Нереально щодня писати шедеври». ЛітАкцент, 2014. URL: <http://litakcent.com/2014/07/10/jurij-izdryk-nerealno-schodnja-pysaty-shedevr/>.

Клад'єва Аліна Андріївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: д. філол. н., доц. О.А. Скоробогатова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРК В ЗАГОЛОВКАХ СМИ

Заголовок предваряет текст, несет в себе указание на тему текста, авторскую идею, оценку, позицию. Он занимает стилистически сильное положение в структуре медиатекстов, эффективность его воздействия на читателя достигается только в том случае, когда включается воображение реципиента, актуализируются его культурные знания. Существенное значение для достижения смыслового и выразительного эффекта имеют включаемые в заголовки газетных статей пословицы и поговорки. Они повышают выразительность и экспрессию публицистической и новостной речи. Авторы создают привлекающие внимание читателей тексты, используя стереотипные изречения, что является показателем принадлежности к данному социуму, связи с его культурой и традициями [2].

В «Лингвистическом энциклопедическом словаре» термины «пословица» и «поговорка» имеют такие значения: пословица – это «краткое, устойчивое в речевом обиходе, как правило, ритмически организованное изречение назидательного характера, в котором зафиксирован многовековой опыт народа; имеет форму законченного предложения. Поговорка – это «краткое устойчивое выражение, преимущественно образное, не составляющее, в отличие от пословицы, законченного высказывания» [1]. Следовательно, отличие пословиц от поговорок проявляется на смысловом и синтаксических уровнях организации. Главным в разграничении этих понятий является законченность высказывания, которое связано с наличием или отсутствием назидания.

Материалом нашего исследования являются заголовки современных материалов русскоязычных СМИ, полученные методом сплошной выборки. Рассмотрим примеры:

«*Держи Ухань остро*». Поговорка, взятая за основу, – «держат ухо остро» означает призыв быть крайне осмотрительным. Заменяя компонент *ухо* на созвучный *Ухань*, автор статьи как бы обращается к читателям с просьбой выполнять все правила карантина, чтобы быть всё время начеку.

«*Немытые платят дважды*» – название статьи, повествующей о запрете ездить с грязными или «умышленно скрытыми» номерами машин. За основу автор берет пословицу «скупой платит дважды», которая описывает чрезмерно жадного человека. Примечательно, что автор использует подмену первого слова, но от этого смысл пословицы не меняется, что позволяет в данном контексте называть «немытые» и «скупые» контекстуальными синонимами. Заголовок служит своеобразным призывом к читателю не становится скупым человеком, соблюдать новые правила дорожного движения и избегать штрафов.

Статья «*Фейк живи – фейк учись*» рассказывает о создании центра по противодействию дезинформации. Название образовано от пословицы «век живи – век учись». Слово заместитель *фейк* является созвучным исходному *век*, происходит оглушение первого звука. Такой приём введен с целью иронично показать читателю, что ложная информация в сети Интернет будет существовать всегда.

«*Как погром среди ясного неба*». Трансформированная шутивная поговорка «гром среди ясного неба» усиливает значение неожиданности, внезапности какой-либо новости или беды. Автор сохранил переносное значение поговорки, так как оно совпадает с общим содержанием статьи.

Метод сплошной выборки заголовков позволяет сделать вывод о том, что чаще всего пословицы и поговорки употребляются в ироничном контексте. Ироническая трактовка достигается благодаря трансформациям, при которых вводится новый компонент, заменяется или утрачивается имеющийся. Узнавание читателем пословиц и поговорок происходит за счет, с одной стороны, довольно большого объема общей конструкции, с другой, – за счет звукового уподобления исходного слова и заместителя. Прием создания

иронических высказываний считается важным средством привлечения и активизации внимания, что очень важно в дискурсе СМИ.

Література

1. **Лингвистический энциклопедический словарь** / Составитель-редактор В.Н. Ярцева. М.: 1990. 682 с. 2. **Муратова М.** Средства речевого воздействия в языке СМИ. URL: <http://old.russ.ru/politics/20030127-apelsin-pr.html> (дата обращения: 29.03.2021).

Ковальова Діана Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д.п. н., проф. І.І. Костікова

TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The relevance of the research is Ukrainian as a foreign language and its importance. Every year in Ukraine the number of citizens from foreign countries increases. Some of them are students of higher educational institutions. Carrying out professional training of foreign citizens is a difficult task, because when entering an educational institution, they do not speak Ukrainian. Therefore, its study is an important component of training in the chosen specialty and the language itself is a means of education. Knowledge of the Ukrainian language is a necessity for teaching foreigners in Ukrainian universities.

The purpose is to show the basics of methodology in teaching Ukrainian as a foreign language.

The main results are the following. The methodology of teaching Ukrainian as a foreign language is currently in its infancy, so every language teacher faces a problem to teach students to speak, read and comprehension, learn new words, expressions, read texts, know rules, grammatical patterns of the Ukrainian language.

An important role in learning a foreign language is played by authentic texts, which are a rich source of semantic and regional information, as well as affect the feelings, emotions of man, form his aesthetic taste.

The effectiveness of the reading process and its end result are determined by a methodical approach and practically appropriated by the system of exercises. All tasks for working with texts are divided into pre-text, while reading texts and post-text.

Pre-text exercises are necessary to avoid difficulties in understanding the content of the text and prepare foreigners for independent reading. Pre-text (actually in-text) tasks accompany the reading process, indicate the communicative intention. Post-text tasks are dedicated to testing how foreigners have understood the content of what is read, how they can evaluate the text, and they also focus on working with lexical and grammatical material.

In the process of learning the Ukrainian language as a foreign language, the application of the method of exercises is one of the most appropriate ways to develop key competencies for foreign students and requires further careful study.

The conclusion is methodology of teaching Ukrainian as a foreign language is useful and different. The perspectives are to offer the system of exercises for teaching Ukrainian as a foreign language.

Ковальова Діана Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцін

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДУ ВПРАВ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Професійна підготовка іноземних громадян є складним завданням, оскільки, вступаючи до навчальних закладів, вони не розмовляють українською мовою. Знання ж державної мови є необхідною умовою навчання іноземців в українських університетах, адже вона є навчальним інструментом.

Методика викладання української мови як іноземної – молода наука, яка перебуває на етапі становлення. Дослідження в цій галузі знайшли своє відображення в наукових працях О. Бех, О. Белей, В. Василенко, Ю. Гнаткевич, Т. Єфімової, І. Кочан, Д. Мазурик, Т. Лагути, Б. Сокіл, О. Тростинської, Г. Тохтар, О. Туркевич та багатьох інших лінгвістів.

Метою нашої розвідки є розглянути особливості роботи зі здобувачами-іноземцями для формування мовних і мовленнєвих компетенцій.

Загальновідомо, що для оволодіння будь-якою діяльністю, у тому числі й мовленнєвою, необхідні знання, які формуються й розвиваються під час виконання вправ різного спрямування. Тлумачний словник дає наступне визначення слову «вправа»: «Вправа – це розвиток певних якостей, навичок постійною, систематичною роботою» [2: 754]. Навчання ж у вищому навчальному закладі передбачає постійне виконання вправ, вони займають 80 % навчального часу.

Зміст мовної підготовки іноземців, які опановують професію в українських вишах, має поєднувати і мовний, і мовленнєвий складники. Формування мовної компетентності іноземних здобувачів у процесі вивчення української мови передбачає засвоєння ними системи знань про мову, мовні одиниці і явища, розвиток і вдосконалення орфоепічних, лексичних, граматичних і правописних умінь і навичок. Мовленнєвий змістовий складник, що спрямований на формування мовленнєвої компетентності іноземців, передбачає гармонійний розвиток умінь в основних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі). Це вміння сприймати та розуміти усне й писемне мовлення, самостійно створювати усні й письмові, діалогічні та монологічні висловлювання в різних сферах спілкування (насамперед навчально-професійній), вести діалог з дотриманням вимог мовленнєвого етикету, правильно й доцільно висловлювати свої думки, аналізувати тексти тощо.

Види вправ визначаються явищем, що є предметом вивчення. При вивченні граматики та лексики виконуються мовні вправи. Їх виконання

спрямовано на усвідомлення лексико-граматичних норм мови, що вивчається. Навички та вміння їхнього вживання в мовленні формуються в мовленнєвих вправах [3: 209].

Мовні вправи використовуються для засвоєння здобувачем різних закономірностей уживання граматичних форм, наприклад: розпізнавати рід, число, відмінок іменників, розряди прикметників, відмінювання та вживання форм займенників, засвоєння дієвідмінювання дієслівних форм, уживання прислівників, прийменників. Також багаторазове використання тих чи інших граматичних форм у вправах допомагає здобувачеві краще орієнтуватися у доборі мовних форм у мовленні.

Лексичні вправи спрямовані на формування навичок правильного вживання лексики в усній та письмовій формах. Навчання лексики відбувається в декілька етапів. На початковому етапі здобувачі виконують вправи, що формують навички та вміння використовувати звуко-буквені відповідники. На наступному вчаться співвідносити нові слова з предметами та вживати нову лексику в різних ситуаціях спілкування. На кінцевому – працюють з текстом, що готує іноземців до вільного мовлення.

Чистякова А.Б. виділяє три ступені роботи над текстом для закріплення лексики: проговорювання тексту без варіювання, з керуючим варіюванням та вільним варіюванням [3: 210].

Мовленнєві вправи допомагають здобувачам навчатися спілкуванню, тобто залучаються до процесу практичного користування мовою в різних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні, письмі. Під час слухання та читання запас знань стимулює розуміння, при говорінні та письмі отримані знання сприяють формуванню та висловлюванню думок українською мовою. Кожен із видів мовленнєвої діяльності готує іноземців до подальшого активного використання мови на практиці.

Отже, результатом навчання української мови як іноземної є формування в здобувачів-іноземців мовної та мовленнєвої компетентності, що становить основу мовної освіти, оскільки формують базові знання з української мови і забезпечують мовленнєвий розвиток особистості. Використання під час викладання української мови як іноземної усіх видів мовних і мовленнєвих вправ, сприяє ефективному засвоєнню граматики та лексики, що дозволяє здобувачеві послуговуватись українською мовою на усіх рівнях мовленнєвої діяльності.

Література

- 1. Ренчка І.** Викладання української мови як іноземної: формування мовної і мовленнєвої компетентності. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 9. С. 171-179. Режим доступу: file:///C:/Users/marts/Downloads/Timvum_2014_9_23.pdf.
- 2. Словник** української мови в 11 томах. Том 1, 1970. С. 754.
- 3. Чистякова А.Б.** Система вправ при навчанні іноземної мови. *Вісник ХНУ ім. Каразіна. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. № 12. С. 208-214. Режим

доступу: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/3132/2/08chysus.pdf>.

Колісникова Карина Олексіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.І. Артюх

НЕОЛОГИЗМЫ В ПОВЕСТИ “БЕЛАЯ ГОЛУБКА КОРДОВЫ” ДИНЫ РУБИНОЙ

Во многих лингвистических исследованиях неологизмы рассматриваются как языковые явления, которые возникают под влиянием контекста или ситуации. Они создаются и используются для того, чтобы выполнить определенное коммуникативное задание или же придать новый смысл привычным словам, понятиям или вещам.

Актуальность данной работы обусловлена необходимостью изучения новой лексики как способа отображения тех изменений, которые происходят в лингвокультуре под влиянием таких социально значимых причин, как компьютеризация, информатизация, глобализация и т.п. Кроме того, существует постоянная необходимость изучения значений и структуры новых слов, многие из которых являются незафиксированными в словарях и других лексикографических источниках в силу определенных их характерных особенностей.

Объектом исследования являются неологизмы в современных текстах автора Дины Рубиной.

В творчестве Дины Рубиной очень ярко выражена творческая, живописная и невероятно емкая и точная составляющая современного русского литературного и разговорного языка [1].

В качестве ярких примеров исследования можно рассмотреть неологизмы, встречающиеся в романе Дины Рубиной «Белая голубка Кордовы», который был написан в 2009 году.

Художественный язык Рубиной богат и разнообразен не в последнюю очередь благодаря активному использованию неологизмов разных типов.

Рассмотрев неологизмы в романе Д. Рубиной с точки зрения их происхождения, мы обнаружили, что писательница предпочитает использовать семантические неологизмы – имеющиеся в лексической или фразеологической системе единицы, у которых появились новые значения. Примерами семантических неологизмов являются такие слова и словосочетания: слегка убавить звук в значении замолчать, кокон – кровать (Когда на цыпочках он вышел из ванной, чтобы достать из чемодана рубашку и костюм, выяснилось, что и Ирина проснулась – черт, как некстати эта ее жаворонковая природа! – и лежит в своем коконе, лохматая, в отвратительном настроении и полной боевой готовности), спецколодка – протез (Эх, вот если б папашу не убили, соорудил бы он на покалеченную ногу сына спецколодку, ведь какие руки у старика были, какое чувство формы), две городские булки –

женская грудь (Вот, иди-к сюда, глянь: чем мои цыцки не таки гарни? – и, взявшись за ворот свитера, решительным движением обеих рук оттянула его вниз так, что две сдобные городские булки, увенчанные влажным изюмом, вывалились у нее из-за пазухи, зажигая дополнительный свет в сумраке мастерской), кувалды – руки (...так живо, так страдательно любить малейшее движение ее толстого пальца, малейший взмах ее выщипанной брови, кувалды ее балзаковских рук), дрессировать – практиковать (Я здесь использую каждую минуту, чтобы нежить и ласкать мой испанский, не для того, чтобы дрессировать твой русский.), будка – туалет (Много лет эта будка, вернее, приливы и отливы ее сакральных подземных вод тоже контролировались хлопотливым дядькой), мяса – тело (И вот чувствует, чувствует сердце, что похаживает он к Нюське, прилаживается к ее толстой заднице, щиплет, щиплет ее мяса), клешня – руки (Хлопци, клешню подставляй!), гробина – ванная (Все разрешилось сонным жарким днем, когда, по просьбе дядьки перетаскав со двора в сарай какие-то доски и изрядно вспотев, Захар пошел ополоснуться в «гробину»), каркнуть – крикнуть (И дядя Сёма вдруг каркнул не своим голосом). Вышеперечисленные неологизмы появились путем метафоризации.

В романе «Белая голубка Кордовы» присутствуют также словообразовательные неологизмы, образованные путем суффиксации: человечина – человек как личность, куряка – курящий человек; префиксации – перебухали – положили больше, чем следовало, аббревиации – ПП (Пьяный Петя).

Отразить местный колорит или биографические особенности персонажей (их этническое происхождение) помогают неологизмы-заимствования. Они подразделяются на внешние и внутренние. Внешние – заимствования из родственных и неродственных языков: хабиби (из арабского – любимый, дорогой); эвербутл (из идиш) – чокнутый, маразматик; пошукать, хлопци, легше, коротше, парубок (из украинского). Внутренние – заимствования из других идиомов русского языка: еврики (из жаргона).

В романе находим и фразеологизмы. Так, например, в выражении я собаку на этом съел и вторую доедаю расширению его состава способствует отсылка к буквальному значению лексических единиц, в результате чего значение по сравнению со значением исходного фразеологизма модифицируется: я не просто достиг совершенства, а продолжаю совершенствоваться.

Проанализировав достаточное количество неологизмов в творчестве Дины Рубиной, можем сделать вывод, что они являются важной составляющей идиостиля писательницы. С их помощью даются образные, эмоционально окрашенные характеристики предметов, явлений, состояний, описания внешности и характера персонажей.

Література

1. Ларионова Е. Заимствования как фундаментальный языковой приём в прозе Рубиной [Электронный ресурс] / Елена Ларионова – Режим доступа до

ресурсу: <http://siba-ese.unile.it/index.php/linguellinguaggi/article/viewFile/12640/11251>.

Комолова Юлія Миколаївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.В.Ткач

ВІДОБРАЖЕННЯ ЛЮБОВНИХ ПОЧУТТІВ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ ПОВІСТІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА "СЕРДЕШНА ОКСАНА "

Г.Ф.Квітки-Основ'яненко належить до тих письменників, творчість яких характеризується «увагою до внутрішніх, емоційних виявів життя, виражених у “каноні чуттєвості”» [4, с.381]. Оскільки письменник у своїх творах наголошує на здатності до тонких чуттєвих переживань, то у мовному просторі його текстів переважає лексема любов.

Художня спадщина Г. Ф. Квітки-Основ'яненка неодноразово привертала увагу науковців – від ще найперших спостережень (О. Афанасьєв-Чужбинський, О. Бодянський, Є. Гребінка, М. Костомаров, П. Куліш) до історико-літературознавчих підходів в оцінці різних граней доробку митця (М. Сумцов, Д. Багалій, І. Франко, С. Єфремов, П. Петренко, В. Бойко, Д. Чижевський, В. Петров, М. Возняк, О. Білецький, Д. Чалий, О. Гончар, С. Зубков, Є. Вербицька, О. Борзенко, В. Трофименко, Я. Вільна, О. Ятищук). Мовна особистість письменника була предметом спеціального дослідження О. Білих, Л. Венєвцевої, І. Гальчук, Л. Лисиченко, І. Матвіяса. Однак мовні засоби, які відображають любовні почуття в художньому просторі Г.Ф.Квітки-Основ'яненка, зокрема в його творі «Сердешна Оксана», не були предметом спеціального дослідження мовознавців. Це й зумовлює актуальність обраної для розгляду наукової проблеми.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» подає таке визначення любові: « 1. Почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі; кохання (у 1 знач.) // перен. Той, кого люблять (у 2 знач.) // Стосунки між чоловіком і жінкою, викликані сердечною прихильністю. // розм. Інтимні стосунки з особою іншої статі. 2. Почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь. // Глибока повага, шанобливе ставлення до людини. // Глибока приязнь, викликана родинними зв'язками. // перен. Той, кого люблять (у 1 знач.). 3. до чого. // Інтерес до чого-небудь. // Внутрішній духовний потяг до чого-небудь. // Пристрасть до чого-небудь» [1, с.631].

Любов як феномен психічного, емоційного життя людини вивчалася філософами, психологами, антропологами, соціологами, мистецтвознавцями, літературознавцями. Предметом наукового зацікавлення були також вербалізація засобами тієї чи іншої мови концепту любові, кохання (В.Кононенко, Г.Макарова, Г.Огаркова, Т.Бойко), діалогічні ситуації інтимного характеру (Н.Кушнір), лексико-семантичні групи, об'єднані семою любові (І.Ходарева). Наприклад, В.Кононенко досліджував концепт «любов»

на матеріалі текстів Т.Шевченка, Панаса Мирного, Лесі України, І.Франка, М.Коцюбинського, В.Стефаніка [3]; Л.Щербачук аналізувала особливості вербалізації концепту «кохання» в поетичних текстах Л.Костенко та А.Мойсієнка; Н.Грозян простежила особливості об'єктивації концепту «любов» у поетичних творах М.Вінграновського. Однак мовним засобам, які відображають любовні почуття в мовному просторі Г.Ф.Квітки-Основ'яненка, зокрема в його творі «Сердешна Оксана», не приділено достатньої уваги у дослідженнях науковців.

У творі Г.Ф.Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана» створений мовний образ любові – це глибоке, сильне почуття, яке втілено в різних аспектах його прояву: любов дітей до батьків, материнська любов, любов-пристрасть, любов-інтерес, зацікавленість певним родом занять.

Починається твір розгорнутим представленням материнської любові через різноманітні мовні засоби на позначення почуттєвої сфери і тактильних почуттів. Наприклад: Нема на світі нічого луччого і богу милішого, як серце матері до своїх діточок! Скільки б їх у неї не було, чи десятком бог благословив, чи тільки одним одно – для неї рівні, жодного любить, усіх рівно пестує, за всяким рівно вбивається. Дев'ять здоровенькі край неї, потішають її, а одно морщиться, кисне, недуже; вже вона за ним вбивається, тужить, вже і боїться, щоб ще дужче не занедужало або щоб, – нехай бог боронить, – щоб ще і не вмерло. Вона їх обмива, обпатрує, обшива, зодяга і ніколи ж то не втомиться, ніколи не поскуча з ними, і усяка робота на діточок їй не важка. Коли з дітей є яке шалівливе, неслухняне ... Вона почне його уговорювати, пестувати: «Не роби так, синочку, не ходи туди, голубчику! Так негаразд. ... Я, глядячи на тебе, частісінько плачу та думаю: коли б він схаменувся, та покинув таке робити, ... та пожалкував би моїх слізочок, то ще з нього був би чоловік, ще б я діждала на старості радуватися, глядячи на нього [2, с.2].

У наведеному тексті контекстуально втягнені для відтворення любовних почуттів матері такі дієслова: любить, пестує, вбивається, тужить, обмива, обпатрує, обшива, зодяга, не втомиться.

Відтворюючи любовні почуття матері до своїх дітей у наведеному уривку, як і в усьому творі, Г.Ф.Квітки-Основ'яненка з метою увиразнення послуговується словами із суфіксами пестливості -еньк- (здоровенькі), -очк- (синочку), -очок- (діточок, слізочок), -ісіньк- (частісінько), -чик- (голубчику).

Ніжні любовні почуття Веклі до Оксани можна простежити в такому уривку: Як прийде вже додому зовсім увечері, тут вже мати цілує-цілує свою доню, вицілує її усю, приговорюючи: «Ти – моя донечко... ти – моя ластівочко... ти – моя краса, ти – моя слава ... через тебе я й весела, і здорова, і від людей у почоті! [2, с.4]. Г.Ф.Квітки-Основ'яненка, спираючись на етнопсихологічні, соціокультурні традиції в культурі чуттєвості українства, представляє інтимний світ Веклі через означення любовних почуттів пестливими порівняннями моя ластівочко, моя краса, моя слава.

Любовні почуття Оксани до матері представлено в аналізованому уривку «Мамочко, голубочко, моя ріднісінька! ... Аби б ти була здорова, весела та не переставала любити мене, так я землі під собою не чую, мені так

легко, полетіла б, мов тая птичка. Що ти любиш мене та жалуєш, від того і я така веселенька і ні об чім не думаю, тільки б тобі вгодити, розвеселити тебе. Ти ж в мене сама, матусенька! Нема в мене ні батенька, ні братика, ні сестриці; ти мені і сонечко, і місяць, і здоров'ячко, і щастячко... Матіночко, ріднесенька!» [2, с. 4].

За народнопісенною, сентиментальною манерою автор широко послуговується експресивністю суфіксальних значень слів – великою кількістю із суфіксами пестливості -очк- (мамочко, голубочко), -усеньк- (матусенька), -ісіньк- (ріднісінька), -есеньк- (ріднесенька), -еньк- (веселенька, батенька), -ячк- (здоров'ячко, щастячко), -ечк- (сонечко), -очк- (матіночко).

В аналізованому творі Г.Ф.Квітки-Основ'яненка тілесні, фізичні відчуття любові Оксани до капітана представлені такими метафоричними висловами: земля під нею запалала, небо над нею загорілося; сонечко, як мак, почервоніло; вона, мов птиченька, піднялася від землі, щоб полетіти [2, с. 4].

Дослідження тексту твору «Сердешна Оксана» дозволяє констатувати наявність окремої групи слів і словосполучень на позначення суб'єктів любові, які функціонують тільки у спілкуванні двох осіб: Оксани – її матері, Оксани – капітана. Наприклад, звертання Оксани до матері рибочко, голубочко, перепілочко або до капітана соколику, голубчику, лебедику, мій миленький копитанчик. Такі мовні засоби стилістично марковані, емоційно забарвлені, заряджені експресією, позитивною конотацією.

Автор твору вболіває за свою героїню, тому вдається до застереження, поради навіть у діалозі закоханих: «Полюби од щирого серця... об мені думай... виходь до мене... полюби, як я тебе люблю»; «Та я ж так і ... люблю... та ще й дужче!..»; «Оксано, Оксано! Якби ти більше панів знала, ти б сього ніколи не казала, ти б з першого слова відбігла б від нього, як від лихого години» [2, с. 7].

Формування відповідної емотивно-оцінної психологічної тональності контексту, відтворення емоційного стану персонажа фіксуємо в такому уривку аналізованого твору: «- Чи ти тут, Оксано? -Тут, край твого серденька», - і припала до нього... Зібрались, щоб поговорити, та нічого і не кажуть, знай цілуються... Далі вже й не іграшки... Оксана аж злякалася... Нічого їй робити, треба вириватися та випручуватись... [2, с. 9]. Виразно простежується висока почуттєва напруга через забарвлення вжитих слів адекватно емоції, яку переживають Оксана і капітан.

Отже, відображення любовних почуттів у мові твору «Сердешна Оксана» Г.Ф.Квітки-Основ'яненка актуалізує широкий пласт експресивно-емоційних, образних позначень, яким властиве поєднання авторського й етнічного уявлень про почуттєву сферу. Перспективи подальших досліджень окресленої проблеми вбачаємо у вивченні наповнення концепту «любов» у повісті «Маруся» Г.Ф.Квітки-Основ'яненка.

Література

1. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с. 2. **Квітка-**

Основ'яненко Г. Сердешна Оксана. Київ: Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2015. 22 с. **3. Кононенко В.І.** Концепти українського дискурсу: монографія. К. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. 248 с. **4. Літературознавча енциклопедія:** У 2т. / авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т.2. 624 с.

УДК 811.161.2'367.335:32

Кондратюк Вікторія Анатоліївна
Київ, НПУ імені М.П. Драгоманова
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І.В. Багмут

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ УМОВИ В ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Політичні тексти характеризуються значним впливом на свідомість реципієнтів, вони спрямовані на поширення певних поглядів, думок та спонукають до дії. Основним джерелом політичних текстів є засоби масової інформації, що якнайкраще дають змогу людині відчувати свою причетність до подій політичного життя, нав'язати ставлення до них та викликати певну емоцію. З метою реалізації цих завдань автори політичних текстів активно використовують складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами, між якими наявні семантико-синтаксичні відношення умови. Огляд наукових праць засвідчив, що функціонування складнопідрядних речень завжди цікавило мовознавців. Цей науковий інтерес зокрема відображено у працях таких українських та зарубіжних дослідників, як І. Вихованець [2], С. Караман [7], М. Каранська [8], В. Карпалюк [9], І. Кручиніна [10], Б. Кулик [11], І. Слинько [13], Р. Христіанінова [15; 16], К. Шульжук [17] та ін.

Актуальність представленої статті полягає у тому, що дослідження особливостей складнопідрядних речень із семантико-синтаксичними відношеннями умови у політичних текстах на матеріалах сучасного публіцистичного стилю потребує детальнішого вивчення на формально-граматичному, семантико-синтаксичному та комунікативному рівні.

Метою статті є аналіз специфіки складнопідрядних речень умови в політичних текстах на матеріалі інтернет-видань «Дзеркало тижня» [5] та «Gazeta.ua» [4]. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: обґрунтувати теоретичні засади дослідження складнопідрядних речень; з'ясувати формально-граматичні, семантико-синтаксичні особливості функціонування складнопідрядних речень умови в політичних текстах інтернет-видань «Дзеркало тижня» та «Gazeta.ua», а також дослідити специфіку цих речень на комунікативному рівні.

Для реалізації поставленої мети та виконання зазначених завдань було використано такі **методи дослідження**: метод лінгвістичного опису, який передбачає виділення складнопідрядних речень умови в політичних текстах аналізованих видань, з'ясування особливостей їх структури, семантичних та

функціональних характеристик; метод індукції – прийом, за якого здійснюється узагальнення про специфіку функціонування типів складнопідрядних речень на підставі вивчення окремих їх одиниць; трансформаційний аналіз, що полягає у визначенні синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей між аналізованими складнопідрядними реченнями умови двох видань через дослідження їх організації.

Матеріалом дослідження слугували складнопідрядні речення із семантико-синтаксичними відношеннями умови, дібрані методом суцільної вибірки з політичних текстів сучасних інтернет-видань «Дзеркало тижня» та «Gazeta.ua» періоду виборчої кампанії в Україні за 2018 – 2019 роки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Складнопідрядне речення – це різновид складного речення, у якому дві або більше предикативні частини поєднані між собою підрядним зв'язком і одна частина підпорядковується іншій [2: 313; 9: 172; 17: 251]. Складне речення характеризується сукупністю ознак, серед яких найістотнішими є такі: 1) поліпредикативність; 2) особлива структурна схема; 3) семантична й інтонаційна цілісність, завершеність та комунікативна єдність його частин [7: 442].

Ознакою, що відрізняє складнопідрядні речення від інших складних структур, є синтаксична нерівноправність предикативних частин. А. Грищенко називає складнопідрядне речення таким складним утворенням, у якому синтаксичні центри разом із залежними від них другорядними елементами пов'язуються один з одним підрядним синтаксичним зв'язком [14: 310]. Це свідчить про наявність у структурі складнопідрядного речення головної предикативної частини і підрядної предикативної частини. Така особливість зумовлює чималу сукупність засобів зв'язку, а саме сполучників і сполучних слів.

І. Кручиніна в «Русской грамматике» [10], удосконалюючи підхід М. Поспелова, за характером співвіднесеності підрядного речення з головним усі складнопідрядні конструкції розподіляє на речення нерозчленованої структури і речення розчленованої структури. Розчленовані складнопідрядні речення за відношенням і сполучниками поділяються на речення часу, зумовленості (умовні, причинові, допустові, цільові, наслідкові), порівняльні, зіставлювальні з відповідними моделями [12: 438].

Складнопідрядні речення умови – це такі складнопідрядні конструкції розчленованої структури, в яких підрядна частина вказує на умову, від якої залежить здійснення дії, про яку йдеться в головній частині. Підрядна частина відповідає на питання *за якої умови?* і приєднується до головної частини нерозчленованими сполучниками. У більшості праць мовознавці вказують такі сполучники, як *якщо, коли, коли б, як, якби, якже, аби, раз* [11: 231; 14: 363].

Підрядний зв'язок складнопідрядних речень умови в аналізованих інтернет-виданнях «Дзеркало тижня» та «Gazeta.ua» представлено за допомогою підрядних сполучників та сполучних слів, які характеризують його

найяскравіше. Залежна частина складнопідрядних конструкцій приєднується до головної частини за допомогою сполучників підрядності, найпоширенішими серед яких є *якщо, якщо б, якби, якщо...то, коли*: «Проте чи довірятиме суспільство новоствореному Антикорупційному суду, якщо туди потраплять партнери і друзі політиків або високопосадовців?» [5], «Справу тої Оксани Макар поховали би, якби нарід не притиснув» [5], «Якщо б не було Зеленського, вони вибирали б, скоріше за все, між Бойком, Вілкулом і Мураєвим» [4], «Не можна грати за правилами, коли інші цього не роблять» [4].

Оскільки сполучники є службовими словами, вони не виступають членами речення, а лише виражають залежність однієї частини речення від іншої й пов'язують підрядну частину з головною. Засобом зв'язку частин складнопідрядного речення умови можуть бути не лише підрядні сполучники, а й сполучні слова, які належать до повнозначних самостійних частин мови. У підрядних частинах вони виступають членами речення – обставинами. У політичних текстах таким засобом зв'язку є прислівник *коли*, наприклад: «Важко концентруватися на розвитку, коли мілітаризується окупований Крим» [5], «Для 21 сторіччя одна шоста світу, коли вона знаходиться у такому політичному режимі, не має майбутнього» [4]. У таких конструкціях семантико-синтаксичні відношення умови обтяжується часовим відношенням.

Л. Кадомцева справедливо зазначає, що категорія умовності належить до центральних категорій мислення. Її пов'язують із поняттям умовного судження, у якому віддзеркалюється залежність того чи іншого явища від певних умов і в якому підстава та наслідок з'єднуються за допомогою логічного аналітичного сполучника *якщо...то* [6: 558]. Такі речення досить часто зустрічаються у аналізованих політичних текстах і представлені такими конструкціями: «Якщо звернутися до тексту документа, то він встановлює вільний режим проходження в акваторію для торгових кораблів третіх країн, і спеціальний – для військових» [5], «Вважаю, що якщо комусь із політиків не подобається, що про нього чи неї пишуть ЗМІ, або він вбачає у журналістських матеріалах наклеп, то завжди може відстояти свою позицію у суді» [4].

Серед складних конструкцій політичних текстів інтернет-видань «Дзеркало тижня» та «Gazeta.ua» з підрядними частинами умови спостерігається виразна тенденція до речень мінімальної структури з вільним порядком розташування предикативних частин.

На матеріалі досліджуваних складних конструкцій виявлено тенденцію до препозиції підрядної частини, що реалізується у таких реченнях: «Коли ж ми бачимо ланцюжок однотипних подій, думку експертів, то винною може бути держава» [5], «Якщо апеляційний суд визнає вирок законним і обґрунтованим, ви можете запропонувати Януковичу добровільно прибути в Україну і відбутися покарання у вигляді 13 років» [4]. Постпозиція залежної від головної предикативної частини представлена такими реченнями: «Кандидатові можуть відмовити у призначенні на посаду судді, якщо таке призначення здатне зашкодити суспільній довірі до судової влади» [5],

«Президент Петро Порошенко отримує роль П'єро в цирку, коли втягується в ігри Володимира Зеленського» [4].

Підрядна частина може перебувати не лише у постпозиції чи препозиції щодо головної, але і розривати її, наприклад: *«Отже, у переможця президентських виборів, якщо він зіпреться на рішення ОАС, з'являться формальні підстави припинити повноваження ВР одразу після складання присяги» [5], «В моєму житті, якщо ми говоримо про церковну стежу, це була одна із принизливих розмов» [4].*

Семантико-синтаксична структура складнопідрядного речення визначається семантико-синтаксичними відношеннями між головною й підрядною (підрядними) предикативними частинами [1: 523].

І. Вихованець [2: 325–326], Б. Кулик [11: 230–234] поділяють складнопідрядні умовні речення на два основні різновиди – реальної та ірреальної умови. Також такі дві групи виокремлює М. Каранська, проте не називає ці речення «реальної умови» та «ірреальної умови» [8: 291–297]. В. Белошапкова поділила складнопідрядні умовні речення на реально-умовні, потенційно-умовні та ірреально-умовні [1: 715]. У пропонованій статті виділено речення потенційної та ірреальної умови.

У складнопідрядних реченнях потенційної умови можливе здійснення наслідку в головній частині за виконання певної умови, яка представлена в підрядному компоненті (сполучники *коли, коли вже, коли вже...то, коли тільки, коли тільки...то, коли...то, раз, раз...так, раз...то, тільки, тільки...то, як, як...так, як тільки тощо*) [16: 199].

Складнопідрядні речення потенційної умови представлені двома різновидами: власне-умови й невластне-умови [12: 78]. До першого типу належать речення, які позначають реально можливу умову, виконання якої найвірогідніше призведе до реалізації дії, зазначеної у головній частині: *«Але якщо цей сценарій буде втілений у життя, позачергові вибори до Ради мають відбутися впродовж шістдесяти днів з часу прийняття рішення про дострокове припинення повноважень ВР VIII скликання» [5], «Якщо президент Петро Порошенко не виграє у першому турі, то змушений буде брати участь у дебатах в другому» [4].* Логіка розгортання цих речень відповідає комунікативній тактиці автора тексту – повідомити умову, за якої можливе виконання дії, представленої в головній частині.

Також у текстах інтернет-видань наявні конструкції з відношеннями невластне-умови: *«Якщо він видасть бюлетень іншій людині, то ризикує отримати від трьох до п'яти років позбавлення волі» [5], «Якщо шоумен Володимир Зеленський здобуде перемогу на президентських виборах, Україна не зможе уникнути повномасштабного вторгнення Російської Федерації» [4].* У таких реченнях підрядна частина позначає умову, яка дає підставу або застереження для виконання чи невиконання дій, які були названі у головній частині.

Складнопідрядні речення ірреальної умови передають залежність певної ситуації від певної уявленої умови, унаслідок чого й сама ситуація стає

нереальною. Головним сполучником ірреальної умови є підрядний умовний сполучник *якби*.

Речення ірреальної умови представлені в аналізованих текстах такими прикладами: *«Ефективність такої схеми була б вищою, якби надворі стояв не квітець 2019-го, а хоча б травень 2016-го»* [5], *«Упевнений, якби ми покарали виконавців, не було б убивств ні Гонгадзе, ні Ємця, ні Небесної сотні»* [4]. Вони передають залежність ситуації від певної уявленої умови, унаслідок чого й сама ситуація стає нереальною.

Специфіка функціонування досліджуваних складнопідрядних речень розчленованої структури на комунікативному рівні зумовлена насамперед їх змістовою та ідейно-тематичною організацією. Особливість складного речення як комунікативної одиниці виявляється в тому, що в ньому, крім розповідних, питальних і спонукальних речень, наявні й контаміновані структури. Під час аналізу політичних текстів були виявлені конструкції, які поєднують у собі елементи розповідності і питальності, розповідності і спонукальності: *«Якщо століттями нам не давалося зайти у свій храм, послухати літургію українською мовою, вибачте, про яку єдність можна було говорити?»* [4], *«Якщо вам не до вподоби іноземні гранти на розвиток демократії та громадянського суспільства – подивіться на бізнеси довкола»* [5].

Складному реченню, а особливо складнопідрядному, на відміну від простого, властива багатоступінчастість актуального членування, наявність комплексних тем і рем. У складнопідрядних реченнях з вільним порядком частин останній компонент залежить від конситуації спілкування та комунікативного завдання. При чому функцію комплексної реми може виконувати як головна, так і підрядна частини, тобто актуальне членування складнопідрядного речення не завжди збігається з його граматичним членуванням [15: 526]. На підтвердження цієї думки знаходимо речення, у яких рематична частина представлена головним компонентом складного речення: *«Президент України Петро Порошенко прийде 19 квітня на дебати на НСК "Олімпійський", // якщо його опонент Володимир Зеленський 14 квітня прийде в студію Суспільного»* [4], *«Навіть якщо вони правдиві, // то не тягнуть на фінансову аналітику або журналістські розслідування»* [5].

Також були виявлені речення, у яких рема представлена підрядною частиною, наприклад: *«Без нього механізм державної влади просто не зможе нормально функціонувати, // якщо йдеться про незалежний і компетентний Конституційний суд»* [5], *«Коли Ющенко вже відходив від правління, // до його Адміністрації черга стояла з грошима»* [4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Речення з підрядними умови відіграють важливу роль і становлять невід'ємну частину політичних текстів аналізованих інтернет-видань. Вони належать до складних синтаксичних конструкцій розчленованої структури детермінантного типу із приреченнєвим різновидом синтаксичного зв'язку. У таких складнопідрядних реченнях залежні предикативні частини підпорядковані головним частинам, які характеризуються семантичною і формальною завершеністю. Специфіка

цих речень зумовлена формально-синтаксичними, семантико-синтаксичними та комунікативними особливостями їх функціонування. Перспективою подальших досліджень є вивчення й аналіз складнопідрядних речень неелементарної структури на формально-граматичному, семантико-синтаксичному та комунікативному рівні, які досить часто спостерігаються у політичних текстах аналізованих інтернет-видань.

Література

1. **Белошапкина В.А.**, Брызгунова Е.А., Земская Е.А. и др. Современный русский язык : учеб. для филол. спец. ун-тов. Москва : Высшая шк., 1989. 800 с.
2. **Вихованець І.Р.** Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
3. **Грамматика** современного русского литературного языка. Синтаксис / глав. ред. Н.Ю. Шведова. Москва : Наука, 1970. 767 с.
4. **Інтернет-видання** «Gazeta.ua». URL: <https://gazeta.ua/>
5. **Інтернет-видання** «Дзеркало тижня». URL: <https://dt.ua/>
6. **Кадомцева Л.О.** Ускладнення структури простого речення (синтаксис, семантика, функції): автореф. дис. д-ра філол. наук : Київ, 1992. 37 с.
7. **Караман С.О.**, Караман О.В., Плющ М.Я., Степаненко М.І., Горошкіна О.М. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник. Київ : Літера, 2011. 560 с.
8. **Каранська М.У.** Синтаксис сучасної української літературної мови: навч. посібник. Київ : НМК ВО, 1992. 400 с.
9. **Карпалюк В.С.**, Мартіна О.В., Третяк Н.В. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. 284 с.
10. Кручинина И.Н. Русская грамматика. Москва : Наука, 1980. Т. 2. 717 с.
11. **Кулик Б.М.** Курс сучасної української літературної мови : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. і-тів. Ч. 2. Синтаксис. Вид. 2-е, переробл. і доповн. Київ : Рад. шк., 1965. 283 с.
12. **Свистун Н.О.** Складнопідрядні речення з підрядними мети й умови як різновиди структур розчленованого типу зі значенням прямої зумовленості: структурно-семантичний аспект. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* 2019. № 3(55). С. 73–80.
13. **Слинько І.І.**, Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посібник. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
14. **Сучасна** українська літературна мова : морфологія / за заг. ред. акад. АН УРСР І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 583 с.
15. **Христіанінова Р.О.** Рівні організації складнопідрядного речення. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство:* міжвуз. зб. наук. ст. 2009. Вип. XXII. С. 519–528.
16. **Христіанінова Р.О.** Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : монографія. Київ : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.
17. **Шульжук К.Ф.** Синтаксис української мови : підручник. 2-ге вид. доп. Київ : Академія, 2010. 408 с.

Котолуп Анастасія Євгенівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ПАМ'ЯТЬ» В ЕСЕЯХ ВАСИЛЯ МАХНА

Проблема вивчення поняття «лексико-семантичне поле» наразі є актуальною у сучасному мовознавстві, що свідчить про постійний інтерес дослідників до принципів об'єднання лексем у лексико-семантичні структури. Перші праці про закономірності семантичних зв'язків між мовними одиницями і про системний характер лексики з'явилися ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ сторіч. Відомі наукові дослідження за цією проблемою таких учених, як: О. Потебня, М. Покровський, Й. Трір, Л. Лисиченко та інші.

Засновником «польового методу» вивчення лексики справедливо вважають німецького вченого Й. Тріра. Він розробив нові принципи системного аналізу лексики. Заслугою вченого можна вважати те, що він уперше розмежував поняттєве й лексичне поля, а також увів ці терміни в лінгвістичний ужиток.

Проблему лексико-семантичного поля досліджувала Л. Лисиченко у своїй монографії «Лексико-семантична система української мови». Авторка аналізує поняття семантичного поля як важливого компонента лексичної системи і мовної картини світу в цілому. Л. Лисиченко зазначає, що лексико-семантичним полем як групою слів є «велике угруповання лексико-семантичних варіантів, що пов'язані одним відрізком дійсності та належать до різних частин мови. Лексико-семантичне поле складається не з лексем у повному складі їх значень, а з лексико-семантичних варіантів, які є одиницями семантичного аналізу» [2: 142]. Вона розкриває особливості і властивості цього поняття, аналізуючи внутрішню структуру й визначаючи його самобутність у лексиці [2].

На думку В. Ярцевої, лексико-семантичне поле – це сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю змісту, які відображають понятійний, предметний чи функціональний збіг позначених явищ, а також спосіб відображення системної організації словника [1: 8].

У сучасній лінгвістиці лексико-семантичне поле – це семантичне утворення, яке має свою автономність і специфічні ознаки організації: спільну частину в тлумаченні, ядро-периферійну структуру та існування зон семантичного переходу. Тому лексико-семантичне поле має такі характерні властивості: 1) наявність семантичних відношень між словами; 2) системний характер цих відношень; 3) взаємообумовленість лексичних одиниць; 4) автономність поля; 5) взаємозв'язок семантичних полів у межах лексичної системи.

У структурі лексико-семантичного поля лінгвісти виділяють такі частини: 1) ядро поля – компонент, навколо якого розгортається поле; 2) центр поля складається з одиниць, які мають загальне з ядром значення; 3) периферія

поля складається з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра.

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей вербалізації лексико-семантичного поля «пам'ять» у есеях Василя Махна.

На теренах сучасної української літератури з'явилися нові талановиті майстри художнього слова, які прагнуть розвивати й утверджувати жанр есеї. Таким представником сучасності є Василь Махно і його творчість.

Книжка Василя Махна «Уздовж океану на ровері» складається з 92 есеїв, у одному з яких («Пам'ять») автор навертає себе, а зрештою й читачів, до пам'яті як психологічного пізнавального процесу. Він пише: *«Я ніколи не вів щоденників, не робив якихось нотатків. Перекоаний був, що всі деталі й слова все одно не залишать мене і, що важливіше, – я їх не забуду. І коли вони мені будуть потрібні, то придуть до мене, наче зима до нью-йоркської затоки: вчасно і впору. Життя, зіткане з деталей, витікає крізь діри рурки дір'явої пам'яті... Я хочу заліпити ці діри, яких більшає з роками. Єдине, чим можу зарадити собі, – і єдине, чим мушу дорожити»* [3: 8].

Лексика есеїв у книзі «Уздовж океану на ровері» Василя Махна демонструє його філософські та літературні погляди, ідеологію та авторське світорозуміння. Аналіз лексико-семантичних полів автора дає уявлення про зміст індивідуально-мовної системи письменника.

Лексико-семантичне поле пам'ять містить менші лексико-семантичні поля (за визначенням Л. Лисиченко мініполя [2]), які у своїй структурі мають своє ядро і периферію, що створює багатомірність лексико-семантичного поля.

За допомогою аналізу лексики досліджуваних есеїв Василя Махна ми виявили найбільш частотне лексико-семантичне поле «пам'ять», що налічує 327 мовних одиниць, які можна згрупувати у такі лексико-семантичні поля: «Родина», «Друзі», «Зустрічі», «Подорожі», «Письменники».

Найчастотнішим у есеях є лексико-семантичне поле **«Родина»**, яке має ядерну зону, що репрезентована такими лексемами: *родина, батько, мама, батьки, брат, дід, баба, дім*: *«На початку липня 2012 дізнався, що помер мій батько...»* [3:15], *«Пам'ять про батька розпорювали, а потім її зашивали»* [3: 88]; *«Моя сімдесятип'ятилітня мама залишалася єдиною власницею дідового дому»* [3: 93]; *«Це дім збудовано у рік мого народження»* [3: 94]. Ядро доповнюють синонімічні лексеми *тато* та *дідо*, що є діалектним варіантом: *«Їх двох – маму і тата»* [3: 87], *«І перше весілля було мами з татом, і перше розлучення також було їхнім»* [3: 95], *«Доки жив дідо, вони інколи співали пісні своєї молодості, сидячи одне побіля одного на бамбетлі»* [3: 57], *«На городі свого часу дідо насадив яблінку»*[3: 58], а також деривати основних репрезентантів – *бабця*: *«Розпалювала хату бабця під вечір, щоби дух, як казала, до ранку не вивітрився»* [3: 58].

Периферію поля становлять такі лексеми: *брат, прабаба, прадід, вуйко, сестра, тітка, донька, син, діти*: *«Конверти заадресовано моїм братом на адресу військової частини 77727 у місті Житомирі»* [3: 57], *«Про існування брата – Петра Махна мені було відомо»* [3: 323], *«І перше народження у*

новому домі було моє, а перша смерть – була **прабабина**» [3: 95], «З великої колись родини, з тих, хто пережив виселення і доїхав до Тернопільщини, – дід Юрко, баба Текля, **прадід Степан Ванат, прабаба Марія Ванат, батьків брат Петро Махно і мій батько Іван – померли і покояться на сільському цвинтарі села Базар**» [3: 329–330], «Телефонна розмова з його сестрою, а мою **тіткою, Марією** – не що інше, як уявна наша з ним зустріч» [3: 323], **Вуйко** – «До «австрійської» ходили – дід, бабця, мама, **вуйко і я**» [3: 316], «Я одразу помітив Петрову **доньку Олю серед багатьох...**» [3: 324].

Найбільше сакральне значення для автора має дім, бо «якщо його продати... ми втратимо наше місце, наше небо і нашу пам'ять» [3: 95]. Вживання прономінативів яскраво демонструє це ставлення: «...таких пустих домів по селі стає щораз більше і шансів продати **наш** не так уже й багато» [3: 93], «дім **мого діда, наш родинний дім...**» [3: 94], «Дім завжди, особливо в Україні, майже сакральне місце для кількох поколінь однієї родини, **принаймні наш дім був таким**» [3: 95]. Звертаємо увагу на авторське виділення займенників курсивом, що акцентує увагу читача. Дім для головного героя як жива істота, що засвідчує дієслівна метафора: «По дорозі до Язловця я заїхав до дому. **Дім постарів**» [3: 95].

Лексема батько у свідомості героя вербалізується прикметника закритий, невпізнаваний, незнаний: «Воно [життя] залишилося для мене закритим, його голос – невпізнаваним, а колір очей – незнаним» [3: 88]. Символом батька є іменник костюм, весільний костюм, який нагадував про батька: «Він був присутній костюмом, ним він слухав **наші розмови, чув мене, бачив, як я підростав...**» [3: 16]. Це єдина пам'ять про батька, яку влучно характеризує дієслівна метафора: «Пам'ять про батька розпорювали, а потім її **зшивали**» [3: 88].

Отже, мова є найважливішим знаряддям зв'язку людини зі світом, реалізуючи свої специфічні функції. Пам'ять людини – це психічний процес, який полягає у збереженні, наступному відтворенні дійсності та забуванні минулого досвіду. І тому саме мова є тим зв'язком між минулими і теперішніми подіями, що дає можливість людині залишити свої спогади не лише на просторах пам'яті, але й на сторінках паперу, що і зробив Василь Махно. Отже, найбільше за обсягом лексико-семантичне поле у працях письменника – це «пам'ять», яке він реалізує у своїх есеях через призму власного світобачення. Планується провести детальний аналіз усіх мініполів лексико-семантичного поля «пам'ять».

Література

1. Брунова Є.Г. Слово як магічний інструмент. *Лінгвістика*. 2013. №2. С. 3–8.
2. Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2006. 150 с.
3. Махно Василь. Уздовж океану на ровері. Київ: Yakaboo Publishing, 2020. 336 с.: іл.

Кравцова Альона Євгенівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: канд. філ. наук, доц Ю.М. Лебеденко

АНТРОПОНІМІКОН ТВОРІВ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

Власні назви взагалі і різні види власних іменувань у тому числі — це невід’ємна велика складова частина лексичного складу мови кожного народу, а «матерія і форма рідної мови» стають зрозумілими тільки тоді, — відзначав Ф. Енгельс,— коли простежується її виникнення і поступовий розвиток, а це неможливо, коли не приділяти уваги, по-перше, її власним відмерлим формам і, по-друге, спорідненим живим і мертвим мовам». [1, с.5]

Без вивчення основ та факторів, які вплинули на утворення українських власних імен, буде дуже складно відстежити розвиток такої важливої ланки ономастики – у цьому й полягає актуальність нашої розвідки.

Мета дослідження – визначити походження антропонімів у творах І. Нечуя-Левицького: «Кайдашева сім’я», «Микола Джеря», «Старосвітські батюшки та матушки», «Хмари».

Завдання: 1) з’ясувати особливості творення антропонімів у творах письменника; 2) визначити походження та історію власних імен із творів автора.

Об’єктом дослідження стали твори «Кайдашева сім’я», «Микола Джеря», «Старосвітські батюшки та матушки», «Хмари» І.Нечуя-Левицького.

Предметом спостереження є власні імена: особливості імен та прізвищ, уживаних у творах І. Нечуя-Левицького.

Жанр твору, його тема, стиль викладу запрограмовують і своєрідність використання антропонімії. Власні імена, як елемент лексичної системи письменника в творі служать для створення художнього образу, розкриття авторського світогляду, відображення мовних і літературних традицій. [2, с.53]

Саме антропоніміка (від давньогр. ἄνθρωπος – людина) – розділ ономастики, що вивчає антропоніми, або імена людей (включаючи прізвища, прізвиська, по-батькові, псевдоніми і т.д), їх походження та закономірності функціонування у мовленні. [3, с.95]

Антропоніміка вивчає також історичний вплив, будову, географію власних імен людей.

Кожна складова власних імен ділиться із читачем великим спектром асоціацій, які дадуть можливість краще зрозуміти персонажа, та дізнатись про основні риси його характеру.

Власні імена, які використовують автори у творах, мають свою цікаву історію, і додають особливого шарму та глибини тексту.

За допомогою них письменники дають можливість розширити простір для уяви читачів, які разом із асоціаціями краще починають розуміти сутність персонажів.

Власні імена можуть ховати в собі основну характеристику персонажа, також слід зауважити, що в імені, прізвищі, по – батькові або прізвиську може бути означення, яке дає прямі факти щодо людини: її статусу, приналежності до певної професії чи національності, ознаки характеру.

Можна виокремити такі функції власних імен у художньому тексті: номінативна, характеристична, стилістична, експресивно-емоційна, алюзійна, деконструктивна та функція мовної гри. [2, с.3]

На те, яким змінам піддаються власні імена впродовж століть, впливає історія, культура країни та розвиток людства.

Вивчення антропонімії художнього твору розпочинається з аналізу авторського світосприйняття, оскільки воно детерміноване особливістю автора і мотивами його творчості, нормами місця, часу.

Для дослідження етимології власних імен я обрала тексти творів І.Нечуй – Левицького, адже антропоніми, які він використовував, поки не досліджувались змістовно.

Письменник вважав, що його колеги по письму повинні брати натхнення та основу для своїх творів з України, нашого народу та фольклору, тому і такі деталі, як антропоніми були тісно зв'язані з українською, не запозиченою культурою.

Письменник не вигадував чогось нового чи міфічного, був прихильником реалізму, та упродовжував у свою творчість життя без прикрас, зображуючи його таким, яким воно являлося.

Таким чином, він максимально приближував своїх героїв до читача, і останній міг асоціювати себе з ними, та швидше поринути у світ, який так нагадував реальність.

Це було для того, щоб читач зміг відчутти себе рівноправним та актуальним персонажем, на рівні із героями творів, і проживати з ними разом історію.

Тож, розглянемо найбільш відомі твори Нечуй – Левицького, і на їх основі проведемо аналіз власних імен головних героїв.

Твір, який важко читати без сміху та сліз – «Кайдашева сім'я» – несе не тільки в заголовку, а й упродовж всього твору прізвище, яке подарував своїй нещасній родині батько Омелько Кайдаш.

Є теорія, що це рокове прізвище створилося за допомогою компонента «Кай», тобто «карати, мститися». У творі, як ми пам'ятаємо, родичі, що носять його, ніби тягар, постійно воюють між собою, вигадуючи, як насолити одне одному.

Також похідним словом могли слугувати «Кайдани». Усі родичі, що були об'єднані таким прізвищем, були ніби приречені на те, що будуть нещасними або житимуть з постійним тягарем на душі.

У цьому творі є ім'я, яке має цікаву історію, що розкриває характер персонажа за допомогою асоціацій, які можна використати для розбору, і це – Лаврін Кайдашенко.

За мотивами повісті можемо згадати, що цей юнак спочатку був веселий, і неконфліктний, добродушний та люблячий.

У цьому імені ховається розшифрування його сутності: воно було похідним від лат. «лаурус», що означає лаврове дерево чи вінок, і це трактується у переносному сенсі як «перемога».

Аналізуючи образ Лавріна у творі, можна простежити, що спочатку він був позитивним та лагідним чоловіком, а потім через те, що доводилося захищати дружину та свій шмат спадщини, він став черствіти.

Саме тому вважаю, що його ім'я не спроста було обрано, і письменник обрав таке, яке ще на початку твору асоціювало би юнака як людину, яка досягає своєї цілі і захищатиме те, що йому дорого – жінку та майно.

Конфлікти в сім'ї зробили його більш жорстоким та войовничо налаштованим проти родичів, які завдавали шкоди.

Згадаємо в цьому зв'язку історію наречення героїні повісті І. Нечуя-Левицького «Микола Джеря»: «Ту дівчину звали Нимидорою. Піп був сердитий на її неслухняного батька й надавав його дітям таких іменнів, що всі люди на селі ніяк не могли убити їх собі в голову, а баба-повитуха ніколи не могла донести в своїй голові того ймення додому і губила його на поповому порозі. Тій дівчині піп дав ймення Минодора, а люди на селі звали її Нимидорою». [5, с.2]

Це ім'я несе в собі частинку історії боротьби між церквою та простими людьми, яка намагалась будь – яким способом принизити бідняків, які не мали чим сплатити для того, щоб дітей назвали красивіше.

У цьому незвучному імені можна відчути немилозвучність, нелюбов до людей, що не мали статусу.

З боротьбою зв'язаний і ще один персонаж із твору «Хмари» – Павло Радюк, який прагне захищати народ, вірить в краще майбутнє, і все для цього робить.

Його прізвище пов'язано з коренем «рад», яке розшифровується як «радий».

Письменник втілює у цьому чоловікові образ сильного, доброго патріота, щирого та позитивного, і ототожнив всі ці якості прізвищем.

На основі повісті «Старосвітські батюшки та матушки» можна взяти дуже велику кількість прикладів, які є цікавими для аналізу.

Найбільш чисельною в повісті є група секундарних антропонімів. Змальовуючи життя українського духовенства ХІХ століття, Іван Нечуй-Левицький закономірно використовував імена з українського народнорозмовного антропонімікону: Олесья, Настя, Онися, Килина, Маруся, Прокіп, Харитін, Степан, Петро, Іван тощо. [6, с.7]

Ці імена походять від грецької мови, вони часто вживались в Україні, тому отримали свою остаточну форму саме ту, яка достатньо комфортно вписалася в життя нашого народу, і стала звичною, і не визивала здивування.

До окремої групи власних імен можна віднести імена, які відносяться до церковної тематики: Харитін Моссаківський, Іоанн, Ісаак.

Також письменник використовував у творі імена гетьманів, полковників, та інших діячів, які залишили слід в історії: Богдан Хмельницький, Іван Гонта, Залізняк та ін.

Серед жіночих імен знайшлося декілька таких, які використовують із пестливою формою - Натуся, Палазя і Надезя. У цій формі останнє ім'я, скоріш за все, письменник вигадав сам.

Трапляються у творі й власні імена, які було запозичено з античної грецької та римської міфології.

Одна з головних героїнь, Онися, ховає у своєму імені невеличку таємницю – воно означає «доброчинна», хоча іноді трактують як: «виконавча». Коли до неї сватався Балабух, він звертався до неї як «Афіна – Паллада, Венера, Діана».

Називаючи іменами богинь (Афіна – мудра та войовнича, Венера – покровителька любові, Діана – богиня рослинності та життя), він намагався зробити «метафоричний» комплімент, але це ніяк не вдавалося. А коли вона йому відмовила, прозвав її Мегерою. З міфології можна згадати, що ця богиня була найстрашнішою, мала жагу до кровної помсти...

Отже, у творчості І. Нечуя-Левицького антропоніми відіграють важливу роль, за допомогою них він розширював кордони уяви читача.

Не тільки характер, а й тематика твору та його особливості впливали на вибір імені для персонажа, що робило його унікальним.

Також автор показав, як можна надати характеристику персонажам, створити цілісні цікаві образи, комбінуючи такі знайомі для того часу рідні українські імена із запозиченням з інших мов.

І. Нечуй-Левицький використовував загальноживані антропоніми, а також запозичував з історії та міфології, що підтверджує його широкий кругозір та освіченість.

Перспективою подальших досліджень можуть бути національно марковані антропоніми українських письменників.

Література

1. **Худаш М.Л.** З історії української антропонімії. Київ, 1977. С.5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Khudash_Mykhailo/Z_istorii_ukrainskoi_antroponimii.pdf
2. **Доценко М.В.** Дисертація поетоніміка модерністської та постмодерністської прози. Вінниця. 2018. С. 3–53 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dotsenko_Mariia/Poetonimika_modernistskoi_ta_postmodernistskoi_prozy.pdf
3. **Греков В.О.** Роль ономастики у навчанні та вдосконаленні навиків перекладу. Вересень, 2018 р. С.95 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9/22.pdf>
4. **Нечуй-Левицький І.** Непотрібність великоруської літератури для України і для слов'янщини (Сьогочасне літературне прямування) С. 7 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=02=0&S21P03=ID=&S21STR=001298>
5. **І. Нечуй – Левицький** «Микола Джеря», с.2 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=908&page=2>
6. **Скрипник Л. Г.** Власні імена людей: словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К.: Наукова думка, 1986. с.7

Кузнецова Лілія В'ячеславівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. п. н., проф. І.І. Костікова

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: МЕТОД TPR

Актуальність. Процес навчання англійської мови дітей спрямований на формування та становлення засад комунікації, комунікативної компетентності на основі компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів. Саме на початковому етапі навчання англійської мови закладаються основи психолінгвістичних механізмів іншомовної комунікативної компетентності, формуються мовні та мовленнєві вміння й навички. Діти молодшого віку відчують фізичний світ як домінуючий, навчаючись з усього, що їх оточує. Їм важко досягнути абстрактні поняття, усвідомити мовні явища (вимову, лексику, граматику тощо), проте вони прагнуть практично використовувати мовлення, робити цікаві завдання переважно в активній ігровій формі.

Мета – проаналізувати особливості використання методу «повної фізичної реакції» (TPR) у навчанні дітей англійської мови.

Результати. Засновник методу «повної фізичної реакції» доктор Д. Ашер [1] писав: «Немовлята не вчаться, запам'ятовуючі списки слів, чому тоді діти чи дорослі мають?». З малечку діти, по-перше, розпізнають обличчя близьких, повертаються в напрямку їх голоса. Батьки говорять, а немовля відповідає фізичною реакцією, такою як погляд, посмішка, поворот, простягання рук, хапання, тримання, гуління. Ці розмови тривають багато місяців, перш, ніж дитина вимовить щось зрозуміле, ніж “мама” чи “тато”. Незважаючи на те, що немовля ще не говорить, дитина друкує лінгвістичну карту того, як працює мова. Дитина мовчки засвоює звуки та мовленнєві кліше, шаблони. Коли дитина розшифровує достатньо цільової мови, розмова виникає спонтанно.

Л. Биркул [2] та С. Гапонова [3] звертають увагу на значення мануальних дій для розвитку уваги, мислення, пам'яті й мовлення дітей дошкільного віку та наводять вправи з використанням методики «повної фізичної реакції», а також підкреслюють її позитивний вплив на заняттях з англійської мови в початковій школі. Також обґрунтовується [4] доцільність використання методу з психологічної точки зору для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, на прикладі роботи з римівками. Проте у цих та інших [5] роботах приділяється мало уваги використанню методу як ефективному засобу навчання усіх видів мовленнєвої діяльності та формування відповідних умінь і навичок у процесі розвитку усного мовлення.

У 1970-х роках в Американському штаті Каліфорнія професор психології Д. Ашер розробив метод «повної фізичної реакції» – TPR (Total-повна, Physical-фізична, Response-реакція), якій базується на тому, як діти вивчають другу іноземну мову, як рідну. Д. Ашер зауважив, що традиційні програми з вивчення другої мови, мали відсів майже 95%. Він вважав, що це

могло бути пов'язано з недосконалими та неефективними методами, що використовуються в програмах. У професора було ще одне зауваження: «Поки дорослі падали, як мухи, на своїх курсах другої мови, діти легко засвоювали перші мови, як губки на мокрій стільниці!».

Тому він вирішив створити метод викладання другої мови, який імітує процес, що відбувається під час вивчення першої мови. Батьки ведуть зі своїми дітьми тілесні розмови. Батьки вказують на дію, а дитина фізично реагує. Наприклад, батько каже: «Подивись на матусю» або «Дай мені руку» і дитина з часом це робить. Ці розмови тривають багато місяців, а іноді й років, перш, ніж дитина насправді почне говорити сама. Незважаючи на те, що немовля не може говорити, дитина сприймає звуки, мову, візерунки. Зрештою, коли дитина досить накопичує досвід, вона відтворює мовлення цілком спонтанно.

В основному, даний метод полягає в початковій реалізації спочатку простих, пізніше більш складних фраз, команд, вказівок, доручень вчителя або вихователя, виконання яких вимагає руху, тобто участі цілого тіла. Таким чином активується не тільки ліва, а й права півкуля головного мозку. Фізичний рух для дітей є ефективним способом асоціювання значення слів з виконуваними діями, прискорюючи тим самим самий процес навчання. Метод Д. Ашера базується на твердженні, що відсутність стресових ситуацій значно підвищує мотивацію навчання.

Д. Ашер пропонує наступну класифікацію дій-реакцій учнів на мовленнєві та фізичні вказівки вчителя:

1. TPR-B («TPR with body») – вправи, які передбачають виконання команд за допомогою загальних рухів тіла. Наприклад, вчитель дає низку наказових команд чи інструкцій (stand up, sit down, open your books, take your pen), демонструє виконання цих дій, а учні повторюють за ним.

2. TPR-O («TPR with objects») – вправи, які спрямовані не лише на вивчення окремих слів, а й на виконанні певних дій з цими словами-предметами.

3. TPR-P («TPR with pictures») – вправи, що передбачають застосування тематичних малюнків, які є надзвичайно ефективним засобом навчання іноземної мови, особливо в початковій школі.

4. TPR-S (TPR-Storytelling) – вправи, які передбачають розігрування нескладних історій та казок, що сприяє швидкому та якісному засвоєнню учнями лексичних одиниць.

Ось декілька прикладів використання методу:

- Словник, пов'язаний з діями (посмішка, помах, оберт голови, махання);
- Часи минуле / сьогоднішня / майбутнє та постійні дії (щоранку я чищу зуби, застилаю ліжко, снідаю);
- Вказівки / інструкції (встаньте, закрийте очі)
- Розповідь історій, та їх театралізована постановка.

Хочу поділитися власним досвідом. Коли я використовую метод TPR на уроках англійської мови, спочатку я прошу учнів робити дії, а потім я роблю їх і навчаю учнів (хором та окремо), щоб дати їм можливість потренуватися у

вимовлянні звуків. Потім вони готові віддавати команди один одному. Гра, в яку я люблю грати, полягає в тому, щоб організувати учнів у коло навколо мене, я вимовляю слово, і останній, хто робить дію, виходить. Потім цей учень стоїть позаду мене і стежить за виконанням дій, а також стежить за тим, хто робить дію останнім. Врешті-решт, залишається лише один учень, він стає переможцем.

Висновки. На мою думку, метод TPR ефективно використовувати для дітей. Фізичні дії вдало ілюструють значення, завдяки чому всі діти можуть зрозуміти та використовувати цільову мову.

Цей метод не вимагає багато підготовки або матеріалів, треба заздалегідь продумати рухи. Метод може бути пристосований для будь-якої ситуації, потрібно лише вчителю використовувати свою фантазію. Проте цей метод має і недолік – це шум у класі та недисциплінованість учнів, але ж, будь-яка гра створює необхідні психологічні умови і сприятливу атмосферу для всебічного розвитку.

Література

1. **Asher J. J.** Guidance from Dr. James J. Asher. Режим доступу: <https://www.tpr-world.com/dr-james-asher.html>.
2. **Биркун Л.В.** Збірник комунікативних завдань для початкової школи. К. : Знання, 2002. 48 с.
3. **Гапонова С.В.** Сучасні методи викладання іноземних мов за кордоном. *Іноземні мови*. 1998. №1. С.24-32.
4. **Прокопенко О.І.,** Лащук Н.М. Використання методики «Total Physical Response» під час вивчення римівок молодшими школярами на уроках англійської мови. *Матеріали науково-методичних семінарів «Сучасні підходи до навчання англійської мови в початковій школі у світлі загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання»*. Чернігів, 2006. С.28-33.
5. **Lynne C.** Teaching Languages to Young Learners. Cambridge University Press, 2017. 258 p.

Куткова Вікторія Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., викл. М.Г. Повар

ОСМИСЛЕННЯ ІДЕЇ СВОБОДИ У РОМАНІ С.ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД»

Творчість Сергія Жадана посідає значне місце в сучасній українській літературі. Письменник належить до покоління «дев'яностиків» — особливого в українському літературному процесі ХХ століття. У своїх роботах С. Жадан порушує актуальні проблеми, тому його твори є досить цікавими для прочитання та дослідження.

Одне з найважливіших питань, яке Сергій Жадан намагається вирішити у своїй творчості, — це питання свободи людини. Адже автор і територіально, тобто за місцем народження, і духовно, пов'язаний із подіями, що відбуваються на Сході України, де тема свободи постала особливо серйозно.

У своїх роботах письменник намагається дійти до розуміння витоків подій сьогоденності, але на жаль, ці події пов'язані лише з політичними, а й з моральними та інтелектуальними факторами.

Концепція свободи у творчості Сергія Жадана виконує функцію розкриття розбіжностей у житті людини, адже свобода є та існує всюди і водночас, ніде. [4: 32]

Свобода розглядається як основна ознака життя особистості, здатність людини діяти відповідно до власних інтересів та бажань.

У романі «Ворошиловград» ми бачимо людей, які стикаються з життєвими подіями, які, в свою чергу, намагаються придушити свободу та знівелювати людську особистість.

Сам Сергій Жадан говорить про роман: «меланхолійний, ліричний, наповнений усілякими соціальними реаліями, у ньому доволі суттєвий соціальний контекст»[7]. Це роман «про пам'ять, її безперервність та важливість», про те, «що потрібно захищати себе, своїх близьких, свої принципи, свою територію, своє минуле, своє майбутнє. Це роман про опір, роман про протистояння, про захист своїх принципів від зовнішнього тиску» [7].

Твір «Ворошиловград» розповідає історію молодої людини, яка підсвідомо стала жертвою свого часу. Герман Корольов та його однолітки – частина «втраченого покоління» періоду розпаду Радянського Союзу на території України.

Роман «Ворошиловград» порушує питання пам'яті. Герої твору постійно згадують минуле, переглядають старі фотокартки та листівки чи обідрані стіни занедбаних піонертаборів, згадуючи моменти свого дитинства, юнацтва, молодості. Яскравим символом такої пам'яті також виявляється Ворошиловград – радянська назва Луганська.

Персонажі з легкістю отримують повну свободу, але не в змозі нею правильно скористуватися. Через це молоді люди опиняються на межі між безглуздим минулим та безнадійним майбутнім, а все їх сьогодення – це чергова спроба вирватися із рамок пострадянського соціуму, заповнити душевну порожнечу.

Письменник намагається показати вплив соціальних заворушень на підростаюче покоління та їх наслідки у подальшому житті.

У творі наявні мотиви безпорадності, зневіри на краще майбутнє, внутрішньої несвободи особистості.

С. Жадан розкриває різні прояви «втраченості» молоді 90-х. Так, він наголосив, що при повній свободі дій та встановленні власних ціннісних орієнтирів, людина з легковажністю ставиться до будь-яких обов'язків та правил. Однак сам Герман знає, що для того, щоб зберегти своє "Я", слід дотримуватися певних принципів.

Однією з провідних тем роману «Ворошиловград» є мілітарність. Але ця мілітарність встановлюється не лише війнами, а й спортом. Футбол у романі – це команда і друзі, і тому гра Германа проти газовиків стає поштовхом до оборони аеродрому. За допомогою теми футболу висвітлюються ідеологічні

конфлікти, політичні гасла, так як футбол – це поле свободи, емоцій і бажань радянської людини. [6]

Ідея свободи реалізується також і через мотив музики, який має суттєве значення у романі «Ворошиловград». Адже музика як підтекст до подальшого розгортання подій у творі.

Музика в певному контексті символізує свободу душі. Наприклад, Герман докоряє Льоліку, що той, мовляв, слухає музику Паркера, нав'язану йому братом: *«Я би на твоєму місці не довіряв його музичним смакам, – сказав я Льоліку. – Потрібно слухати музику, яку любиш»* (1: 30).

Музика для героїв С. Жадана поєднана з моментом життєвого вибору: «своя» (свідомо обрана) та «не своя» (нав'язана), вона підкреслює процес самоздійснення або повну неспроможність героя бути собою.

Таким чином, Герман, який уперто захищає в «українських преріях» автозаправку від усесильного загарбника-олігарха, є носієм певної «вищої ідеї». Це ідея особистої свободи, незалежності, непокори – навіть всупереч логіці самозбереження.

Література

1. **Андрусак І. М.** Сучасна українська література кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. Хрестоматія. Київ : Школа, 2006. 464 с.
2. **Борисюк І.** Музика як культурний текст у романі «Ворошиловград» С. Жадана. Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfn_2013_150_3.
3. **Гундорова Т.** Ворошиловград і порожнеча. URL: <http://litakcent.com/2011/02/08/voroshylovhrad-i-porozhnecha/>.
4. **Кононенко В.** Концепти українського дискурсу: монографія. Київ –Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
5. **Любарець А.** «Ворошиловград» – нова візитівка Сергія Жадана. URL: <http://h.ua/story/309919/>.
6. **Сергій Жадан:** «Ворошиловград» – роман про захист своїх принципів від зовнішнього тиску. URL: <http://avtura.com.ua/review/464/>.
7. **Сергій Жадан:** «Не відчуваю себе героєм покоління». URL: <https://karabas.live/zhadan-interview/>.
8. **Фоменко В. Г.** Місто-фантом у романі Сергія Жадана «Ворошиловград» Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (філологічні науки). Частина II. 2011. № 3 (214). С. 98-103.
9. **Шульга Д.** Сергій Жадан: “Ворошиловград” не припадає до душі тим, хто уподобав «Депеш мод». URL: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2010/11/101101_review_shulga_zh_adan_sp.shtml

Джерела

1. Жадан С. Ворошиловград. Харків: Фоліо, 2010. 442 с.

Лебедєва Надія Артемівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: д. ф. н. О. В. Халіман

ОСОБЛИВОСТІ ОЙКОНІМІЇ МАРІУПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ойконіми – невід’ємна частина лексичного складу мови. Вивчення їх походження, розвитку, змін має велике пізнавальне значення для з’ясування історії будь-якого народу, умов його життя, географічного середовища й специфіки його мови. Вони мають здатність передаватися від одного покоління до іншого, оскільки безпосередньо пов’язані із життям людини, а також зберігають у собі пам’ять про найдавніші народи, що заселяли певну територію, і являють собою один з найважливіших класів топонімії в цілому [1: 1].

І. А. Корнієнко наголошує, що українські ойконіми є однією із центральних ланок загальної мовної системи етносу й не існують ізольовано, оскільки зазнають міжмовного та міждіалектного впливів, семантичних зрушень основ, номінативних змін об’єктів [2: 1]. Кожен ойконім містить у собі думку, образ, частину світогляду населення певної місцевості й бажання виділити той чи той об’єкт зі значної кількості йому подібних [1: 2].

Аналізу ойконімії України присвячені численні лінгвістичні розвідки. Сучасні науковці вивчали лексико-семантичні особливості, будову та способи творення назв населених пунктів різних областей. Ойконіми за цими ознаками досліджували такі українські мовознавці: Н. М. Герета – на матеріалі назв поселень Волинської області, Л. Л. Дика – на матеріалі ойконімії Вінницької області, І. А. Корнієнко – Миколаївської області, Н. В. Іваненко та О. В. Литвинчук – Сумської області, І. О. Волянчук та В. В. Котович – Тернопільської, М. М. Торчинський – Хмельницької та ін.

Одним з найактуальніших завдань сучасного мовознавства на сьогодні є дослідження взаємозв’язку історичних факторів з особливостями розвитку мови та із життям її носіїв, зокрема проблема ґрунтового дослідження закономірностей формування й розвитку ойконімії певної території як системи. Назви поселень Маріупольського району Донецької області не були предметом спеціального аналізу в цьому аспекті, що викликає потребу подальших наукових розвідок і зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета цієї статті – схарактеризувати особливості ойконімікону Маріупольського району Донецької області.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) проаналізувати ойконіми Маріупольського району Донецької області; 2) класифікувати й схарактеризувати досліджувані ойконіми за лексико-семантичною мотивацією; 3) класифікувати й схарактеризувати досліджувані ойконіми за граматичними особливостями (будовою).

Поставлені завдання зумовили використання таких методів дослідження. Під час збирання і характеристики матеріалу було застосовано

метод формального аналізу. За допомогою структурного методу було досліджено семантику та будову твірних основ ойконімів. З'ясувати семантичне наповнення й особливості будови досліджуваних одиниць дав змогу метод аналізу словникових дефініцій, метод таксономії допоміг диференціювати та класифікувати мовний матеріал. У процесі репрезентації отриманих результатів використано описовий метод.

Маріупольський район знаходиться в Донецькій області України. Адміністративним центром є місто Маріуполь. У складі району налічується 5 територіальних громад, а саме: Кальчицька сільська громада, Мангушська селищна громада, Маріупольська міська громада, Нікольська селищна громада, Сартанська селищна громада.

Досліджувані одиниці передусім викликають цікавість з огляду на їхню семантичну мотивацію. Аналізу ойконімів за лексико-семантичною ознакою присвячені численні наукові роботи. Здійснюємо класифікацію ойконімів Маріупольського району, спираючись на досвід сучасних мовознавців (Ю. А. Абдула, Н. М. Герета, О. П. Голінатий, В. В. Лучик, М. М. Торчинський, В. О. Яцій), репрезентований у їхніх наукових працях.

Проаналізовані назви населених пунктів ґрунтуються на трьох основних позамовних чинниках: посесивному, локативному та квалітативному.

До посесивного типу, що визначає відношення денотата до людини, належать такі ойконіми Маріупольського району: Асланове, Дем'янівка, Захарівка, Касянівка, Катеринівка, Келерівка, Кирилівка, Ксенівка, Лебединське, Ломакине, Назарівка, Новогригорівка, Новороманівка, Орловське, Павлопіль, Пищевик, Портівське, Рибачьке, Сергіївка, Федорівка, Черненко, Шевченко, Широкине, Юр'ївка.

Ойконіми цього типу можемо розподілити на мотиваційні групи:

1) ойконіми, мотивовані професійними заняттями жителів: Портівське, Рибачьке;

2) ойконіми, що походять від прізвищ: Асланове, Касянівка, Келерівка, Ломакине, Пищевик, Черненко, Шевченко, Широкине. В «Етимологічному словнику топонімів України» В. В. Лучика знаходимо: «Шевченко – ойконім виник як меморіальна назва на честь Т. Г. Шевченка, з дня народження якого в 1964 р. виповнилося 150 років» [3: 319];

3) ойконіми, утворені від чоловічих християнських імен: Дем'янівка, Захарівка, Кирилівка, Назарівка, Новогригорівка, Новороманівка, Павлопіль, Сергіївка, Федорівка, Юр'ївка (за етимологічним словником топонімів, «Сергіївка – ойконім утворено за допомогою суфікса -івк(а) в релятивно-посесивній функції від чоловічого імені Сергій; в різних регіонах України ця назва могла постати від прізвища Сергійв» [3: 422]; «Юр'ївка – ойконім виник за допомогою суфікса -к(а) в релятивно-посесивній функції від прізвища Юр'їв («Юрьевъ») або від імені Юрій» [3: 525];

4) ойконіми, утворені від жіночих християнських імен: Катеринівка, Ксенівка;

5) ойконіми, мотивовані назвами тварин: Лебединське, Орловське.

Серед ойконімів посесивного типу найчисельнішими є назви, що походять від чоловічих християнських імен та прізвищ.

До локативного типу, який окреслює місце об'єкта на певній території стосовно інших географічних об'єктів, відносимо такі ойконіми Маріупольського району: Агробаза, Азовське, Бердянське, Білосарайська Коса, Бурякова Балка, Гнутове, Гранітне, Зелений Яр, Калинівка, Кальчик, Комишувате, Криничне, Кременівка, Лісне, Лугове, Македонівка, Малинівка, Малоянисоль, Огородне, Покровське, Приазовське, Приовражне, Садове, Стародубівка, Тополине, Українка, Урзуф, Херсонес, Широка Балка.

Ойконіми локативного типу можемо розподілити на мотиваційні групи:

1) ойконіми, структура яких повністю збігається зі структурою назв водних об'єктів: Азовське, Кальчик, Приазовське (в «Етимологічному словнику топонімів України» В. В. Лучика знаходимо: «Азовське – ойконім виник унаслідок трансонімізації означення Азовське в назві суміж. моря (Азовське море)» [3: 15]; Кальчик – ойконім, утворений від гідроніма (річки Кальчик) [3: 243];

2) населені пункти, що отримали назву від іншого топоніма (процес трансонімізації): Бердянське, Македонівка, Малоянисоль, Покровське, Урзуф, Херсонес (за топонімічним словником, «Покровське – ойконім постав унаслідок субстантивації та онімізації відносного прикметника похідного від відповідного компонента назви церкви Св. Покрови, або Покрови Богородиці» [3: 382]; «Херсонес – ойконім виник унаслідок перенесення назви з давнього Херсонеса Таврійського в Криму за поширеною тоді урядовою модою на давньогрецькі топоніми» [3: 492];

3) твірні апелятиви, що вказують на ландшафтні особливості, зокрема на рельєфні підвищення або долини: Білосарайська Коса, Бурякова Балка, Лугове, Огородне, Приовражне, Садове, Широка Балка (наприклад, віднесення ойконіма Білосарайська Коса до цього типу засвідчують коментарі в топонімічному словнику, порівн.: «Білосарайська Коса – ойконім виник унаслідок лексикалізації та онімізації словосполучення з опорним «коса» (вузька намивна смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем із берегом; мис) й означенням, утвореним на основі словосполучення «білий сарай» (тюрк. – будинок; палац)» [3: 51];

4) ойконіми, мотивовані словами, що називають природні ресурси, корисні копалини: Гранітне, Кременівка, Криничне («Гранітне – ойконім виник від форми середнього роду відносного прикметника «гранітний» (той, що стосується граніту)» [3: 166]; «Кременівка – ойконім виник за допомогою суфікса -івк(а) від апелятива “кремінь, дрібний кремінь” праслов'янського походження; за ознакою “місцевість, яка характеризується наявністю кременя”» [3: 288];

5) ойконіми, утворені від географічних термінів на позначення лісу, яру, заростів: Зелений Яр, Лісне. Віднесення ойконіма Лісне до цього типу засвідчують коментарі в топонімічному словнику, порівн.: «Лісне – назви виникла внаслідок субстантивації та онімізації відповідної форми відносного прикметника «лісний» (< ліс)» [3: 305];

б) ойконіми, мотивовані фітонімами: Калинівка, Комишувате, Малинівка, Стародубівка, Тополине (за топонімічним словником, «Калинівка – ойконім виник за високопродуктивною в топонімії моделлю «назва рослини (в даному разі калина) + суфікс -івк(а) в релятивній функції»» [3: 241]; «Малинівка – ойконім виник за допомогою суфікса -івк(а,) утворений від назви рослини «малина»» [3: 318].

Серед оконімів локативного типу найчисленнішими є назви, що вказують на ландшафтні особливості, зокрема на рельєфні підвищення або долини. Другою за чисельністю є мотиваційна група, населені пункти якої дістали назву від іншого топоніма. На третьому місці – ойконіми, мотивовані фітонімами.

До квалітативного типу, що визначає притаманні денотату риси як його властивість, належать такі ойконіми: Бойове, Веселе, Водяне, Глибоке, Ключове, Мелекіне, Новокрасівка, Новоянисоль, Приміське, Труженка, Червоне.

Ойконіми квалітативного типу можемо розподілити на такі мотиваційні групи:

1) ойконіми, що позначають денотат і вказують на його ознаку: Новокрасівка, Новоянисоль;

2) ойконіми, що називають ознаку: Бойове, Веселе, Водяне, Глибоке, Ключове, Криничне, Мелекіне, Приміське, Червоне. В «Етимологічному словнику топонімів України» В. В. Лучика знаходимо: «Глибоке – топонім виник внаслідок субстантивації та онімізації праслов'янського за походженням прикметника «глибокий» у відповідній формі» [3: 153]; «Червоне – ойконім виник унаслідок субстантивації та онімізації форми середнього роду прикметника «червоний»» [3: 503–504];

3) ойконіми, що позначають денотат і містять якісну сему: Труженка.

Серед ойконімів Маріупольського району квалітативного типу переважають одиниці перших двох підтипів.

Проаналізуємо ойконіми Маріупольського району за їх граматичними особливостями. Класифікувати досліджувані мовні одиниці за будовою будемо услід за Ю. А. Абдулою, Д. Г. Бучко, І. О. Воляннюк, О. П. Голінатим, Л. Л. Дикою, які поділяють їх на прості, складні та складені.

До простих ойконімів Маріупольського району відносимо такі: Азовське, Асланове, Бердянське, Водяне, Гнutowe, Гранітне, Дем'янівка, Захарівка, Калинівка, Кальчик, Кальчинівка, Касянівка, Катеринівка, Келерівка, Кирилівка, Комишувате, Кременівка, Криничне, Ксенівка, Лебединське, Лісне, Ломакіне, Лугове, Македонівка, Малинівка, Назарівка, Огороднє, Орловське, Пищевик, Покровське, Портівське, Приазовське, Приміське, Приовражне, Рибачьке, Садове, Сергіївка, Тополине, Українка, Урзуф, Федорівка, Херсонес, Черненко, Шевченко, Юр'ївка.

Прості ойконіми можемо поділити на такі підгрупи:

1) ойконіми із суфіксом - івк: Дем'янівка, Захарівка, Калинівка, Кальчинівка, Касянівка, Катеринівка, Келерівка, Кирилівка, Кременівка, Ксенівка, Македонівка, Малинівка, Назарівка, Сергіївка, Федорівка, Юр'ївка;

Серед ойконімів із суфіксом - івк переважають назви, утворені від чоловічих християнських імен та прізвищ. 2) ойконіми на - ове: Асланове, Лугове, Садове; Серед ойконімів цієї підгрупи переважають назви, що вказують на ландшафтні особливості певної місцевості. 3) ойконіми на -ин: Ломакине, Тополине; 4) ойконіми із суфіксом -к(а): Українка; 5) ойконіми з суфіксом -ськ(ий)/ -цьк(ий), -ськ(а), -ськ(е): Азовське, Бердянське, Лебединське, Орловське, Покровське, Портівське, Рибацьке. Серед ойконімів із суфіксами -ськ / -цьк переважають назви, утворені від іншого топоніма та від назв тварин. б) ойконіми з префіксом при- й суфіксом -ськ: Приазовське, Приміське;

Проаналізувавши прості ойконіми Маріупольського району, можемо дійти висновку, що більшість простих назв населених пунктів за лексико-семантичною ознакою належать до посесивного та локативного типів, що дає змогу простежити зв'язок між структурними й семантичними особливостями досліджуваного мовного матеріалу.

До складних ойконімів Маріупольського району належать такі: Агробаза, Малоянисоль, Новогригорівка, Новороманівка, Павлопіль, Стародубівка.

Складні ойконіми можемо поділити на такі групи:

– ознака за темпоральними особливостями (прикметник) + апелятив: с. Стародубівка ← прикм. старий + апел. дуб;

– ознака за темпоральними особливостями (прикметник) + онім: Новогригорівка ← прикм. новий + онім Григорій; Новороманівка ← прикм. новий + онім Роман;

– ознака за якістю (прикметник) + апелятив: Агробаза ← прикм. агрономічна + апел. база;

– онім + апелятив: Павлопіль ← онім Павло + апел. -піль;

– ознака міри вияву (прикметник) + іменник: Малоянисоль ← прикм. малий + апел. Янисоль (порівн. с. Великий Янисоль).

Отже, більшість складних ойконімів Маріупольського району за лексико-семантичною ознакою належать до посесивного типу.

До складених ойконімів Маріупольського району належать такі: Білосарайська Коса, Бурякова Балка, Зелений Яр, Широка Балка.

Складені ойконіми можемо розподілити на підгрупи:

– ойконіми, атрибути яких указують на розмір поселення: Широка Балка;

– ойконіми, атрибути яких указують на характер місцевості, де знаходиться поселення: Білосарайська Коса, Бурякова Балка;

– ойконіми, атрибути яких указують на ознаку за кольором: Зелений Яр.

Отже, усі складені ойконіми Маріупольського району належить до локативного типу, однак атрибути в їхньому складі додають до локативної особливості квалітативну характеристику.

Здійснивши аналіз ойконімів Маріупольського району Донецької області, розподіливши їх за лексико-семантичними особливостями на три типи (посесивний, локативний та квалітативний), можемо дійти таких висновків:

– серед ойконімів посесивного типу найчисленнішими є назви, що походять від чоловічих християнських імен та прізвищ;

– серед ойконімів локативного типу першою за чисельністю є мотиваційна група, що вказує на ландшафтні особливості, зокрема на рельєфні підвищення або долини. На другому місці – населені пункти, що дістали назву від іншого топоніма. Третьою за чисельністю є група ойконімів, мотивована фітонімами;

– серед ойконімів квалітативного типу переважають одиниці, що називають ознаку, а також ті, що позначають денотат і вказують на його характеристику;

– більшість ойконімів досліджуваного регіону належить до локативного (29 назв) та посесивного (24 назви) типів.

Скласифікувавши ойконіми Маріупольського району за граматичними особливостями, можемо зазначити, що:

– серед простих ойконімів переважають назви населених пунктів, утворені за допомогою суфікса -івк- (від чоловічих християнських імен і прізвищ) та суфікса -ськ- (від іншого топоніма та від назв тварин);

– більшість складних ойконімів утворена за моделлю «ознака за темпоральними особливостями (прикметник) + онім»;

– більшість складених ойконімів належить до підгрупи, атрибути назв якої вказують на характер місцевості, де знаходиться поселення.

Проведений аналіз дав змогу простежити зв'язок між структурними й семантичними особливостями досліджуваного мовного матеріалу:

– більшість простих назв населених пунктів за лексико-семантичною ознакою належать до посесивного та локативного типів;

– більшість складних ойконімів за лексико-семантичною ознакою належить до посесивного типу;

– усі складені ойконіми належать до локативного типу, однак атрибути в їхньому складі додають до локативної особливості квалітативну характеристику;

У перспективі плануємо аналіз ойконімікону інших районів Донецької області.

Література

1. Воляннюк І. О. Ойконімія Північної Тернопільщини XVII століття. Наукові записки. 2010. № 89. С. 322–325. **2. Корнієнко І. А.** Граматична структура ойконімів Миколаївської області. Наук. пр. Чорном. держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Миколаїв, 2013. С. 47–51. **3. Лучик В. В.** Етимологічний словник топонімів України. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 544 с.

Левацька Анастасія Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц.. Н.М. Чернушенко

МЕТОДИКА РОБОТИ НАД ПОРУШЕННЯМИ ЛЕКСИЧНИХ НОРМ У МОВЛЕННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В умовах нових реформ в освітньому просторі актуальною стає проблема формування комунікативної компетентності учнів. Основною метою вивчення мовно-літературної освітньої галузі є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості учнів засобами різних видів мовленнєвої діяльності; вміння спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів та національних меншин для духовного, культурного та національного самовираження, використовувати їх в особистому та громадському житті, 4 міжкультурний діалог; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєвих та творчих здібностей.

Проблему формування лексичної компетентності порушують багато вчених. Зокрема, вона була предметом дослідження О. Аматьєва, Є. Белкіна, А. Богуш, Н. Ветлугіна, Н. Гавриш, О. Дронова, Т. Комарова, Т. Козакова, Л. Попова, Н. Сакуліна, О. Ушакова, Н. Фесюкова, В. Ягупкова та ін.

Теоретичними основами формування лексичної компетентності у молодших школярів є: концептуальні моделі іноземної творчості (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Д. Рензулі, Г. Сміт та ін.), вітчизняні (І. Волощук, О. Дяченко, О. Матюшкін, В. Петровський, А. Шумілін та ін.) вчені; технології різних видів навчання (проблемного, розвивального, прямого і непрямого) в Росії прогресивні особистісно орієнтовані моделі взаємодії учасників освітнього процесу (Д. Белухін, І. Бех, В. Давидов, Т. Ільїна, Б. Коротяєв, Т. Кулікова, І. Лернер, М. Махмутов, С. Підмазін, О. Усова); принципи організації мовленнєвої діяльності (М. Алексєєва, А. Богуш, Ф. Сохін, О. Ушакова, Л. Федоренко, В. Яшина); педагогічні умови розвитку та управління дитячою творчістю (Є. Белкін, Н. Ветлугіна, Н. Георгян, О. Дронова, Т. Казакова, В. Моляко, Н. Орланова, О. Піщухіна, Т. Рубан, Л. Таніна, К. Тарасова, О. Ушакова, А. Шибіцька та ін.).

Багатогранні та складні проблеми формування лексичної компетентності у молодших школярів призвело до її розгалуження: вивчення проблем мовна прагматика, аналіз цілей, мотивів, настанов учасників спілкування, які суттєво визначають особливості мовного продукту (Г. Богданович, В. Бондарко, А. Вежбицька, Є. Верещагін, Т. Вінокур, М. Всеволодова, І. Голубовська, Ю. Караулов, В. Кононенко, В. Костомаров, В. Красних, О. Кубрякова, Л. Мацько, О. Митрофанова, Н. Озерова, Р. Ратмайр, О. Шмелєв та ін.); збагачення словникового запасу студенти на різних етапах розвитку мовлення (Н. Гавриш, Н. Голуб, Л. Кулібчук, Т. Коршун, В. Тихоша та тощо); культура мовлення (Н. Бабич, Б. Головін, О. Горошкіна, В. Костомаров, Л. Мацько та ін.); психологічний принципи розвитку мовлення (Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтєв,

О. Лурія, І. Синиця); функціонування текстів художнього стилю (Л. Варзацька, О. Караман, Л. Мацко, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.); розвиток мовної складової загальної освіти учнів (О. Біляєв, М. Вашуленко, Л. Мацько, Н. Пашківська, М. Пентилюк, К. Плисько, О. Хорошковська та ін.); комунікативний аспект навчання мови (А. Богущ, Л. Варзацька, Н. Гавриш, В. Капінос, Т. Котик, С. Караман, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк, К. Пономарьова, Л. Попова, М. Стельмахович та тощо).

Під "лексичною компетентністю молодшого школяра" ми розуміємо здатність учня до мотиваційної, когнітивної, практичної, рефлексивної та поведінкової лексичної діяльності з опорою на наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, адекватне використання лексем, доречне вживання образних висловів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів.

Мотиваційна лексична діяльність молодшого школяра об'єднується у три взаємопов'язані групи діяльностей:

– *Безпосередньо-спонукальна мотиваційна діяльність*, заснована на емоційних проявах особистості, позитивних чи негативних емоціях: яскравість, новизна лексичного матеріалу; цікаве видання лексичного матеріалу, приватність особистості вчителя; бажання отримати похвалу, винагороду (за завдання), страх отримати негативну оцінку, покарання, страх вчителя, батьків, відсутність обговорень у класі тощо.

– *Перспективно-спонукальна мотиваційна діяльність*, базується на розумінні важливості лексичних знань, української мови як предметів: повідомлення про те, що від багатства лексичного запасу та навичок активний і одночасно член через якість мовлення та успішне спілкування з іншими (вступ до інститут, професія та інші.); сподівання отримати нагороду в майбутньому; розвивати почуття зв'язку, відповідальності.

– *Інтелектуально-спонукальна мотиваційна діяльність* заснована на отриманні задоволення від процесу пізнання, інтересі до лексичних знань, допитливості, спробах розширити свій культурний рівень, освоєнні лексичних змін та навігації, захопленні самими процесами вирішення освітніх та пізнавальних рішень.

– *Когнітивна лексична діяльність* молодшого школяра спрямований на: збагачення словникового запасу шляхом набуття нових слів і нових значень раніше вивчених слів не було відомо; уточнення словникового запасу, поглиблення розуміння вже відомих слів, поява відтінків у значенні між синонімами, підбір антонімів, аналіз багатозначності; активізація словника, використання якомога більшої кількості слів у створеному кожному тренінгу, введення слів у реченні, засвоєння сумісності слів з іншими словами, використання їх у конкретному тексті; вилучення не літературних слів, що використовуються в інших випадках молодими студентами, виправлення помилок у наголошенні та вимогливості слів.

– *Практична лексична діяльність* молодший школяр спрямований на: накопичення в пам'яті учнів великої кількості слів із повідомленням усіх відтінків їх значення та виразною розвагою; формуючи вміст, який активно

включається у ваш власний словниковий запас, швидко та точно збирає слова для побудови речень та текстів.

– *Рефлексивна лексична діяльність* молодший школяр спрямований: аналіз учнями явищ власної мовленнєвої діяльності, корекція, вдосконалення власних висловлювань. Серед основних рефлексивних процесів, про які повідомляється, є: самостійне знаходження своїх лексичних помилок та знаходження лексичних помилок у текстах своїх однолітків, критична самооцінка словникового запасу власного мовлення та оцінка мовлення інших учнів, інтерпретація власного мовлення та інтерпретація інших схеми мовлення.

– *Поведінкова лексична діяльність* молодшого школяра спрямована на: активне членство у власній лексиці та забезпечення чистоти української мови у спілкуванні з однолітками, вчителями, батьками, персоналом; формування здатності доходити до модернізованих стереотипів, пропонувати модну ситуацію [10, с.73].

Лексичні норми — це норми слововживання, прийняті в сучасній українській літературній мові. Вони регулюють вибір слова відповідно до змісту і мети висловлення [12].

У процесі формування лексичних норм в учнів важливо враховувати той факт, що слово може мати одне або кілька лексичних значень. Ознайомлення учнів з короткими теоретичними відомостями про однозначність-багатозначність слів, а також про пряме і переносне значення слів є підготовчим етапом для формування лексичних навичок. Розуміння учнями того, що в слові може бути кілька лексичних значень, допомагає навчити їх давати тлумачення лексичного значення слова залежно від вживання його в умовах контексту.

Пряме значення слів можна визначити поза контекстом, поза зв'язком з іншими словами. Переносне значення виникає у тому випадку, якщо мовець свідомо переносить назву з одного явища дійсності на інше на основі спільності ознак [11].

Специфіка формування лексичних навичок в учнів в ході роботи над основними видами мовленнєвої діяльності вимагає врахування таких якостей мови, як: правильність, точність, багатство, виразність, змістовність і логічність.

М. Вашуленко визначає такі основні напрями у роботі над вивченням лексичних понять:

1. Лексичний аналіз мови художніх текстів: виявлення незнайомих слів і висловів, уточнення відтінків значень окремих слів і висловів; виявлення слів, ужитих у переносному значенні; з'ясування смислових відтінків вжитих у тексті синонімів, антонімів; аналіз інших зображувальних засобів, зокрема порівнянь.
2. Пояснення значення слів шляхом використання різних способів: показ предмета чи дії, демонстрація малюнка, слайда із зображенням предметів, назви яких є новими для дитини, добір синонімів, антонімів, уведення нового слова до контексту тощо [1, с. 141–142]

Методичними принципами формування лексичних норм молодших школярів є принцип *градуальності*, суть якого полягає у структуризації змісту та дидактичного матеріалу за темами з орієнтацією на різні етапи навчання, поступовим нарощуванням обсягу лінгвістичної інформації за певною темою й ускладненням її характеру. Повна класифікація методів:

Методичне розроблення ефективних способів формування лексичних норм на уроках української мови в початковій школі, розв'язує кілька завдань формування лексичної компетентності школяра. По-перше, учитель оперує науково обґрунтованими прийомами тлумачення слів названої лексико-семантичної групи, по-друге, формує у дитини такі мовленнєві навички: пояснювати значення слова, використовуючи отримані знання про парадигматичні зв'язки; користуватися словом у мовленні, застосовуючи знання про синтагматику слова.

Питання культури мовлення, питання вивчення норм мови і мовлення є найпершим у методиці формування лексичної компетентності. Необхідність створення на уроці особливого мовленнєвого середовища – надзвичайно важливий методичний аспект організації сучасного уроку мови. Інтуїтивне

знання людиною того, «як правильно казати» і «як не можна говорити» з погляду граматики, лексики, фонетики рідної мови, тобто знання норми, називається культурою мовлення, або мовним чуттям. Мовне чуття розвивається у дітей у процесі наслідування (імітації) нормованого, тобто правильного мовлення, яке воничують з вуст людей, що оточують їх, на яке натрапляють у книгах. Мовне чуття – це результат запам'ятовування норми.

Отже, для ефективного формування лексичної компетентності молодшого школяра на уроках української мови (і на уроках із усіх інших предметів, що послугуються мовленням як засобом передачі знань) необхідно штучно створювати культурне мовленнєве середовище з високим розвивальним потенціалом. Розвивальний потенціал має бути не лише у мовленнєвого середовища в широкому розумінні. Розвивальний потенціал повинен мати як зміст, так і засоби навчання – підручники, програми, форми організації навчально-виховної діяльності, методи і прийоми навчання. Кожен із цих елементів навчальної системи має відповідати основним закономірностям засвоєння рідного мовлення, які для сучасної методики української мови, що орієнтована на розвиток дитини на компетентнісній основі, є надзвичайно актуальними.

Література

1. **Вашуленко М. С.** Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2010. 364 с.
2. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
3. **Гудзик І. П.** Компетентнісно орієнтоване навчання російської мови у початкових класах (у школах з українською мовою навчання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія і методика навчання (російська мова)" / І. П. Гудзик. – Київ, 2008. – 39 с.
4. **Державний** стандарт початкової освіти // Учитель початкової школи. – 2018. - №4. – 37с.
5. **Етимологічний** словник української мови. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 1985. – 541 с.
6. **Компетентнісний** підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : "К.І.С.", 2004. – 112 с.
7. **Пометун О. І.** Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.
8. **Професійна** освіта : словник : [навч. посібник] / [уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища шк., 2000. – 149 с.
9. **Селевко Г. К.** Компетентности и их классификация / Г. К. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
10. **Сіранчук Н. М.** Процес формування лексичної компетентності молодшого школяра у структурі теорії мовленнєвої діяльності / Н. М. Сіранчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 4. – С. 72–76.
11. **Сучасна** українська мова : підручник / За ред. О. Д. Пономарева. Київ, 2005. 488 с.
12. **Українська** мова: Словник-довідник [Електронний ресурс] / А. П. Загнітко, В. Д. Познанська,

З. Л. Омельченко, В. В. Мозгунов. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: <http://litmisto.org.ua/?cat=15>.

Ломоносова Інна Тимурівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова

АКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ФОРУМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФОРУМІВ «ТЕРЕВЕНІ», «ДІВОЧІ ПОСИДЕНЬКИ»)

Феномен цінності, проблеми аксіології привертають увагу дослідників з давніх часів. Лінгвістична аксіологія – це сфера лінгвістичних досліджень, що скеровані на системне вивчення оцінки та оцінних категорій, вербалізованих чи граматицізованих у мові. Традиційно аксіологічність розглядають як складник категорії модальності (О. Селіванова, С. Вауліна, Н. Валгіна, В. Чернявська), як незалежну категорію, що має свій план вираження, реалізований на усіх мовних рівнях (О. Вольф), пов'язаний із особливостями прагматичного використання оцінності (Н. Арутюнова, Т. Космеда), а також план значення – ціннісний аспект подій позамовної дійсності (Т. Космеда) [6].

Антропоцентричність сучасних лінгвістичних досліджень актуалізує аксіологічність як авторську оцінку подій позамовної дійсності чи власне висловлювання за шкалою «добре – нейтрально – погано». У дослідженні ми з'ясуємо аксіологічні особливості мови інтернет-форумів, які є актуальними для користувачів.

Мета цієї роботи – проаналізувати й з'ясувати мовні аксіологічні особливості інтернет-джерел, що репрезентують власне авторську, індивідуальну оцінку, передчасно заглибившись та вивчивши теоретико-методологічні дослідження про аксіологію та її вияви в мові, засоби оцінки, їх значення, репрезентацію на різних рівнях мови.

Завданнями цього дослідження є з'ясувати теоретичну базу аксіологічних особливостей; знайти ці особливості на різних мовних рівнях (фонографічному, фонетичному, граматичному) на інтернет-форумах («Теревені», «Дівочі посиденьки»); порівняти та проаналізувати оцінне ставлення користувачів.

Актуальність цього дослідження полягає у тому, що з погляду аксіології ми можемо з'ясувати оцінку у структурі значення слова, у якій автор виражає своє ставлення: позитивне (задоволення, чутливість, шанобливість, ласкавість) чи негативне (роздратування, зневажливість, гнів тощо). Категорія оцінки виражається граматичними засобами. Мовні засоби (суфікси, префікси, заміна літер тощо), які вживаються у словах, мають науковий інтерес та підкреслюють швидкі темпи зміни мовного середовища в соцмережах. Крім того, ми досліджуємо сучасні інтернет-форуми, що мають безліч тематик, дописів та, звичайно ж, людей, які різні за віком, місцем проживання та своїм певним стилем мовлення, адже в усіх куточках України розмовляють дещо інакше, що залежить від багатьох чинників, проте, таким чином, і з'являються

нові, неординарні слова, які є рушієм мови та підґрунтям для наступних досліджень.

Поняття «цінності» було відоме ще досить давно, проте в наукову галузь новий термін було введено відносно недавно, а саме в ХІХ столітті німецьким філософом Р. Лотце. Аксиологія – вчення про цінності, філософська теорія цінностей, що з'ясовує якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти потреби, інтереси і бажання людей. Теорія цінностей формується у ХІХ – ХХ ст. Ввівши поняття цінностей, Кант протиставляє сферу моралі (свобода) сфері природи (необхідність) і тим самим окреслює головні аксіологічні питання – значення, вибору, повинності, належності, обов'язковості, оцінки, ставлення тощо [5].

К. Сигал у своїй праці подає таке поняття: «аксіологія в мові (або лінгвоаксіологія) – новий напрямок науки, предмет якої утворювати способи надання цінностей і оцінок в мові та мовленні»[7].

Ґрунтовний аналіз категорії оцінки на початку ХХ століття здійснила Т. Космеда, визначивши дослідницький напрям «аксіологічна прагмалінгвістика». Робота містить комплексне вивчення оцінних значень на різних мовних рівнях, а також у проєкції на мовлення з урахуванням комунікативних намірів адресанта в реалізації прагматичних завдань [3]. Продовжуючи напрацювання дослідниці, О. Халіман зосередила увагу на вивченні суто граматичних питань лінгвоаксіології у фокусі морфологічних категорій (морфологія оцінки). Ці українські вчені інтерпретують граматику оцінки як новий науковий напрям, мета якого – усебічне дослідження системи граматичних засобів вираження оцінних значень з урахуванням їх прагматичних характеристик [4].

До граматичних засобів вираження оцінки, на думку О. Халіман, належать і морфологічні одиниці, і синтаксичні конструкції, що логічно за традицією зумовлює поділ граматики оцінки на два підрозділи: морфологія оцінки й синтаксис оцінки [9].

Т. Космеда у своїй праці звертає увагу на класифікацію категорії оцінки й наголошує, що аксіологічна лексика залежить від особистого соціокультурного пізнання мовця, та виокремлює: естетичну оцінку (пов'язана з категорією краси), соціальну оцінку (норми поведінки в суспільстві), раціональну оцінку (інтелектуальна характеристика), психологічну оцінку (пов'язана з індивідуальними особливостями особи), емоційно-чуттєву оцінку (емоційний стан), а також фізіологічну, сексуальну, прагматичну, ідеологічну тощо [3].

На матеріалі інтернет-форумів ми можемо дослідити та проаналізувати аксіологічні особливості найсучасніших інтернет-джерел, знайти цікаві випадки слововживання.

Інтернет-форум «Теревені» [2] має допис «Моє улюблене місце у Львові» у розділі «Подорожі», де автор допису розповіла про своє враження від Львова та запропонувала користувачам розповісти про улюблені місця в Україні та асоціації з ними.

Варто виокремити такі особливості, які були помічені у розповідях користувачів:

На фонетичному рівні:

- відкидання в слові «можна», «може» літер «ж», «же»: «*А ще мона про університати, мо знайдеш..?*» задля мовної економії, лаконізації, зменшення вимовних зусиль, що має значення невпевненості, сором'язливості користувача.

На лексичному рівні:

- вживання русизмів на позначення своєї оцінки з позитивним значенням: «*Там літом абалдєнно*», «*Ше класне місце*», або негативним значенням: «*погода пратівна*», «*Я себе у Львові паршиво відчуваю в районі Привокзальної*» (вид емоційно-чуттєвої оцінки за Т. Космедою);
- емоційно-забарвлена лексика, яка має певну негативну оцінку: «*тяпа, та то біля...*» («розтяпа»), «*Може я і дурненька, як мене назвали десь там*» – образливе значення таких слів зменшується усіченням у першому прикладі та суфіксом -еньк- у другому. Також трапляються жаргонізми: «*Я теж думала, що Київ задрипаний, хоча хочу вставити своє у захист...*» (наявна певна зневажливість); «*хоча каву я там таки спробувала. мене від неї ковбасило аж до ночі*» (оцінка свого фізичного стану); «*то костел Єлизавети (в готичному стилі збацаний)?*» (можливий подив, здивування), вульгаризми: «*По темі? – а фіг його знає*» – вираження пафосності; «*ну то вже... народилась радіаційною – до радіації тягне. капець*» – підкреслення сильного бажання або поривання людини;
- цікаві авторські неологізми, кольоративи, які підкреслюють оцінне ставлення людини: «*смачна гаряча чоколяда*», «*...сіро-молочне небо, моросить дощ*», «*йоські – моськи!!! Ото так краєвид*» (має оцінку приємного здивування, естетична оцінка за Т. Космедою).

На морфологічному рівні:

- використання префікса най-, який уживається для творення форм найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників із значенням найбільшої або найменшої міри якості: «*Привокзальна – не найкраще місце у Львові*», «*найулюбленіше місце у Львові – це саме місто*»;
- часте використання зменшено-пестливих суфіксів: «*мій ріднесенький факультет*» (-есеньк-), «*цей базарчик знаходиться біля заводу...*» (-чик-); «*в центрі цікаві містечка всюди*» (-ечк-); «*порадив би впершу чергу сайтик*» (-ик), «*люблю, через його дрібнички*» (про Львів), «*гуляти незнайомими вуличками*» (-к-), «*приємна кафетерійка*» (-к-). У останньому прикладі ще додається значення здрібнілості, бо мається на увазі маленьке кафе);
- використання суфіксів негативної оцінки, які вказують на збільшені розміри: «*район – сміховище*» (-ищ-);
- використання прислівників із закінченням –а: «*тама наче є кафе...*» для зменшення певної серйозності мовця, невпевненості.

На фонографічному рівні:

- емфатичний наголос, який підсилює враження мовця та надає певного пафосу: «*дууууууужееее вузеньких вуличок*», «*рїїїїдко*», «*люююуди!*».

На другому інтернет-форумі – «Дівочі посиденьки»[1] було обрано два дописи «Фільми, які я раджу переглянути 2» та «Веселі історії та випадки з життя, і не тільки свого». Цей форум користується популярністю й наразі, та, до речі, є досить неординарним, бо тут надається перевага тільки жіночому контенту.

На фонетичному рівні можна виділити:

- заміна дзвінкого [в] глухим звуком [ф]: «*хто любить фільми про любовффф, раджу...*» заради створення доброго звучання та передавання пестливого ставлення;
- недотримання чергування приголосного [к] на [ч] «*емоційний фільм... плакаю*» – таке вживання слова свідчить про чутливість, співчуття мовця. У такому ж значенні у молодіжному сленгу вживається конструкція: «плак-плак».

На лексичному рівні:

- велика кількість молодіжного сленгу, зокрема англійських слів: «*несподіваний, щасливий хені енд*» (анг. happy end – щасливий кінець), «*ну, офтоп*» (за словником [8], це означає порушення теми допису або «поза темою»), «*онлайн*» (анг. on-line – наживо), «*Задля гарної картинки і саунду – рекомєндую*» (анг. sound – звук);
- емоційно-забарвлена лексика, особливо, жаргонізми: «*кльове кіно*», «*кіно прикольно*», «*подивилась щойно класне кіно*», «*взагалі бомба! раджу цей фільм*», «*актор такий няшечка*» (у знач. милий) – на позначення позитивного значення, задоволення та здивування (вид емоційно-чуттєвої оцінки за Т. Космедою);
- використання користувачами слів з іронічним підтекстом, сарказмом як оцінка фільму: «*легко, без набридлого унітазного гумору*»; «*жестячкове кіно «Дура» Коростишевського*», «*Дурочка, правда, блондиниста, а правду матку рубає*», «*але моментами банально, нудно...*», «*а тут такий облом*» – на позначення зневажливого ставлення або розчарування;
- у власних історіях (допис «Веселі історії та...») часто використовувалися фразеологічні вирази, чого не спостерігалось в попередніх дописах: «*Виявилось, що вночі закотився під ліжко. Серце йому мало не стало, правда пити після такого не перестав*» (переляк, страх), «*Я дзвоню, а звук просто мертвого на рівні ноги підніме*» (оцінка невдоволеності), «*з горем пополам всадила їх в таксі, вони ще по дорозі пересварилися*» (для підкреслення втомлення), «*Народу напхалось до тролейбуса повно, як оселедці до банки!*» (оцінка роздратованості) – вживання таких конструкцій у мовленні людей слугує для експресивності мови та збільшенні пафосу.

На морфологічному рівні:

- суфікси суб'єктивної оцінки, здрібнілості: «*поки я втягнулась, то кінко вже закінчилось, повтори втомлювали*», «*легка мелодрамка*» (-к-);

- суфікс –ець із невластивим йому значенням: *«не вразив, примітивний фільмець!»*. У цьому контексті проявляється певна зневажливість, невдоволення (цьому також сприяє вживання розділового знаку – знаку оклику). Слово виражає тут негативну конотацію, незважаючи на те, що суфікс –ець має семантику пестливості, проте з таким значенням також функціює: *«позитивний фільмець», «шкільний гуморець зробив мій день»*;
- часте трапляння префіксів пре- у якісних прикметників для передачі більшої міри якості: *«пречудовий фільм», «престарілий сусід-залицяльник», «прегучний сигнал»*;
- уживання вигуків: *«вав»* (типу «вау»), *«ого»*, *«уххх.. вражень – просто море..»*, *«Ухх.. сюжет закручений, але сподобалося»* – задля підсилення особистого враження та подиву.

На фонографічному рівні:

Як і в попередньому форумі, емпатичний наголос, який збільшує міру ставлення: *«але...зачеєм»*, *«Дууууже раджу!»*.

Дослідивши аксіологічні особливості інтернет-форумів «Теревені» та «Дівочі посиденьки», можемо зазначити, що мова активних користувачів є деколи цікавою та неординарною, бо граматичні засоби та використання користувачами слів з оцінним значенням для вираження свого ставлення, хоч і неунормовані, але саме вони створюють уяву про настрій, з яким пише користувач та, можливо, додають певної легкості, доступності у спілкуванні, або навіть колориту. Фонетичний рівень користувачі застосовують переважно для надання привітності, ласкавості або сором'язливості, натомість лексичні засоби, емоційно-зabarвлена лексика, зокрема жаргонізми, русизми, молодіжний сленг, надають пафосу, новий відтінок словам або увиразнюють спілкування. Морфологічний рівень є більшим рушієм особливостей мови, адже саме в ньому криється найбільша кількість засобів вираження аксіологічних категорій, якими користувачі створюють нове значення слів.

Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому дослідженні інших граматичних одиниць для створення цілісного уявлення про аксіологічні особливості мови користувачів інтернет-форумів.

Література

1. **Інтернет-форум** «Дівочі посиденьки» допис «Фільми, які я раджу переглянути 2» <http://posydenky.com/threads/filmi-jaki-ja-radzhu-peregljanuti-2.85581/> «Веселі історії та випадки з життя, і не тільки свого :-))» <http://posydenky.lvivport.com/threads/veseli-istoriji-ta-vipadki-z-zhittja-i-ne-tilki-svogo.55658/>
2. **Інтернет-форум** «Теревені», допис «Моє улюблене місце у Львові» https://tereveni.org/topic/6967/page_st_0
3. **Космеда Т.А.** Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки: [монографія]. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 350 с.
4. **Космеда Т.А., Халіман О.В.** «Граматика оцінки» як актуальна проблема сучасного мовознавства. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: Донец. нац. ун-т, 2011. Вип. 22. С. 17–23
5. **Кримський С.** Практично-духовне освоєння світу. *Філософський енциклопедичний словник* / Шинкарук В.І. (гол. редкол.) та ін.

Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 513. 742 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf 6. **Падар Ю. А.** Аксиологічність у «щоденнику» Євгена Чикаленка http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5033/Padar_AKSIOLONICHNIST%27.pdf?sequence=1&isAllowed=y 7. **Сигал К.Я.** Аксиология и синтаксис // Вестник ННГУ. 2019. №4. <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologiya-i-sintaksis> 8. **Словари** и энциклопедии на Академикe» https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/350979/%D0%BE%D1%84%D1%84%D1%82%D0%BE%D0%BF 9. **Халіман О.В.** Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови : монографія. Харків: Майдан, 2019. 458 с.

Матвєєва Світлана Вікторівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., доцент Н.В. Піддубна

БІБЛІЙНІ ЦИТАТИ В ПОЕЗІЇ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

Творчість поетеси-шістдесятниці Ірини Жиленко була у фокусі наукової уваги ряду літературознавців (Д. Дроздовський М. Жулинський, М. Коцюбинська, Е. Соловей, М. Сулима, Л. Тарнашинська та ін.), які присвятили свої розвідки дослідженню її різнопланових тематичних шукань, образних знахідок та художньо-естетичних уподобань.

Однак попри таку увагу поки що на периферії залишається як лінгвістичний аспект дослідження творів І. Жиленко в цілому, так і специфіка використання прецедентних біблійних феноменів в її поезіях зокрема, що й зумовлює **актуальність** обраної теми.

Мета цієї розвідки – з'ясувати основні типи біблійних цитат як мовних форм вияву прецедентних біблійних феноменів у літературній творчості Ірини Жиленко.

При написанні були застосовані описовий метод, методи комунікативно-прагматичного, компонентного й функціонального аналізу.

Матеріалом для дослідження стали поеми «Чайна церемонія. Сім з половиною сторінок із книги життя» (1989), «Тихе віяння» (1992), більш рання «Поема пісень» (1982), збірка поезій «Євангеліє від ластівки», які стали важливою віхою в процесі повернення української поезії ХХ ст. до проникливого глибокого розкриття й осмислення релігійно-біблійних мотивів.

Про своєрідність стосунків з релігією І. Жиленко дослідниця Е. Соловей зауважила, що «йдеться про муки безрелігійної свідомості, яка нині прагне пригадати Бога своїх тому й забутих предків, прикликати його, набути віру... Дарма, що пошук той не раз обертається мимовільним блюзнірством, “Грішною молитвою”, що волення до Бога невідомого, незнаного – достеменно і є глас вопіючого в пустелі. Але дорогу подужає той, хто твердо ступив на неї, хоч як був окрадений добою “войовничого атеїзму”... І єдиний скарб, який несла кинути на тій дорозі – творчість» [3, 2017, с. 371].

Спостереження показали, що творчість поетеси насичена біблійними паралелями й ремінісценціями, виявлені повні, часткові й сегментні атрибутовані й неатрибутовані цитати; особові, дієві й подієві власне алюзії й трансформації. Біблійні цитати «як прийоми художньої виразності, що змістовно збагачують текстову інформацію» [2, с. 210] фіксуються в передтекстовій і внутрішньотекстовій позиції.

Виразником використання неатрибутованої біблійної цитати у передтекстовій позиції є назва твору з книги «Ярмарок чудес» (1982 р.) «Поема пісень» як суголосність книзі Старого Заповіту – «Пісні пісень». Релігійний текст як назва інтертекстема за своїм функціональним призначенням несе інформацію про текст, що йде після нього.

Удаючись до біблійної алюзії, І. Жиленко, зокрема, розкриває тему страдницької долі жінки-матері, проводячи паралель з Пречистою Дівою: *...А ще приходить жінка з немовлям. / Та, що, розмивши небесами стелю, / приходила колись до Рафаеля. / З тієї жінки почалась земля* («Поема пісень»)

Внутрішньотекстову позицію заповнюють сегментні атрибутовані й неатрибутовані цитати, які авторка вводить у тканину художньої оповіді. Для прикладу розгляньмо відому біблійну цитату “Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог” [Іван, 1:1–3]. У сучасній українській поетичній мові (як і в цитатному тезаурусі більшості мовців) вона практично не відтворюється повністю, а зазвичай функціонує як редукована лаконічна сентенція “Спочатку було Слово”. Цю сентенцію Ірина Жиленко використовує прецедентним інваріантом для структурно-семантичної реінтерпретації у форматі мінімально трансформованих лексичних цитат (напр., з усіченням / субституцією окремих слів, із нарощенням заперечних чи уточнювальних елементів тощо): *Спочатку була земля. / І в кінці була земля. / І жінка несла по вулиці немовля. / По такій горі високій, / де кінчалася земля, / де уже за третім кроком / починавсь Чумацький Шлях* («Поема пісень»).

Активна реалізація прецедентних релігійних текстів як інтертекстуальних елементів слугує ключем до більш конкретного розуміння всієї творчості поетеси.

Перспективним видається дослідження інших типів виявів феномена біблійності в поетичному доробку І. Жиленко.

Ключові слова: інтертекстуальність, інтертекстуальний елемент, прецедентний релігійний текст, цитата, алюзія, трансформація.

Література

1. Берестова А. Прецедентний релігійний текст як мовна форма вияву інтертекстуальності сучасної української художньої прози. *Studia methodologica*, 2014 (38).
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
3. Соловей Е. «І те життя було мені як свято». Післямова. Жиленко І. *Євангеліє від ластівки*. Вибрані поезії. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. С. 363 – 373.

*Михайленко Марія Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова*

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ МАС-МЕДІЙНИХ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова відзначається постійним оновленням словникового складу, знаходиться постійно в русі, зазнає кількісних і якісних змін, модифікується в просторі й часі, реагуючи на зрушення в суспільстві та в мовній свідомості їх носіїв, але водночас зберігає ознаки стабільності та цілісності. **Метою** роботи є виявити й проаналізувати динаміку активних і нових процесів у словотворенні, з'ясувати, які засоби словотворення використовуються найактивніше для формування лексики. Для реалізації мети було визначено такі **завдання**: окреслити поняття okazіоналізмів; виявити диференційні ознаки неологізмів й okazіоналізмів; проаналізувати нові лексичні одиниці, за допомогою яких відображаються різні реалії сучасного життя; з'ясувати, які засоби словотворення активно використовуються для формування новітніх дериватів.

Матеріалом дослідження слугували онлайн-газети («BBC news», «Zik», «Правда», «Український замок», «Трибуна», «Тиждень», «Укрінформ»), радіопроеграма («Свобода»). **Основними методами дослідження є**: прийом кількісного аналізу, який використано з метою виявлення активності й продуктивності словотворчих формантів; метод словотвірного аналізу, в основі якого лежав формантоцентричний підхід; порівняльно-зіставний метод, що дав змогу проаналізувати новітнє словотворення на основі вже стабільної лексики; описовий, за допомогою якого ми зробили теоретичне узагальнення результатів дослідження, систематизували нову похідну лексику сучасної української мови.

Тексти публіцистичного стилю влучно відтворюють суспільні й мовні зміни, у яких відбуваються специфічні трансформації, представлені на лексико-семантичному й словотвірному рівнях.

Слід зазначити, що в лінгвістиці досі немає єдиного, універсального визначення терміна «оказіоналізм». Значний внесок у теорію okazіонального словотворення зробили О. Габінська, О. Земська, М. Калніязов, О. Ликов, В. Лопатін, Н. Фельдман, Е. Ханпіра та ін. Дослідники визначають способи утворення okazіоналізмів і ступінь продуктивності моделей словотвору. На українському мовному ґрунті особливості утворення okazіоналізмів вивчали Г. Вокальчук, В. Герман, Л. Павленко, О. Стишов, В. Чабаненко.

Лексичний склад нових одиниць української мови характеризується неоднорідністю, тому виникає потреба розрізнення понять неологізмів й okazіоналізмів. Турчак дає таке визначення: «оказіоналізм — незвичне, експресивно забарвлене слово, яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має

свого автора і характеризується такими ознаками: належність до мовлення, утворюваність, залежність від контексту, одноразовість і нерегулярність використання, ненормативність, незвичність і новизна, експресивність, індивідуальна належність» [17: 5-6]. О. Жижома дає власну дефініцію: «оказіоналізми — це похідні слова, які є номінативними мовленнєвими одиницями з емоційно-експресивним забарвленням, вони ліквідують індивідуально-авторський лексичний дефіцит, характеризуються специфічними структурними особливостями й функціями, семантичною та стилістичною маркованістю, розширюють лексикон продуцента у відповідних умовах, ситуаціях, контекстах і є показником процесу мислення творчої мовної особистості» [9: 14]. Отже, узагальнюючи, можемо визначити такі головні ознаки: неuzuальність, індивідуальна приналежність, позбавленість загальноприйнятого значення, розташування поза словником, новизна, оригінальність, експресивність, одноразовість/нерегулярність.

У зв'язку з розповсюдженням вірусу Covid-19 в українській мові виникли оказіоналізми на позначення цих подій. Для номінації терміна саме вірусу часто використовують визначення **ковідка**, що утворене від твірної основи ковід-, яка походить від самої назви, за допомогою додавання суфікса -к- зі значенням одиничності: *Ми боремось проти ковідки, лихого й дурного. Ковідка неодмінно пронесе, якщо бахнути глоду з часником просто через маску, рясно змащену прополісом.*

Для позначення особи, яка хворіє на Covid-19 використовують іменник **ковідник**, що виник завдяки додавання суфікса -ник- до твірної основи ковід- : *Чорнобильці і «ковідники»: хто винен у тому, що в обласній лікарні закрили чорнобильське відділення?»[13].*

Слід зазначити, що активно формуються лексичні одиниці за допомогою словоскладання на позначення осіб, які тим чи іншим чином пов'язані з хворобою. Наприклад, **ковід-дисиденти (covid-дисиденти)** — особи, які не дотримуються карантину й не прислухаються до порад лікарів: *З огляду на те, що пандемія Covid-19 придбала поточних масштабів в результаті необдуманих і безвідповідальних дій громадян країн світу, які ігнорують обмежувальні заходи, пропагують теорії змови і заперечують існуючу небезпеку, вимагаємо відмовляти в реанімації і віддавати найнижчий пріоритет в лікуванні і майбутній вакцинації від Covid- 19 наступним категоріям громадян:*

- Антивакцинаторам
- Covid-дисидентам
- Особам, що систематично порушують карантин і ведуть відповідну пропаганду серед населення
- Людям, залученим в шахрайство, пов'язане з пандемією Covid-19 [14].

Також з'явилося таке поняття як **ковідіот**, з метою позначення нерозумної особи, яка ігнорує протокол "соціального дистанціювання", тим самим сприяє поширенню Covid-19, а також яка запасається бакалійними товарами, чим надмірно розганяє страхи через Covid-19 і позбавляє інших життєвих ресурсів. Визначення утворилося за допомогою телескопії,

внаслідок злиття повної основи твірного слова з усіченою іншого: *Путін повів себе як класичний "ковідіот"*, – журналіст про рукоштовання з хворим лікарем [18]. Для найменування покоління дітей, які народяться після пандемії Covid-19, використовують слова **короніали** або **ковідіали**. Назву запропонував індійський часопис The Economic Times, вона сформована за допомогою суфіксального способу: до твірних основ *корон-* і *ковід-* додали суфікс *-іал-*, який містить у собі семантику особи відповідно до періоду народження: *Є такі, що вже вирішили після карантину подавати на розлучення, а є й такі, що вже започаткували перших представників покоління "ковідіалів"* [19].

Ще одним варіантом номінації вірусу є іменник **корона**, способом словотвору якого є лексико-семантичний, тому що зовнішньо віруси цієї Родини нагадують сонячну корону з шиповидними відростками. Способом словотворення складних іменників, композитів, як правило, є основоскладання, першою частиною складних слів є твірна основа **корон-**. Наприклад, **коронамайдан** — форма протесту проти занадто жорстких карантинних заходів, яка полягає у розташуванні протестувальників квадратно-гніздовим порядком з відстанню між ними близько двох метрів. Поняття утворилося за допомогою поєднання двох основ — *корона+майдан*: *Слідом за Києвом, коронамайдани один за одним спалахували по європейських столицях і маленьких містах* [7]. **Коронакриза** — економічна, соціальна й культурна криза, викликана реакцією урядів на пандемію коронавірусу, а саме майже повним припиненням економічної, соціальної та культурної активності. *Світова коронакриза, яка у березні докотилась і до України вимагає від держави рішучих дій не тільки у медичній і соціальній сферах, але й у економічній* [7]. **Коронафобія** — страх захворіти на Covid-19. Іменник сформований за такою словотвірною моделлю, як і два попередніх. *Коронафобія: що робити, щоб не зійти з розуму від страху — 5 порад* [16].

Для найменування слова зі значенням хворіти коронавірусом, або заражати когось використовують дієслово — **коронувати**. Яке було утворене суфіксальним способом: до твірної основи *корон-* додають формант *-ува-*. Великого поширення набуло дієслово **карантинити**, що тлумачиться як ізоляція на певний час осіб, хворих на заразну хворобу, або тих, хто мав контакт із такими хворими. Сформоване за допомогою суфіксального способу: до твірної основи *карантин-* додали суфікс *-и-*: *«Аграрії не можуть карантинити, бо треба зібрати врожай»*, – Алла Стечишин. *«Слуга народу» Холодов перед закриттям авіасполучення виїхав «карантинити» на Кіпр – «Схеми»* [8].

Пандемія коронавірусу зумовила широке використання платформ з відеозв'язком для задоволення різних потреб. Програма Zoom стала одним з головних засобів спілкування під час пандемії, тому активно почали з'являтися неологізми на позначення різних понять з твірною основою *зоом*, а саме: **Зоом-вечірки**, **Зоом-концерти**, **Зоом-заняття**, **Зоом-етикет**. Усі іменники, сформовані за допомогою словоскладання, тобто поєднання двох слів або словоформ в одному складному слові, юстапозиті, що виражає одне

поняття: zoom + вечірка, zoom + концерти, zoom + заняття, zoom + етикет: *Єлизавета II відсвяткує 94-річчя на Zoom-вечірці* [10]. *PRO Ідеї підготували 11 правил ZOOM-етикету, дотримування яких представить вас як виховану людину та високоякісного професіонала.*

У зв'язку з пандемією за аналогією утворилося поняття **інфодемія**, що означає дезінформацію, нагнітання й залякування масмедіями, що поступово поширюється через бажання підвищити власні рейтинги, за рахунок псевдонаукових порад та інтерпретацій. Цей мас-медійний okazionalizm, утворений за допомогою телескопії, поєднанням двох усічених основ вихідних слів: *“Ми не просто боремося з епідемією, ми боремося з інфодемією”*, — заявив генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я Тедрос Аданом Гебреїсус, легітимізувавши новий термін, що описує нашу реальність [5].

Великою площею для утворення мас-медійних okazionalizmів є політичні події, які змінюються й вимагають відповідного розвитку мови для їх відображення. Нові найменування реалій внутрішнього політичного життя в Україні відображають найбільш актуальні проблеми сьогодення. Насамперед важливо встановити тенденції розвитку словотворчих процесів у мові, пов'язаних з політикою.

У зв'язку з виборами 2019 року, за результатами яких Президентом України став Володимир Зеленський, активним формантом став префікс зе-, який походить від прізвища й кольору символіки: **зекоманда** — це група людей, які працюють над вирішенням проблем разом з головою країни. Способом словотворення є префіксальний, до твірної основи команда додали префікс зе-: *Зе-команда. Хто не/є хто? Акурат перед другим туром Володимир Зеленський нарешті представив команду, котру збирається «завести до Адміністрації президента»* [12]. За аналогією сформувалися й інші іменники: **зепрезидент** — чинний Президент України: *Майже кожне відео серії "ЗеПрезидент Слуга Народу" потрапляло в розділ "Популярне" (тренди українського YouTube).* **Зекандидат** — Володимир Зеленський — представник політичної партії, який балатувався в президенти України: *Зекандидат: із чим іде на вибори Володимир Зеленський* [4]. **ЗеУкраїна** — це Україна під час правління Володимира Зеленського: *ЗеУкраїна: що Зеленському потрібно зробити найперше* [15].

Однією з найчисленніших груп неологізмів є іменники, які утворюються від антропонімів. Так, наприклад, виник іменник **соросята** — люди, які нині потрапили у владу, а раніше отримували ті чи інші гранти від західних фондів, зокрема від фонду «Відродження», заснованого Джорджем Соросом. Іменник, утворений за допомогою суфікса -ат- зі зневажливим зменшувальним значенням від твірної основи сорос-: *«Я не знайомий із людиною на прізвище Сорос. Ніколи з ним не зустрічався. Я точно не один із «соросят». Напевно, є люди, які навчалися за кошти тих чи інших донорських фондів і працювали в компаніях, які були започатковані такими фондами»* [1]. Іменники **путлерята**, що використовується для позначення послідовників В. Путіна, утворений за аналогією до попереднього: *Світлі дні для путлерят.*

Також назви на позначення особи утворюються за допомогою основоскладання, обтяженого суфіксацією. Наприклад, іменник **сильноукраїнець**, який має значення представника політичної партії «Сильна Україна», сформований за допомогою основ сильн-+ україн, інтерфіксом –о- та суфіксом –ець, який вказує на належність до об'єднання: *Головний сильноукраїнець Закарпаття Михайло Попович прокоментував список кандидатур до облради* [3]. Таким чином утворилися й номінації **зачернігівець** (за-+чернігів-+ець) для позначення представника фракційного об'єднання «За Чернігів»; **нашкраївець** (наш-+край-+івець (нарощений суфікс)) — представник партії «Наш край»: *Головний нашкраївець Закарпаття відреагував на феєричний ляп міністра Рєви* [2].

Словотвірну категорію несправжності (фіктивності, неістинності) в сучасній українській мові репрезентують композити, утворені за допомогою твірної основи **фейк-**, що означає підробку, вигадку, щось несправжнє. **Фейкократи** — прихильники фейкократії: *Фейкократи. Хто зацікавлений у перемозі популістів у ЄС, повинна погасити валютних зобов'язань (зовнішній суверенний та квазісуверенний борг плюс ОВДП, деноміновані у валюті) та відсотків за ними на 9,7 млрд. дол., а у 2015-му – ще 9,3 млрд. дол* [11]. **Фейкократія** — несправжня, підробна влада: *Щирість – найпотужніша зброя проти «фейкократії», якою Путін інфікує світ* [7]. Мас-медійні okazіоналізми утворюються за допомогою основоскладання, обтяженого суфіксацією: фейк- + -о- (інтерфікс) + крат- + нульовий суфікс; фейк- + -о- (інтерфікс) + крат- + -ій-(суфікс); за такою словотвірною моделлю сформований іменник **зеленократія** (зелен- + -о- (інтерфікс) + крат- + -ій-(суфікс)) для найменування влади сучасного правління: *Зеленократія: В резиденціях будуть жити діти*.

Отже, зростання динамічних процесів у суспільстві породжують активне словотворення іменників, у першу чергу, іменників — назв осіб. Активними базовими основами для них є також іменники: питомі та запозичені лексеми, загальні та власні назви (зокрема прізвища).

Зібраний і опрацьований нами фактичний матеріал свідчить про активне утворення okazіональних субстантивів-композитів у мові ЗМІ окресленого вище часового зрізу, про істотну перевагу одиниць, утворених морфологічним способом, здебільшого за традиційними, тобто нормативними словотворчими типами та моделями. Характерно, що при цьому використовують набір відомих словотвірних формантів – твірних основ та афіксів.

Отже, проаналізувавши нові лексичні одиниці, ми виявили, що 37.5 % неолексем утворено за допомогою основоскладання, 25 % — суфіксального способу, 16.6 % — префіксального способу, 8.3 % — телескопії, 4.16 % — словоскладання, 4.16 % — лексико-семантичного способу.

Такі новотвори засвідчують як тяглість одних словотвірних процесів в українській мові, так і унаочнюють її приховані словотвірні можливості.

Неологізація лексики відбувається не лише за рахунок засвоєння іншомовних слів, а й завдяки продуктивності власних словотвірних засобів. Це полягає в поповненні словотвірних типів новими похідними, активізації

певних семантичних розрядів лексики. У мові ЗМІ найвиразніше виявляється експресивна функція словотвору. Джерелом поповнення є передусім okazіональні лексичні новотвори.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому вивченні реального стану словотвірної номінації сучасної української мови, мас-медійних okazіоналізмів, що відтворюють мовну картину світу сьогодення. Результати можуть бути використані в синхронічних і діахронічних оглядах історії української мови, для подальшого вивчення мовної динаміки, для укладання словників новотворів.

Література

1. **Баркар Д.** «Соросята» в українській політиці: хто і навіщо маніпулює цим словом? *Радіо «Свобода»*. 2020.
2. **Головний** нашкраївець Закарпаття відреагував на феєричний ляп міністра Рєви. *Трибуна*. 2020.
3. **Головний** сильноукраїнець Закарпаття Михайло Попович прокоментував список кандидатур до облради. *Закарпаття онлайн*. 2020.
4. **Голубов О.** Зекандидат: із чим іде на вибори Володимир Зеленський. *Made for minds*. 2020.
5. **Дорошенко К.** Світові інтелектуали про наслідки пандемії коронавірусу для людства.
6. **Драбок М.** «Ковідіоти»: Німеччина обговорює протести проти коронавірусного карантину. *Made for minds*. 2020.
7. **Друзенко Г.** Дипломатія щирості. Підсумки «нормандського саміту» свідчать про перемогу України. *Радіо «Свобода»*. 2019.
8. **Єгошина Д.** «Слуга народу» Холодов перед закриттям авіасполучення виїхав «карантинити» на Кіпр – «Схеми». *Радіо «Свобода»*. 2020.
9. **Жижома О.** Індивідуально-авторські новотвори у поетичному дискурсі 80-90-х років ХХ століття : автореф. дис... канд. філол. наук . Донецьк, 2003. 18 с.
10. **Кромф І.** God save queen: Єлизавета II святкує 94 роки. *Телеканал «Прямий»*. 2020.
11. **Лапась Ю.** Фейкократи. Хто зацікавлений у перемозі популістів у ЄС. *Тиждень*. 2017.
12. **Мерещук В.** Зе-команда. Хто не/є хто? *LB.ua*. 2019.
13. **Мороз Р.** Чорнобильці і «ковідники»: хто винен у тому, що в обласній лікарні закрили чорнобильське відділення? *Новини Житомира*. 2021.
14. **Пашина Т.** Позбавити права на медичну допомогу антивакциновиків та covid-дисидентів.
15. **Умланд А.** ЗеУкраїна: що Зеленському потрібно зробити найперше.
16. **Семьонова А.** Коронафобія: що робити, щоб не зійти з розуму від страху — 5 порад. *Молодий буковинець*. 2020.
17. **Турчак О.** Okazіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття: автореф. дис... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2005. 18 с.
18. **Яковенко І.** Путін повів себе як класичний "ковідіот", – журналіст про рукоштовання з хворим лікарем. *NizhynNEWS*. 2020.
19. **Ярмак А.** Вітайте нове покоління – "ковідіали".

Науменко Поліна Юрївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. наук, доц. Л.П. Петрова Озель

КУЛЬТУРА ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стратегія і тактика ділової комунікації в Україні знаходиться у процесі інтеграції до європейського і світового міжкультурного простору: освітнього, економічного, політичного, медично-оздоровчого; зростає потреба в ефективних способах комунікації на міжнародному рівні, що потребує високого ступеня володіння культурою ділового мовлення і стимулює до вироблення нових і нестандартних напрямів щодо формування готовності фахівців різних галузей до майбутньої професійної діяльності.

Актуальність студії ґрунтується на необхідності узагальнення наукових підходів до поняття ділової комунікації, а також на потребі окреслення основних проблем функціонування офіційно-ділового стилю, суспільному й особистісному запиті на вдосконалення його норм, подальшому й більш глибокому аналізі жанрів, визначенні особливої ролі стилю для спілкування як на державно-дипломатичному рівні, так і для вироблення навичок ефективної професійної взаємодії фахівців різних напрямів. З огляду на такий підхід своєчасною постає **мета** розвідки – систематизувати досвід провідних лінгвістів у сфері культури ділової комунікації, чому підпорядковані **завдання**, пов'язані з визначенням особливостей офіційного спілкування в його усній і писемній формі, уточненням основних понять, накресленням напрямів розвитку комунікативних навичок, виробленням культури мовлення в різних ситуаціях найперше серед здобувачів вищої освіти, а також у колах широкої громадськості.

Культура мови як вагомий складник національної культури і одна з форм її реалізації – найперша ознака загального рівня особистості, найважливіший індикатор професійного іміджу, умова успішного кар'єрного зростання. Лінгвістичний аспект культури різномірневої комунікації більш фундаментально потрапляє до наукової уваги лінгвістів лише на початку ХХ століття, до цього розглядалися окремі аспекти та нюанси. Мовно-культурні проблеми активно репрезентовані, аналізовані в дослідженнях Б. Антоненка-Давидовича, С. Єрмоленко, О. Пономаріва, М. Пентилюк, С. Бирик, Н. Сологуб О. Сербенської, Л. Мацько, А. Коваль, О. Муромцевої, В. Жовтобрюх, С. Дорошенка, О. Олексенко, О. Черемської.

Роль офіційно-ділового стилю як найважливішого репрезентанта урядового, службового і адміністративного спілкування визначена у лінгвістичних працях теоретичного й прикладного характеру (А. Токарської, О. Тараненка, В. Брицина, М. Зубкова, С. Шевчук, Н. Ботвини, Н. Потелло, В. Пахомова, К. Левченко, О. Красовської, І. Зарицької, Л. Тименко). Аналізові різноаспектних проявів офіційно-ділового стилю в українській літературній мові присвячені також розвідки Н. Бабиц, М. Заверющенка, В. Чабаненка,

А. Нелюби, І. Плотницької, Т. Гриценко. Зіставленню й виокремленню специфічних стильових ознак ділової комунікації в інших мовах присвячені студії М. Бірюкової, А. Андрюшкіна, Є. Савчук, В. Яковлевої.

Важливою частиною поліфункціонального поняття культури мови є культура ділової комунікації у її найрізноманітніших фахових модусах. Визначаючи межі офіційно-ділового стилю, А. Коваль стверджує, що сферою його функціонування є ділові стосунки між членами суспільства, між організаціями та установами, між урядовими установами та представниками суспільства» [7:13], а стиль у широкому розумінні цього поняття дослідниця визначає як «тривалою практикою відібрані мовні засоби, покликані обслуговувати певні сфери людського спілкування» [7:12].

Характеризуючи особливості усного ділового мовлення, С. Шевчук, С. Глушик, О. Дияк називають головною його складністю, яка полягає у необхідності «визначати на слух, інтуїтивно доцільність чи недоцільність того чи іншого слова, звороту, інтонації, манери мови у кожному конкретному випадку» [1:201], окреслюють 12 основних вимог до усного ділового мовлення, серед яких найбільш прикметними вважаємо «точність у формулюванні думки, недвозначність та відповідність між мовними засобами та стилем викладу» [1:201], пропонують до уваги «універсальні величини усного спілкування», а також дають визначення службового етикету як «правил мовленнєвої поведінки на роботі» [1:203].

Проблемам виокремлення й аналізу мовних етикетних конструкцій в офіційно-діловому спілкуванні, визначенню їх специфічних національно-ментальних рис в українській та інших мовах присвячені розвідки Я. Радевича-Винницького, Є. Чак, М. Стельмахович, С. Богдан, Л. Кулішенко, М. Тузлу, І. Логвиненко, Л. Петрової Озель. Зокрема, дослідники слушно зазначають, що лексико-семантичні маркери етикетної мовної поведінки «відображають еволюцію етносу, його прагнення до удосконалення, духовного й культурного збагачення, становлять фундамент національної моделі пристойності й добропристойності, стають потужним фактором формування мовної особистості, показником успішного етнорозвитку й етнотворення, комфортного співжиття з представниками інших народів» [14:58].

Серед специфічних мовних ознак офіційно-ділового спілкування Л. Мацько, В. Сидоренко, О. Мацько називають ділову лексику, що містить термінологію юридичну, дипломатичну, адміністративну, різних галузей науки, виробництва, громадського життя [9:262]; відзначаючи специфіку дипломатичного підстилю, провідні фахівці-стилісти зауважують також, що «дипломатичне мовлення (і мова) характеризується значними політичними, соціальними обмеженнями і навіть табу, підвищеним самоконтролем мовця у всіх комунікативних ситуаціях, високим рівнем професійної роботи і соціальної культури співрозмовників» [9: 265].

Кваліфікуючи ОДС як книжний, найбільш стандартизований і регламентований, дослідники відзначають також його логіко-інтелектуальну спрямованість, ґрунтовану на ретельному доборі фактичного матеріалу,

визначенні ступеня його достовірності, об'єктивності, неупередженості, де особливо важливою є робота із пошуку мовних засобів, які переважно належать до інтелектуального фонду будь-якої мови (суспільно-політична та адміністративно-канцелярська термінологія, мовні кліше, абстрактно-узагальнена лексика, юридична термінологія тощо), а також звертають увагу на досконалу систему жанрів і текстів офіційно-ділового стилю «як провідного репрезентанта логіко-інтелектуальної діяльності особи й держави в її законодавчому, адміністративно-управлінському й дипломатичному різновидах» [19:192].

У навчальному посібнику «Ділове спілкування» М. Прищака, О. Залюбівської, О. Слободянюк, метою комунікації в офіційних ситуаціях автори вважають «організацію і оптимізацію виробничої діяльності, наукової, комерційної чи іншої, де на першому місці стоять інтереси справи, а не конкретних співрозмовників» [15].

У дослідженнях мовознавців (О. Муромцевої, А. Нелюби, О. Черемської, Н. Донкоглової, В. Михайлюк, Т. Ліштаби) заакцентовано увагу на проблемах сучасного розвитку культури ділової комунікації майбутніх фахівців. Так, Н. Донкоглова наголошує на проблемах сучасної мовної освіти, зосереджує увагу на важливості знань не тільки професійного характеру, а й на необхідності володіння культурою ділового спілкування. Авторка звертає увагу на формування культури професійного мовлення на принципі функціонально-комунікативної спрямованості, проблемності [3]. Ефективні шляхи та методи навчання, що сприяють формуванню й удосконаленню професійно необхідних мовленнєвих умінь та навичок сучасного перекладача розглядає Т. Ліштаба [8].

У дослідженні В. Майхайлюк [10] відзначено, що сучасний етап розвитку освіти, економіки та політики України зумовлює потребу у формуванні культури фахового ділового мовлення студентів ВНЗ. Автор аналізує роботи вітчизняних методистів, на базі їх досліджень виокремлює ефективні шляхи розвитку культури ділового мовлення для студентів аграрної сфери, аналізує чинні програми, виокремлює модульний принцип навчання; всі дослідження автор підкріплює практикою. Особливу увагу мовознавці приділяють також проблемі лінгвопсихологічних особливостей культури ділових контактів, визначають провідну роль комунікативних навичок у діяльності майбутнього фахівця, подають варіанти вирішення проблем, зокрема вказують на відсутність курсів із техніки або розвитку навичок ділового листування, ораторства, ввічливості; брак фундаментальної літератури, довідників, словників.

Серед найбільш вагомих і значущих лексикографічних праць ХХ-ХХІ ст. особне місце в історії досліджень ділової української комунікації, зокрема формування її стилістичної культури та виразності посідає «Російсько-український словник ділової мови. Термінологія та фразеологія» (1930) М. Дорошенка, М. Станіславського, В. Страшкевича, у якому використана широка емпірична база, глибокі знання законів будови української мови, чим автори забезпечили високий рівень цього видання. У ньому представлені

терміни різних галузей знань: економічної, військової, аграрної, юридичної тощо, тому робимо висновок, що праця може стати однією з базових для розвитку культури ділової комунікації у ВНЗ. У 20-х роках ХХ ст. виходять також «Російсько-український фразеологічний словник. Фразеологія ділової мови» В. Підмогильного та Є. Плужника; «Практичний російсько-український словник ділової мови (конторської та рахівничої)» (укладач Є. Лінкевич, редактори М. Гладкий, К. Туркало; 1926).

На сучасному етапі спостерігається критичний підхід до поширення й вживання офіційно-ділової лексики, триває її аналіз та подальше лексикографічне опрацювання, зокрема в працях О. Тараненка, В. Брицина «Російсько-український словник (сфера ділового спілкування)» (Київ, 1996), С. Шевчук «Російсько-український словник ділового мовлення» (Київ), В. Пахомова «Тлумачний словник з ділового мовлення» (Івано-Франківськ, 2008).

На основі аналізу праць науковців доходимо висновку, що ділове спілкування, або комунікація має специфічні стильові риси, відбувається згідно з прийнятими в суспільстві правилами, спрямоване на встановлення контактів та підтримання зв'язку між представниками різних ділових кіл; культура офіційної комунікації охоплює не тільки мовленнєві дії, а й культуру почуттів, емоцій, поведінки, світогляду; оволодіння саме цим різновидом комунікативних навичок дає змогу досягти успіху як у сфері публічного, так і міжперсонального спілкування.

Отже, проблеми пошуку нових шляхів удосконалення культури ділової комунікації залишаються актуальними й перспективними у плані подальшого уточнення понять «ділова комунікація», «офіційно-ділова лексика», необхідності зіставлення особливостей перекладу типових для офіційної комунікації лексем на різних етапах формування державних та політичних інститутів, уточнення семантики певних номінацій та створення тлумачних словників ділової лексики, аналізу її фонологічних характеристик, морфологічних параметрів, встановлення її функцій у складі різних синтаксичних конструкцій, визначення ролі в інших стильових різновидах мови.

Теоретичні й практичні аспекти проблем формування культури ділової мови у виробничій, бізнесовій, культурній, державній і міжнародній сферах потребують подальшого вивчення, а результати наукового аналізу — активного впровадження в життя з урахуванням рекомендацій досліджень з мови, етики, естетики, лінгвокультурології та етнопсихології, лінгвоукраїнознавства і соціології.

Література

1. Глушик С.В., Дияк О.В., Шечук С. В. Сучасні ділові папери. К.: А.С.К.. 2004. 398 с.
2. Гриценко Т.Б. Етика ділового спілкування. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
3. Донкоглова Н.А. Формування професійно орієнтованого мовлення у студентів економічних спеціальностей // Наукові

записки НаУКМА. 2008. № 81. С. 27 – 30. **4. Дороніна М.С.** Культура мовлення ділових людей. К.: Academia. 1997. 192 с. **5. Зарицька І.М., Чикаліна І.О.** Українське ділове мовлення. Донецьк. 1997. **6. Левченко О. П.** Культура мовлення (офіційно-діловий стиль). Львів : ЛРІДУ НАДУ. 2005. 64 с. **7. Коваль А.П.** Ділове спілкування. К.: Либідь. 1992. 280 с. **8. Ліштаба Т.** Формування мовної культури майбутнього спеціаліста-перекладача // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. №104(2). С. 397 – 402. **9. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М.** Стилїстика української мови. К.: Вища школа. 2003. 462 с. **10. Михайлюк В.О.** Формування культури ділового мовлення у студентів аграрного вузу. Автореф. дис. канд. пед. наук. Київ. 1999. 18 с. **11. Нелюба А.** Теорія і практика ділової мови. Харків, Акта, 1997. **12. Пахомов В.М.** Тлумачний словник з ділового українського мовлення. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ Факел. 2008. 156 с. **13. Пентиліук М.І., Маруніч І.І., Гайдаєнко І.В.** Ділове спілкування та культура мовлення. К.: Центр учбової літератури, 2011. 224 с. **14. Петрова Озель Л.П.** Лексико-семантичний аспект ввічливості (на матеріалі турецької мови) // Український світ у наукових парадигмах. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Харків: ХІФТ. 2016. Вип. 3. С. 51 – 58. **15. Прищак М.Д., Залюбівська О.Б., Слободянюк О.М.** Ділове спілкування: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2015 р. С. 182. **16. Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія.** / М. Дорошенко, М. Станіславський, В. Страшкевич. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2018. 248 с. Репринт з видання 1930 р. (Серія «Словникова спадщина України»). **17. Тараненко О.О., Брицин В.М.** Російсько-український словник (сфера ділового спілкування). К.: Рідна мова. 1996. **18. Токарська А.С., Кочан І.М.** Культура фахового мовлення правника. Львів: Світ. 2003. 232 с. **19. Шевчук С.** Російсько-український словник ділового мовлення. К.: Арій. 488 с.

Науменко Поліна Юрївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: д.п. н., проф. І.І. Костікова

BUSINESS SPEECH

The relevance of the research is business Ukrainian and its importance. I think, it is important to explore the use of business speech among schoolchildren and students.

The purpose is to show its influence on the language and life.

The main results are the following. Business speech is a written and oral form of official business style that serves the public relations of people, the needs of state, public, economic and political life of a society.

In this regard, each person as a member of a society needs a business speech, know its features. Everyone should be able to write a statement, resume, description,

receipt, power of attorney, minutes, write a report correctly, fill in a questionnaire, write a work plan, and so on. Of course, not everyone will write resolutions, orders, directives, instructions, but everyone will have to read (and execute) them.

It follows that to acquaint students with the documentation of official records is the most important function of a school and an important direction in bringing the activities of secondary schools to real living conditions.

Therefore, teachers have an important task is to develop oral and written business speech of students, because today it becomes obviously that without mastering coherent business speech, clarifying its essence, enriching vocabulary with business vocabulary, it is impossible to raise a full generation capable of business contacts, maintaining business documentation, business communication.

The need to enrich students' speech with business vocabulary requires the development of a work system of business speech at the Ukrainian language lessons. We need a coherent work system of business speech, which means finding out what to teach students, what topics to use, in what sequence to teach. So, as a result students gain not isolated but systematic knowledge, united by chains of semantic connections, which from the mass of different information of a certain series form a whole.

The conclusion is business speech development at the Ukrainian language lessons and classes is necessary. The perspectives are to consider forms of work that contribute to the development of business speech skills at lessons in the Ukrainian language.

Овдієнко Альона Миколаївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцин

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В 5 КЛАСІ

Актуальним завданням сучасної школи є формування та розвиток основних компетентностей особистості, зокрема, уроки української мови спрямовані на формування комунікативної компетентності.

Метою нашої розвідки є з'ясувати теоретичні засади формування комунікативної компетентності учнів з особливими освітніми потребами в 5 класі в процесі навчання української мови, теоретично обґрунтувати систему методів і прийомів, які сприяють розвитку комунікативної компетентності.

У становленні та розвитку методики викладання української мови брали участь такі відомі вчені-методисти, як М. Баранов, М. Вашуленко, О. Караман, В. Мельничайко, М. Пентилюк, Л. Рожило, І. Хом'як, С. Чавдаров, І. Ющук, С. Яворська й ін.

Будь-яка дитина, яка має вроджений чи набутий дефект розвитку, може стати повноцінним членом суспільства й самодостатньою особистістю, розвиватися духовно, бути корисною суспільству. З цією метою навчальний

заклад має адаптувати навчальні плани та програми, методи та форми навчання відповідно до індивідуальних освітніх потреб і різних стилів навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта – це особливий підхід до побудови загальної освіти, який передбачає доступність (можливість) освіти для кожного незалежно від його особливих можливостей і потреб [1].

Інклюзія передбачає особистісно зорієнтовані методи навчання: урахування індивідуальних особливостей дитини, її здібностей, особливостей розвитку, індивідуального темпу навчання, власного суб'єктного досвіду тощо. Діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають, коли знаходяться в інклюзивному середовищі. Інклюзивне навчальне середовище підвищує самооцінку та сприяє розвитку самостійності в дітей з особливими потребами. Діти з особливими потребами завдяки інклюзивній освіті будуть краще підготовлені до умов реального життя, мати більше можливостей брати участь у різних видах діяльності, що повною мірою узгоджується з вимогами компетентнісного підходу.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти виділяє основні компетентності та підходи до навчання. Підходів три: компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований. Серед компетентностей важлива роль належить комунікативній. Дослідники виокремлюють такі **складові комунікативної компетентності**:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і вміння будувати контакт з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, вміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

На уроках української мови в інклюзивних класах доречно використовувати ігри для загального й мовленнєвого розвитку. Ці ігри ґрунтуються на мовному й мовленнєвому матеріалі, але мають на меті не лише мовленнєвий, а й загальний розвиток учнів, зокрема розвиток їхньої пам'яті, уваги, кмітливості, вміння класифікувати предмети, порівнювати їх, диференціювати. Наприклад, можна використати такі ігри як: «Знайди помилку» (Учитель читає вірш, припускаючись помилок. Учні уважно слухають і виправляють); «Заверши речення» (Учням пропонують переписати речення й доповнити їх словом протилежного значення); «Склади речення» (На дошці написано частини речень. Школярі читають спочатку ліву, а потім

праву частини, з'ясовують, як доповнити ліву частину, щоб вийшло речення) та інші.

Також варто на уроці української мови створювати проблемні ситуації, адже створена вчителем проблемна ситуація, є рушієм мислення, джерелом творчого пошуку, викликає певний психічний стан учня й допомагає йому усвідомити суперечність між необхідністю виконувати завдання й неможливістю зробити це з тими знаннями, які він має. Усвідомлення цієї суперечності пробуджує потребу пошуку нових знань.

Використання проблемних ситуацій як засобу активізації пізнавальної діяльності, а також формування комунікативних компетентностей, де основним механізмом виступає розвиток критичного мислення, є доцільним і сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу загалом.

Таким чином, під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами потрібно насамперед звертати увагу на розвиток сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах [2], що також співзвучно реаліям компетентнісного підходу в освіті. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги [2, с.135].

Література

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими проблемами: зб. наук. праць / гол. Ред. П.М. Таланчука та ін. № 6(8). Київ: Університет «Україна», 2009. 484 с. **2. Колупасва А.А., Савчук Л.О.** Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. К.: Науковий світ, 2011. 195 с. **3. Уманець Г.М., Кобзар О.В., Кулеш В.О.** Інклюзивна освіта: Особливій дитині – особлива увага. Донецьк: Витоки, 2010. 135 с.

УДК 82.091

*Поліщук Анастасія Андріївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.В. Варенікова*

ТВОРЧІСТЬ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО В ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ

Іван Котляревський – автор перших національних творів, без якого неможливо уявити нову українську літературу. Художня спадщина письменника невелика, але його творчість ознаменувала початок нової доби в історії української культури та стала поштовхом для національного відродження. Твори І. Котляревського наповнені багатомістовими традиціями не тільки української культури, а й світової, що свідчило про перехід до народності, увівши у свої твори живу народну мову, зображення тогочасного

життя людей. М. Дашкевич зазначає, що письменник увів серйозну національну проблематику, яка постійно хвилювала українців.

Постать І. Котляревського тривалий час викликає зацікавлення дослідників, а його художня спадщина не тільки виховує нові покоління, а є джерелом, яким наснажувались письменники.

Вплив великого таланту митця та розвиток його художньо-естетичних принципів позначилися на творчості Т. Шевченка, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького. Подальший розвиток народної мови, творчості й новаторства І. Котляревського знайшли підтримку в повістях та оповіданнях Г. Квітки-Основ'яненка, у байках П. Гулака-Артемівського й Є. Гребінки, а також у ліриці поетів-романтиків.

Твори І. Котляревського були взірцем наслідування для багато відомих письменників-гумористів: О. Вишні, С. Олійника, Д. Білоуса, М. Годованця, О. Ковіньки та інших. Свою пошану та любов Котляревському виразили багато поетів у своїх поезіях, присвячених митцю: В. Сосюра «І. Котляревський», М. Рильський «Іванів гай», В. Коломієць «Слово на вінок І. Котляревському», Я. Шутько «Слава «Енеїди», Л. Дмитерко «Передтеча».

Образи І. Котляревського відтворювали художники Г. Нарбут, І. Їжакевич, О. Довгаль, а «Наталку Полтавку» екранізував І. Кавалерідзе.

Великий масив наукових досліджень, присвячених І. Котляревському, можна поділити на такі наступні блоки:

1) Образи

Серед вітчизняних дослідників, що активно працювали над системою художніх образів п'єси «Наталка Полтавка», слід назвати Н.С. Ткаченко, К.О. Ходосов, А.П. Шамрай, Є.К. Нахлік. У монографіях та методичних посібниках висвітлювались погляди щодо типології образів, їх змістовного наповнення.

2) Специфіка стилю та гумор

Питання гумору в «Енеїді» І.П. Котляревського порушується багатьма літературознавцями, серед яких П.К. Волинський, Є.П. Кирилюк, І.І. Пільгук та інші дослідники. Наприклад, у статті «Традиції гумору І.П. Котляревського в українській літературі початку ХХ ст.» Ф.М. Білецький відзначає, що Котляревський використовував гумор для відтворення народного життя, деталей і явищ, у такий спосіб закріпивши реалістичний метод [1,37]. На думку П.П. Хропка, на противагу «Енеїді» «Наталка Полтавка» зробила значний крок до народності. У нарисі «Іван Петрович Котляревський: літературний портрет» науковець звернув увагу на те, що письменник заговорив по-серйозному про серйозне [6, 67].

Багато уваги приділили дослідники особливостям просвітительського реалізму у творах Котляревського, певною мірою з'ясовано у працях А.П. Шамрая, М.Т. Яценка, О.І. Гончара, Н.Л. Калениченко, П.П. Хропка.

Питання сентиментальних ознак у драматургії І.П. Котляревського значно менше розглянуто. Дослідженню сентименталізму в драматургії першого класика нової літератури присвячено праці М.І Костомарова, М.П. Драгоманова, О.П. Пипіна, М.І. Петрова, М.П. Дашкевича. Усі

дослідники вказували на наявність ознак сентименталізму у драматургії Котляревського, але розходилися у питаннях міри вияву сентиментальних ознак у драматургії та поезії цього автора.

Важливою є монографія сучасного науковця Є.К. Нахліка, у якій літературознавець осмислює типологічні та національно-самобутні риси «Наталки Полтавки» у контексті творів інших митців [3].

3) Особливості драматургії

Особливу увагу вивченню драматургії Котляревського приділив Є. П. Кирилук. У праці «Живі традиції: Іван Котляревський та українська література» дослідник вказує на зв'язок п'єс письменника з літературною традицією українського театру XVIII століття, такими жанрами, як інтермедії та інтерлюдії [2,74]. П.П. Хропко в нарисі «Іван Петрович Котляревський: літературний портрет» ретельно аналізує «Наталку Полтавку» з погляду драматургічної техніки. Дослідник відзначає простий та зрозумілий сюжет, не перенасичений персонажами, у який органічно вмонтовані народні пісні та гумор [6].

4) Окремі мовні аспекти

Дослідження мовної свідомості в творах І. Котляревського проводить Андрій Окара. Науковець говорить про теорію «трьох стилів», що притаманна класичній та бароковій естетиці: низький (бурлескно-травестійні, сатиричні твори), середній (ремарки до драматичних творів, листи та ділові папери), високий стиль, що представлений у творчості Котляревського «Одой Сафо» (характерна піднесеність, урочистість, нейтральна лексика та слов'язми) [4,135].

М. Жовтобрюх у роботі «Староукраїнські мовні традиції в творах І.П. Котляревського» досліджує лексичну наступність між староукраїнською та мовою Котляревського [5].

Велике значення мають роботи Я.В. Януш, А.П. Шамрая, Ю.В. Шевельова, де розглядаються фонетичні, граматичні, синтаксичні, лексичні особливості мови творів Котляревського.

Творчість українського письменника-драматурга Івана Котляревського дала початок новим традиціям, які продовжили діячі української літератури XIX століття. Постать письменника вже не раз привертає до себе увагу дослідників протягом багатьох років. У сучасному світі все більше науковців вивчають творчість, поповнюючи скарбницю досліджень.

Навколо імені та творчої спадщини розгортається багато суперечок та досліджень повсякдень, адже вони стосуються не лише оцінки творів, а й тих явищ, шляхів, що проорокували розвиток майбутньої української літератури, драматургії та її самоусвідомлення.

Неослабне зацікавлення творчістю І. Котляревського українськими та зарубіжними науковцями – переконливий доказ глибини його творчості.

Наразі дедалі більшої актуальності набуває потреба наукового опрацювання типологічних паралелей, адже ця тема неповністю розкрита, зокрема питання визначення спільного та відмінного у п'єсі І. Котляревського «Наталка Полтавка» та романі Ж.Ж. Руссо «Юлія, або Нова Елоїза».

Література

1. І.П. Котляревський та українська література і мова: міжвузівська наукова конференція, присв. 200-річчю від дня народження : доповіді / Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка. К.: Видавництво Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. 1971. 207 с. **2. Кирилюк Є.П.** Живі традиції: Іван Котляревський та українська література / Є.П. Кирилюк . – К.: Дніпро. 1969. – 352 с. **3. Нахлік Є.** Перелицьований світ Івана Котляревського: текст - інтертекст - контекст. Львів. 2015. 543 с. **4. Окара А.** Творчість Івана Котляревського та нова парадигма української літературної мови. Молода нація: Альманах. К.: Смолоскип. №13. 1999. С.133-141. **5. Слава сонцем засіяла:** відзначення 200-річчя з дня народження І.П. Котляревського. К.: Дніпро. 1972. 288 с. **6. Хропко П.П.** Іван Петрович Котляревський: літературний портрет. К.: Держлітвидав. 1958. 95 с.

Поліщук Анастасія Андріївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. п. н., проф. І.І. Костікова

ДІЛОВА АНГЛІЙСЬКА МОВА ДЛЯ БІЗНЕС КОМУНІКАЦІЇ

Актуальність. Знання іноземної мови в сучасному світі є невід'ємною частиною кожної успішної людини. Англійська – найбільш швидко поширювана мова світу, нею володіють понад 1,75 мільярда осіб, тобто кожен четвертий з нас. Люди, які займаються бізнесом, стикаються з англійською мовою постійно, але для організації успішної роботи потрібно володіти мовою досконало, знати її в різних аспектах ділової комунікації.

Мета – показати необхідність вивчення бізнес-англійської (Business English).

Результати. Важливість англійської мови в бізнесі визначається тим, що збільшується кількість компаній, які прагнуть працювати із закордонними фірмами, партнерами, клієнтами. У порівнянні зі звичайною англійською мовою, яку вивчають у школі, Business English відрізняється складною лексикою та темами, граматику, яку зможуть зрозуміти тільки ті люди, що занурені в економіку та бізнес.

Як би ви добре не володіли англійською, варто розуміти, що існує безліч сфер, які варті окремої уваги та спеціальної підготовки. Такі теми як: переговори і ділова лексика, економіка, бізнес, – викликають найбільше труднощів.

Володіння бізнес-англійською мовою дозволить вам розширити робочі перспективи, вести бізнес-листування, спілкуватися з партнерами, вміти заповнювати документи та читати різноманітні журнали, ви будете економити ваш час та гроші, матимете можливість працювати за кордоном тощо. Навіть якщо професія не вимагає обов'язкового вміння говорити іноземною мовою, все-таки подібні знання можуть бути корисні для самого працівника, бо

володіння англійською мовою розширить вибір вакансій, отримати які можна не тільки в своїй країні, а й за кордоном. Можна найняти перекладача, але бесіда буде продуктивнішою і зрозумілішою, якщо спілкуватися з іноземцями ви зможете самі.

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що знання бізнес-англійської може стати реальною перспективою кар'єрного зростання, стабільного становища на ринку праці. А, враховуючи, що знання ділової англійської є зараз необхідним в ряді професій, робітник, який володіє іноземною мовою, буде завжди в пріоритеті.

Правник Марія Олексіївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.М. Чернушенко

ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ МОЛОДІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Відомо, що серед усіх рівнів мови лексичний і фразеологічний є найрухомішими та зазнають істотних кількісних і якісних змін. Саме динамічні процеси в сучасних мовах привертають увагу багатьох лінгвістів. Актуальність теми полягає в тому, що сучасна українська мова завдяки фразеологізмам стає різнобарвною, неповторною, автентичною. Хотілось би зазначити головні ознаки фразеологізмів – влучність, крилатість, дотепність, цілісність, відтворюваність. Використання фразеологізмів в повсякденному житті починається з дитинства, родини та школи, адже сталі вирази поєднують дотепність і глибину думки, допомагають лаконічно та змістовно передавати великі обсяги інформації, розвивають фантазію та креативність. Практика кращих учителів переконує, що для того, щоб фразеологічні одиниці увійшли в активний словник дитини, та залишились у її словниковому запасі на все життя, потрібно постійно стимулювати учнів до вживання їх як на уроках, так і в житті.

Фразеологічний фонд мови здавна привертав увагу багатьох мовознавців. Цінні для розвитку фразеологічної теорії спостереження знаходимо в працях Ф.І. Буслаєва, О.О. Потебні, І.І. Срезневського, Ф.П. Фортунатова, О.О. Шахматова й інших видатних дослідників. Також заслуговують на увагу дослідження фразеології сучасної української літературної мови Л.Г. Скрипник, Л.І. Коломієць, О.С. Юрченка, Ф.П. Медведєва, А.П. Коваль, В.В.Коптілова, Г.М.Удовиченка, Н.О. Батюк, Н.Д. Бабич, І.О. Виргана, М.М.Пилинської, І.С.Олійник, М.М.Сидоренко, Д.В. та В.Д. Ужченків, П.О.Редіна, І.О.Купіної, Н.В. Піддубної та інших. Фразеологізм — стійке сполучення двох і більше слів, яке в процесі мовлення відтворюється як готова словесна формула, передає одне значення і, як правило, має певне емоційне забарвлення. У кінці ХХ— на початку ХХІ ст. в українській мові, крім відомих, засвідчено появу деяких нових тематичних груп у фразеологічній системі. Передусім це пов'язано з позамовними

факторами — інтенсивним розвитком деяких сфер життєдіяльності в Україні. Однією з нових тематичних груп фразеології української мови, що виникла в досліджуваній період, є група ФО **туристичної галузі**, індустрія якої постійно зростає. На межі тисячоліть засвідчено низку нових фразеологізмів, здебільшого термінологічного характеру, на позначення різних видів туризму на зразок *зелений туризм* (рідше *літній туризм*) «відвідування туристської місцевості з проекологічною орієнтацією в період вегетації флори», *сільський туризм* «вид туризму, сконцентрований на сільських територіях, передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів із провідниками та екскурсоводами», *екологічний туризм* «форма подорожей, сприятливих для навколишнього середовища, до природних недоторканих людиною та часто природоохоронних територій». **Сфера мистецтва** також нині задіяна в процесах фразеотворення та їх активного використання. Це стосується нових фразеологізмів, що виникли на основі словосполучень, які активно функціонують переважно в галузі кіноіндустрії: *сам собі режисер* «людина, яка самостійно планує своє життя, робить щось на свій лад», *голлівудське кіно* «скомпонований неправдивий ролик з різних вирізок на користь однієї сторони конфлікту; одностороннє висвітлення матеріалу», *зіркова (зоряна) хвороба* «пиха, бундючна поведінка, завищена самооцінка особи, яка є відомою, популярною або вважає себе такою», *вільний художник* «той, хто нічим не обмежений у своїх діях». У дискурсі ЗМІ кінця ХХ — початку ХХІ ст. засвідчено появу низки нових фразеологізмів, які своїм походженням сягають **сфери охорони здоров'я і медицини**, що відіграє важливу роль у житті людей.

Характерно, що джерелами ФО є або слова і терміни та вільні словосполучення (*те, що лікар приписав* «саме те, що найбільше потрібне, необхідне, доречне», *у (в) глибокій комі* [бути, знаходитися, перебувати і т. ін.] «у значному занепаді, не мати розвитку», *тихо вмирати* «поступово занепадати, зникати», *понижувати (понижити) температуру* «зменшувати політичну, економічну та ін. напругу в суспільстві»), або детермінологізовані спеціальні сполучення названої галузі (*ставити (поставити) діагноз* «робити певний висновок про стан когось або чогось; характеризувати, визначати особливості кого- або чого-небудь», *больова точка* «вразливе місце чого-небудь (суспільної верстви, явища і т. ін.)», *хірургічне втручання* «винятково радикальні заходи, необхідні для розв'язання якогось питання, проблеми чи ситуації», *шокова терапія* «комплекс радикальних економічних заходів (реформ), спрямованих на оздоровлення економіки, які супроводжуються низкою негативних моментів (боляче, негативно позначаються на життєвому рівні народу)», та ін.). Помічено, що такі нові стійкі одиниці, в основу яких покладено метафору або метонімію, функціонують переважно в жанрах і матеріалах, де йдеться про суспільно-політичні та економічні процеси, явища, реалії, поняття тощо. Аналізовані фразеологізми, крім номінативної, нерідко виконують також важливу емоційно-експресивну, образну, прагматичну функцію.

У наших спостереженнях були також зафіксовані у повсякденному житті такі фразеологізми: *ведмежа послуга; бісики очима пускати; рідного батька продасть; зарубати на носі; спіймати на гарячому; високо літати; бити байдики; відійти у вічність; точити лясси; не ликом шитий; бути на сьомому небі; як вареник у маслі; бути в курсі; взяти гріх на душу; побитися об заклад; зайти у глухий кут; на круги своя повернутися; відвести біду; зняти розжеві окуляри; не лишатися в боргу; обкидати брудом; розвісити вуха; як з гуски вода; не тямити себе; теревені правити; оком не повести; п'яте колесо; залишити на чорний день; міцний горішок; відбити охоту; пуститися берега; бути на курячих правах; заморити черв'ячка; по гарячих слідах; морочити голову тощо.*

Отже, фразеологізми наповнюють мовлення наших сучасників глибинною свіжістю, надають йому художнього звучання, лексичної й синтаксичної витонченості, довершеності.

*Приходько Юлія В'ячеславівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. п. н., проф. І.І. Костікова*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ

Актуальність. Актуальність дослідження оцінної дієслівної лексики визначається важливістю лінгвістичного дослідження аксіологічних компонентів лексичних одиниць у публіцистичному дискурсі, які відображають зміни ціннісного ставлення мовців до реальної дійсності.

Оцінна лексика є потужним засобом створення сатиричного, гумористичного ефекту в публіцистичному дискурсі. Українська преса перебуває в постійному пошуку різних засобів суб'єктивного вираження мовлення. Газети прагнуть наблизитись до читача, зацікавити його, зокрема засобами емоційно-оцінної лексики.

Мета – проаналізувати засади емоційно-оцінної лексики.

Результати. Емоційно-оцінна лексика – це лінгвістичний феномен, особливий компонент, за допомогою якого виражається психічний стан мовця, його ставлення до предмета, об'єкта, адресата мовлення, тобто все те, що складає мету емотивної функції слова.

Дослідники підкреслюють, що слово, як в художньому, так і публіцистичному текстах, завдяки особливим умовам функціонування, семантично перетворюється, включає в себе додатковий сенс. Гра прямого і переносного значення породжує і естетичний, і експресивний ефекти тексту, робить цей текст образним і виразним.

У низці робіт, присвячених дослідженню емоційно-оцінної лексики, класифікація проаналізованого лексичного пласту проводиться на підставі того факту, чи є слово однозначним чи багатозначним. Однозначні емоційно-оцінні слова настільки яскраво виражають емоційну оцінку, що ця властивість

лімітує сферу їхнього вживання та обмежує семантичний простір до одного значення.

Багатозначні слова, як правило, емоційно-нейтральні у своєму основному значенні, але при метафоричному вживанні цей лексичний пласт набуває яскравого, образного емоційно-оцінного забарвлення. Частина переносних використань не застосовується нами в мовленні та існує лише в тексті певного автора. Це індивідуальні (авторські) метафори та метонімії.

Висновок. Отже, ефективність емоційно-оцінної лексики, а саме зображення того чи іншого поняття залежить від слів, які вживають носії мови.

Приходько Юлія Вячеславівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: докт. філол. н. О. В. Халіман

ОЦІННА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінка – це безпосередня або опосередкована реакція мовця на елементи довкілля, які він уявляє, спостерігає, сприймає органами чуттів. І. Онищенко зазначає: «Оцінка – це складна дія, вироблена свідомістю суб'єкта в процесі сприйняття й обробки інформації про зовнішній світ» [13: 4].

Оцінка – *категорія логіко-філософська*. Саме «логіко-філософське підґрунтя оцінки дає змогу тлумачити її зв'язок з пізнавальною діяльністю людини, унаслідок реалізації якої відбувається винесення судження про цінність певних об'єктів» [14: 20].

Н. Арутюнова зауважує, що оцінка *соціально обумовлена*, її інтерпретація залежить від норм, прийнятих у суспільстві [1: 6]. Безумовно, «людська діяльність не мислиться без суспільства, у якому суб'єкт існує і, зрештою, оцінка зумовлюється соціальними чинниками» [2: 4], однак аксіологічно марковані судження ґрунтуються як на основі стереотипів конкретного соціуму, так і на індивідуальних смаках та вподобаннях конкретної особи.

Процес оцінювання має *психологічне підґрунтя*. Як наголошує М. Мініна, складна проблема оцінки в мові «може бути прояснена шляхом психолінгвістичного підходу» [12: 3]. Такий підхід «зосереджує увагу на цінностях як певних психологічних настановах» [14: 21]: «активність суб'єкта в його відносинах з дійсністю, що його оточує, проявляється, зокрема, у класифікаційній роботі свідомості, у постійному віднесенні тих чи тих компонентів предметної ситуації до певного класу» [14: 21].

Крім того, оцінка *культурно детермінована* («оцінні судження ґрунтуються на морально-етичних принципах, національно-специфічних асоціаціях та особистому досвіді людини» [див. про це 14: 21–22]).

Реалізація оцінних значень одиницями всіх мовних рівнів дала підстави мовознавцям кваліфікувати оцінку як *лінгвофілософську категорію*. Оцінка – складник значення (узуальний чи okazіональний). Оцінність, актуалізуючись у

мовленні, «ґрунтуючись на протиставленні часткових значень негативної, позитивної чи нейтральної оцінки, передає ставлення мовця до названого предмета, явища чи поняття» [15: 167]. Як відомо, оцінка в мовленні може бути виражена засобами різних мовних рівнів: фонетичними, лексичними, фразеологічними, словотвірними, морфологічними, синтаксичними.

Оцінність характерна для всіх стилів мовлення. А. Бурячок, описуючи структурно-семантичні типи оцінної лексики в різних сферах уживання, зазначає, що «насиченість усної літературної мови оцінною лексикою залежить від багатьох чинників, але насамперед від змісту і стилю мовлення, його комунікативної спрямованості, освіти й психічного стану мовця» [3: 7].

Одиниці різних мовних рівнів як аксіологічні засоби тривалий час знаходяться у фокусі уваги мовознавців, зокрема й оцінна лексика стала предметом численних досліджень. Особливості репрезентації аксіологічних суджень лексичними засобами висвітлювали у своїх роботах численні мовознавці: І. Білодід, А. Бурячок, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, Т. Космеда, М. Кочерган, О. Тараненко, В. Чабаненко та ін.

Привертає увагу специфіка функціонування оцінної лексики в художніх творах окремих письменників, що викликає потребу в подальшому вивченні зазначеного аспекту й зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета цієї статті – описати теоретичні засади дослідження емоційно-оцінної лексики, її **завдання**: 1) схарактеризувати особливості емоційно-оцінної лексики; 2) аспектуально висвітлити особливості дослідження емоційно-оцінної лексики в художньому мовленні.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні **методи**: спостереження, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, систематизації та узагальнення, структурний, описовий методи, метод дистрибутивного аналізу.

Оцінність, як засвідчують мовознавці, охоплює весь лексичний склад мови, але по-різному виявляється в його окремих групах [15: 167]. Лексичні одиниці як аксіологічні засоби не є однорідними: «...є слова, грубо кажучи, які є “предметними” за своїм лексичним значенням і набувають оцінного змісту лише в контексті свого вживання; є слова суто “оцінні”, предметна співвіднесеність яких також виясняється лише з контексту; і є слова “предметно-оцінні”, у самому лексичному значенні яких поєднані обидва компоненти, – слова, що оцінюють власну предметність і опредметнюють власну оцінність» [16: 20].

Описуючи особливості контекстуально зумовлених оцінних відтінків значень, мовознавці зауважують: особливістю емоційно-оцінної лексики є те, що на логічне судження, тобто «на предметно-логічне значення накладається емоційне ставлення мовця до явища, що він називає» [8: 242]; «емоційна оцінка “накладається” на лексичне значення слова, але не збігається з ним, функція чисто номінативна ускладнюється оцінністю, ставленням мовця до явища, що називається» [5: 59].

З огляду на зазначене вище, у низці робіт, присвячених дослідженню емоційно-оцінної лексики, класифікацію проаналізованого лексичного пласту

здійснюють на підставі того, чи є слово однозначним або багатозначним. Багатозначні слова, як правило, емоційно-нейтральні у своєму основному значенні, але в процесі метафоричного вживання цей лексичний пласт набуває яскравого, образного емоційно-оцінного забарвлення. Частина переносних використань не ввійшли до усталеної лексичної системи української мови, тому можуть бути кваліфіковані як індивідуально-авторські [7: 3].

К. Кузьменко наголошує, що конотативне значення – це нове вторинне значення, що виникає в мовленні, а згодом засвоюється мовою. У дослідженні зазначеного вище автора виокремлено й схарактеризовано такі типи оцінних слів:

1) слова з неоцінним денотативним компонентом: не оцінне, не емоційне (*стеля* – верхнє внутрішнє покриття приміщення; *радіограма* – те, що передають по радіо); оцінне, не емоційне (*крадій* – людина, що краде); не оцінне, емоційне (*благовірний* – чоловік, *бездар* – людина позбавлена талантів); оцінне, емоційне (*замазура* – людина, що не дбає про чистоту);

2) слова з оцінним денотативним компонентом: оцінне, не емоційне (*красуня* – дуже красива жінка; *делікатес* – вишукана страва); оцінне, емоційне (*сволота* – підступна, підла людина) [7].

Подана класифікація потребує додаткових коментарів, оскільки думки вчених щодо співвідношення понять *емоційне* / *оцінне* неоднозначні.

Наприклад, А. Бурячок, звертаючи увагу на співвідношення емоційної та оцінної лексики, доходить таких висновків: лексику, що виражає тільки оцінку, науковець називає оцінною, а ту, яка, крім оцінки містить ще й емоцію, називає емоційною, до того ж стверджує, що емоційною не може вважатися лексика, яка не містить оцінки [3].

Емоційність мовлення – це мовні прийоми та засоби вираження емоційних станів мовця. У науковій лінгвістичній літературі з поняттям емоційність пов'язують поняття оцінки, адже емоційність виникає в тому разі, коли оцінка проявляється як безпосередня реакція на події. Як наголошує В. Сліпецька, емоційна лексика охоплює пласт слів, що мають оцінювальний компонент. Емоційна оцінка, що виявляється в слові, – це здатність лексичної одиниці виразити емоційне ставлення до предмета мовлення, яке демонструє мовець [11: 150].

Емоційний має значення «викликаний емоціями: той, що виявляє емоції, тобто проявляє душевні переживання, почуття гніву, печалі, радості» [6: 11–12]. У нашому дослідженні дотримуємося позиції, що будь-яка емоція має позитивне чи негативне вираження в мовленні, отже, завжди відзначається оцінним характером. Тобто характеристика досліджуваних засобів як емоційних указує на їхню оцінну функцію.

Оцінність – невід'ємний складник будь-якого літературного твору, оскільки аксіологічні засоби допомагають автору висловити ставлення до позначуваних предметів, дій, реалій, змодельовати образи героїв, репрезентувати їхні думки й почуття.

Арсенал оцінної лексики репрезентують різні частини мови, що описано в численних наукових розвідках, зокрема й на матеріалі художнього стилю.

Наприклад, Г. Вишневська звернула увагу на частиномовні особливості оцінної лексики в романі М. Матіос «Нація». У роботі наголошено, що оцінну функцію найчастіше виконують іменники, прикметники, дієприкметники, дієслова, прислівники [4: 91].

Зокрема, згадана вище дослідниця описує функціонування оцінних іменників у романі. Г. Вишневська дійшла висновку, що серед них у творчості письменниці першорядне місце посідають слова на позначення особи (агентиви). Вони називають представників двох антагоністично налаштованих суспільних колективів: представників влади («совітів») і місцевого населення (гуцулів). Використовуючи оцінні іменники, М. Матіос створила узагальнений негативний образ «чужинців», «емгебістів», що «всунулися в наші гори». Для характеристики молодих повстанців письменниця знаходить слова, сповнені позитивним ставленням: *братове, молоді побратими, соколи-наречені*. Серед іменників, що набули позитивного забарвлення в романі, заслуговує на особливу увагу іменник *ліс*. Це загальноновживане нейтральне слово, що на території, де діяли повстанські загони, унаслідок метонімічного переносу, розвинуло локальне значення і стало символізувати повстанців, повстанську армію: *А в сорок восьмому Анна-Хана з двома дівчатами з Пісків пішла до лісу; Уласій має щось з лісом чи ні?; Але ліс не для нас з Уласієм*. Як бачимо, у художньому тексті іменники виконують не лише інформативну функцію, але й функцію оцінки [4: 91].

Назване вище дослідження Г. Вишневської, здійснене на матеріалі роману М. Матіос «Нація», висвітлює і специфіку прикметника як оцінного засобу. Авторка дійшла висновку, що ці слова в проаналізованому романі функціують переважно в переносних значеннях: *кривавий ярмарок* (битва), *пекельний і гострий біль*. [4: 92].

Для ідіостилю М. Матіос властиве й специфічне вживання дієслівних форм. Письменниця відбирала з-поміж слів одного синонімічного ряду ті дієслова, що найбільш чітко передають потрібний відтінок значення і, крім узуальних, мають додаткові оцінні семи, напр: *Москалі всунулися в наші гори, очі Довгопола повзали по людях, ґрунта загриміли до колгоспу*. Привертають увагу й авторські локальні дієслова, властиві зображуваній місцевості: *закатрупити* (вбити), *запанити* (запанувати), *прицвяшкувати* (прибити, придушити), *проколінкувати* (простояти на колінах), *спокійнитися* (померти) та ін. [4: 3].

Аналіз оцінних функцій різних частин мови в художньому стилі репрезентовано й в інших лінгвістичних розвідках на матеріалі творів письменників різних періодів. Наприклад, В. Лєснова звернула увагу, що у творах Б. Грінченка найбільш функційно активним є прислівник *страшенно*, у якому суфікс -енн- яскраво увиразнює інтенсивність дії (*А на селі страшенно сміялися й глузували*)» [9: 4]. На особливості функціонування прислівників як аксіологічних засобів звертає увагу й О. Мироненко. Дослідниця описує оказіональні утворення, що функціують, зокрема, і в сучасній українській літературі, порівн.: *по-шевченківському* – полум'яно, до самозабуття, до

самопожертви; *по-бичачому* – грубий, нахабний, нелюдський; *ейфорично* – невинувато оптимістично, піднесено [10].

Інші частини мови також мають значний оцінний потенціал і відзначаються особливостями використання в художніх творах різних письменників.

Отже, у процесі дослідження емоційно-оцінної лексики варто розрізнити власне оцінну лексику, а також ту, набуває аксіологічних смислів у конкретному контекстуальному оточенні. Такі контекстуальні варіанти значень потребують аналізу з огляду їх відображення в сучасних словниках. Також цікавість викликають частиномовні особливості репрезентації відповідних смислів. Оцінна лексика демонструє специфіку функціонування в ідіостилі кожного письменника. Ефективність зображення дійсності художнього твору, образів героїв залежить, зокрема, і від моделювання автором оцінного фону тексту.

У перспективі плануємо проєктувати узагальнені теоретичні постулати й досвід дослідників оцінної лексики в художньому мовленні на конкретні твори сучасної української літератури з метою виявлення їхньої особливості в зазначеному аспекті.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Время: модели и метафоры. *Логический анализ языка. Язык и время* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. Москва: Индрик, 1997. С. 51–122.
2. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: автореф. ... канд. філол. наук. Київ, 2003. 39 с.
3. Бурячок А. А. Оцінна лексика в українській літературній мові. *Українське усне літературне мовлення*. Київ: Наук. думка, 1967. С. 76–83.
4. Вишневська Г. Оцінність у художньому тексті (на матеріалі книжки Марії Матіос «Нація»). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 90–93.
5. Голуб І. Б. Стилистика русского языка. 3-е изд., испр. Москва: Рольф, 2001. 448 с.
6. Дорошенко С. І. Граматична стилістика української мови: посіб. для учнів. Київ: Рад. шк., 1985. 200 с.
7. Кузьменко К. О. Емоційно-оцінна лексика в мові сучасних періодичних видань. *Матеріали XLVI наук.-техн. конф. підрозділів ВНТУ* (м. Вінниця, 22–24 березня 2017 р.). 2017. Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2311>.
8. Кульчицька О. В. Про деякі критерії та методи визначення пейоративної лексики. *Вісн. Житом. держ. ун-ту*. Серія «Філологічні науки». Вип. 4 (76). С. 242–245.
9. Леснова В. Засоби вираження оцінки в художніх творах Бориса Грінченка. *Українська мова, 2015, № 1*. С. 111–116.
10. Мироненко О. В. Нові оцінно-конотативні значення прислівників: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2010. 24 с.
11. Сліпецька В. Взаємозв'язок понять емоційність, оцінка, експресивність. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2016. Zeszyt IV. S. 149–153.
12. Минина М. А. Психолінгвістический анализ семантики оценки (на материале глаголов движения): автореф. ... канд. филол. наук. Москва, 1995. 22 с.
13. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в

публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2005. 20 с. **14. Халіман О. В.** Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови: монографія / передне слово, наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків: Майдан, 2019. 458 с. **15. Шумейко О. А.** Оцінна лексика як засіб творення комічного в сучасній українській поезії. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту*. Серія «Мовознавство». 2009. № 11. Вип. 15, т. 2. С. 166–172. **16. Эпштейн М. Н.** Идеология и язык (построение модели и осмысление дискурса). *Вопросы языкознания*. 1991. № 6. С. 19–34.

***Савченко Аліна Костянтинівна**
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.О. Полозова*

УКРАЇНСЬКА МОВА В СУЧАСНІЙ БЛОГОСФЕРІ

У статті проаналізовано мову блогу в аспекті дотримання літературних норм на різних мовних рівнях.

Інтернет дає невичерпний простір для досліджень, оскільки в ньому, як в особливому середовищі комунікації, тісно співіснують усний та писемний варіанти мови. Незважаючи на те, що вивчення мови Інтернету порівняно новий напрямок лінгвістичних досліджень, у сучасному мовознавстві вже існує ряд праць, у яких увага зосереджена на проблемах теорії комунікацій та медіалінгвістики.

Починаючи з 1999 року, блогосфера розвивалася надзвичайно стрімко, а блогерство як довільне, неформальне, часто неупереджене інформування через соціальні мережі, Інтернет-ЗМІ, Інтернет-варіанти традиційних ЗМІ слушно називають народною, громадянською, альтернативною журналістикою. Популярність блогів зумовлює як споживацький попит, так і науковий, зокрема блогосфера стала предметом лінгвістичних (Т. Гермашева [2], О. Горошко [4], С. Заборовська [5], Л. Іванов [6]), соціологічних (А. Білоричка, Н. Ілляк, С. Коноплицький, Л. Шевченко), журналістських (О. Гоян, В. Іванов, Ю. Нестеряк, Г. Потятинник, В. Різун), політологічних (О. Зернецька, Ю. Половинчак) досліджень.

Стрімкий розвиток Мережі сформував ідеальний простір для розвитку інтернет-комунікації, однією з найскладніших та багатофункціональних форм якої став блог.

Сучасні засоби комунікації можна вважати феноменом у житті людства, оскільки вони мають змогу впливати на мову як систему. Зокрема, завдяки Інтернету формується стиль комунікації, який поєднує в собі усну й писемну мови, відповідно в сучасній мові з'явилося таке поняття, як спонтанність писемної мови [3: 22].

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. започаткував новий період у розвитку людства, у якому комунікація, не обмежена часом і простором, сприяє взаємопроникненню культур, одночасно створюючи нові можливості для самоідентифікації особистості. Основними рисами нового комунікативного

простору стало розширення сфери спілкування, скорочення часу міжособистісного контакту за рахунок збільшення часу на Інтернет-простір. Саме Інтернет став тим середовищем, де зароджуються нові форми обміну інформацією, зокрема блог. Ця нова система комунікації у віртуальному просторі засвідчила свою стрімку динаміку зростання, беззаперечну зручність використання, масовість вияву. Величезний функційний і семантичний потенціал блогів є однією із причин зацікавленості у вивченні їхньої мови.

Зростання як кількості, так і значення блогів за два останні десятиліття актуалізувало наукове осмислення цього явища в контексті комунікативістики, лінгвістики, соціології, політології.

Мета роботи. Огляд напрямків дослідження блогу та окреслення перспектив вивчення мовних аспектів цієї масової форми інтернет-комунікації. Проаналізувати мову блогу в аспекті дотримання літературних норм на різних мовних рівнях. Виявити та проаналізувати особливості використання української мови в Інтернет-просторі.

Об'єктом дослідження є українська мова в сучасній блогосфері.

Предметом – функціонування української мови, мовні особливості Інтернет-спілкування.

Актуальність роботи. Тексти блогів надають науковцям відкритий для дослідження масив матеріалу, який відповідає реальним обставинам спілкування, відображає «живу» мову у використанні різними соціальними групами для здійснення комунікації в різних сферах. Перспективними напрямками досліджень блогу є аналіз структурних, функціональних та комунікативних особливостей цього гіпержанру в різних дискурсах, а також його вивчення на соціолінгвістичному рівні. Мова популярної в усьому світі соціальної мережі Інстаграм багатонаціональна. Ця мережа не перенасичена письмовою інформацією, а більше орієнтується на візуальне сприйняття користувача. Однак ситуація із плином часу змінюється, соціальні мережі оновлюються, стають дедалі ширшими в можливостях. Тому й постає «мовне питання»: наскільки Інтернет-стиль змінює мову літературну, як нею послуговуються користувачі, яким модернізаціям вона підлягає та інше. Це й зумовлює **актуальність дослідження** мови соціальних мереж як особливого засобу комунікації, функціонування української мови на платформі Інстаграм.

Особливості мови в блогах зумовлені його жанровою специфікою: технічний аспект, асинхронна діалогічність, інтертекстуальність, візуальність, публічність та автентичність.

Більшість блог-платформ надають користувачам повну свободу висловлювання, певного регламентування зазнають блоги медійних ресурсів та організацій, зокрема у жанрі посту, жанр коментарів залишається неформалізованим у будь-яких блогах. Саме тому тексти блогів демонструють природність та наближеність до розмовної сучасної мови, а також персоніфікований стиль. Багато дослідників схильні називати мову блогів усно-писемною, що особливо проявляється в текстах коментарів, оскільки тексти постів здебільшого нагадують літературно-публіцистичні жанри й відповідають нормам літературної мови.

На думку І. Артамонової та К. Пилепенко, у блогах спостерігається поєднання й змішування стилів фамільярних (у постах адресованих потенційно великій аудиторії) та інтимних (у коментарях та відповідях на коментарі, призначених певному адресату) [1]. Тексти блогів є авторськими творами, які містять суб'єктивне бачення й насичені експресивними засобами, вибір яких на усіх рівнях мови залежить від жанру блогу та сфери функціонування.

На лексичному рівні мова блогів нетабуйована й вирізняється оцінною та розмовною лексикою, фразеологізмами, мовними кліше, стійкими сполуками, вживанням термінів залежно від тематичного спрямування блогу, містить скорочення та відхилення від мовних норм.

Розмовна лексика, сленг, жаргонізми, просторіччя, вульгаризми, вигуки, слова з емоційно-експресивною конотацією, стилістичні засоби (метафора, метонімія, порівняння, евфемізм) слугують маркерами емоційності текстів блогів.

На синтаксичному рівні можна спостерігати певний аграматизм, тяжіння до простих речень та стилістично-навантажених структур, а це окличні речення, еліпси, повтори, паралелізм, спонукальні конструкції, вставні одиниці, риторичні запитання. Хоча в медійних блогах автори синтезують нейтрально-стилістичні та експресивно-емоційні елементи, відповідаючи усій синтаксичній складності літературної мови.

Ще одним засобом експресії та механізмом впливу й навіть маніпуляції є наявність у блогах прецедентних текстів та імен як у заголовках постів, так і в самих постах у чистому чи трансформованому вигляді.

Характерною особливістю блогів є вживання неологізмів та слів іншомовного походження, особливо в україномовній та російськомовній блогосферах наявні англіцизми та неологізми, утворені від англійських лексем (забанити, постити, зафрендити) . Прикладом таких продуктивних лексем може слугувати blog (блогінг, блогування, блогер), web (вебінар, веб-сайт, вебтренд). В україномовній блогосфері спостерігаємо значну кількість русизмів, що передає реальний рівень володіння мовними нормами блогерів, а також вплив російськомовного середовища. Трапляються також авторські неологізми чи то свідоме переключування слів (країнці, рівня, хвентезі).

Будучи формою інтернет-комунікації, тексти блогів, як й інші жанри є креалізованими. Основою текстових блогів є вербальні засоби вираження, проте вони доповнюються невербальними, візуальними елементами (емотікони, аватари, смайлики, ілюстрації), що розширює можливості автора самовиразитись і реалізувати комунікативні функції.

В українській блогосфері виразно помітні дві тенденції щодо порушення мовної норми. Перша тенденція пов'язана з несвідомим порушенням норми, а друга – з умисним порушенням. Кожна з тенденцій має свої особливості. Якщо несвідоме порушення норми – це ознака неграмотності, то причини умисного порушення – створення певного стилістичного ефекту тощо.

Оскільки причиною порушення мовної норми є її незнання мовцем, говорити про певний стилістичний ефект тексту, у якому трапляються такі

одиниці, ми не можемо. Утім, з огляду на те, що така риса є визначальною для мови української блогосфери, постає потреба її продемонструвати й класифікувати.

Нехтування літературною нормою фіксуємо на всіх мовних рівнях:

а) порушення лексичної норми: *Тільки запитань виникло ще більше чим відповідей, чому молодий хлопець не **грязний** не зарослий порпається в **мусорі*** (1) (помилки у слововживанні: замість українських лексем вжито росіянізми, правильно – *ніж, брудний, сміття*);

б) порушення фразеологічної норми: *Одразу **кидається в очі**... **незавершеність*** (1) (правильно – *впадати в око*); *Патрулювання – **невластива** для Беркуту функція, їх почали підключати до патрулів відносно недавно, і швидше **від нічого робити*** (1) (правильно – *знічев'я*); *Відвідувачі матимуть можливість **прийняти участь** у інтерактивних інсталяціях та зможуть відвідати типовий «генделік»* (1) (відповідно до норми – *взяти участь*);

в) порушення морфологічної норми: ***Біль** у скронях б'є, стає **гостріша*** (1) (неправильне вживання форми роду; правильно – *гострий біль*); *Спершу «косив» Рудьковський – після польоту до **Парижу** із Ніколаєнко* (1) (у родовому відмінку однини назви міст мають закінчення -а (*Парижа*));

г) порушення словотвірної норми: ***затрачено** мільйони* (1) (порушення вживання префікса; правильно – *витрачено*); *на **металургічному** комбінаті* (1) (неправильний суфікс у слові *металургійний*);

д) порушення синтаксичної норми: *Я підійшов та й передаю прохання. А він: **не по адресу** звернувся, шукай Оглуцького* (1) (неправильне дієслівне керування, правильно – *за адресою*); ***Здійснюючи будь яку реформу, перед політиками постає питання...*** (1) (неправильна будова речення з дієприслівниковим зворотом);

е) порушення пунктуаційної норми: *І – **ніколи не забувайте, чому Ви тут*** (1) (невиправдане використання розділового знака; тире після слова і зайве);

є) порушення орфографічної норми: ***Нажаль, в нас немає ПРО*** (1) (порушення правила написання слів окремо; правильно – *на жаль*); *Там же я нарешті міг **позвонити** коханій, за якою вже страшенно скучив* (1) (ненормативна заміна африкати *дз* на *з*; правильно – *подзвонити*);

ж) порушення стилістичної норми: *куратори намагаються довести, що мистецтво **не дорівнює грошам**, що воно може існувати поза їхньою територією* (1) (текст оголошення містить низку помилок, зокрема, замість правильного мистецтво – це більше, ніж гроші вжито ненормативну конструкцію); *останнім часом нардепи проявляють **непомірну активність** у напрямку різних розслідувань* (1) (у реченні невиправдано вжито мовні штампи).

До несвідомого порушення норми варто також віднести й технічні огріхи – помилки-описки через неправильне використання клавіш комп'ютерної клавіатури. Ідентифікувати ці огріхи можна, знаючи порядок розташування літер на клавіатурі, адже найпоширеніші з них – це натискання сусідніх клавіш: *якшо то і дійсно зуб, а не скам'яніла частина наприклад*

*чогоось кальмара, то всеодно він належав морській тварюці (1); Що вони кажуть, коли їм жорікнути у порушенні прав нормальної людини, яка ТЕЖ має право не брати нігера на роботу? (1). Крім того, сюди ж зараховуємо пропуск літер (з точністю до 90% визначаю – **укрінець** чи росіянин говорить **англійською** (1)); несвідоме злиття кількох слів в одне (принесена з півдня старослов'янська мована стінах і в грамотах (1) тощо.*

Значна кількість помилок та мовних огріхів свідчить про нехтування блогерами норм літературної мови. виправдати порушення мовних норм можна лише в тому випадку, якщо воно спрямоване на створення стилістичного ефекту.

Виразною рисою українськомовного блогу як комунікативного жанру є численні запозичення з інших мов. Безперечно, це явище пов'язане із глобалізаційними процесами, які відкрили доступ до будь-яких інформаційних ресурсів, відповідно сучасний світ почав отримувати значно більше інформації, зокрема й тієї, яка приходить із-за меж окремого соціального середовища. Ці процеси позначилися на багатьох сферах життєдіяльності людини, зокрема й на мові. Найвиразнішою рисою, яка характеризує взаємозв'язки української мови з іншими мовами світу, є наявність у ній запозичень. Велика кількість запозичень у мові свідчить про широкі контакти мовців з іншомовним середовищем. І як зазначає український науковець О. Стишов, найбільша кількість запозичень з'являється в тих дискурсах, які найбільш відкриті для комунікації з іншомовним середовищем [8: 53]. Не важко здогадатися, що саме інтернет-комунікація є найбільш відкритою мовною системою для запозичень, і тут помічено найбільшу кількість нових іншомовних слів [7: 124]. Ця риса властива й текстам блогосфери.

Висновки. Отже, за допомогою огляду напрямків дослідження блогу, аналізу мовних аспектів, виразними рисами сучасної української блогосфери є численні випадки свідомого чи несвідомого порушення норм на всіх мовних рівнях, а також наявність великої кількості варваризмів у мові блогів. Аналіз блогосфери засвідчує появу блогів і в інших сферах (маркетинг, юриспруденція, громадські зв'язки тощо), а також їхній внесок у розвиток відповідних галузей, що, звичайно, вимагає всебічного вивчення науковцями.

Перспективи дослідження мови української блогосфери вбачаємо в подальшому аналізові Інстаграм як різновиду мікроблогу. Соціальна мережа Інстаграм стала надзвичайно популярною завдяки простоті й легкості в користуванні, орієнтації суто на фото, тоді як Фейсбук та Твітер загромаджені інформацією, безліччю функцій та опцій.

Література

1. Артамонова І. М., Пилипенко К. О. Блог-записи як жанр інтернет-комунікації. *Світ соціальних комунікацій*: наук. журн. Том 1. Київ : КиМУ, ДонНУ, 2011. С. 16–19. 2. Гермашева Т. М. Языковая личность субъекта блогдискурса : лингвокогнитивный аспект : дисс. на соиск. наук. степени канд. филол. наук : 10.02.19. Ростов-наДону, 2011. 176 с. 3. Гончаров В. П.

Интернет как фактор трансформации культуры и личностной самореализации : философский анализ : автореф. дисс. на здобуття наук. ступеня канд. филос. наук : 09.00.13. Ростов-на-Дону, 2012. 26 с. **4. Горошко Е. И.** Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете : попытка рефлексии. *Жанры речи*. Саратов : ИЦ «Наука», 2009. Вып. 6 «Жанр и язык». С. 11–27. **5. Заборовська С. В.** Особливості віртуального дискурсу в просторі Інтернет (на прикладі інтернет-щоденників) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Харків, 2006. 19 с. **6. Иванов Л. Ю.** Язык Интернета : заметки лингвиста. *Словарь и культура устной речи*. Москва : Азбуковник, 2000. С. 131–147. **7. Козлова Е. Е.** Заимствования как объект метаязыковой рефлексии рядовых носителей русского литературного языка : дисс. на соиск. наук. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Томск, 2012. 176 с. **8. Стишов О.** Нові лексичні запозичення в мові засобів масової інформації. *Культура слова*. 1998. Вип. 51. С. 53–60.

Джерела фактичного матеріалу

1. Гастон. Виходячи на акцію протесту, пам'ятайте (старе, майже як світ): – Режим доступу: <http://gas-ton.livejournal.com>

Савченко Аліна Костянтинівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д.п. н., проф. І.І. Костікова

VOCABULARY AND STYLISTIC FEATURES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE BLOG

The relevance of the research. Blog texts provide scientists with an open array of research material that corresponds to the real circumstances of communication, reflects a "living" language in use by various social groups to carry out communication in various fields. Promising areas of the blog's research are the analysis of the structural, functional and communicative features of the hyper genre in various discourses, as well as its study at the sociolinguistic level. The language of the worldwide popular social network Instagram is multinational. This network is not oversaturated with written information, but focused more on the visual perception of a user. However, the situation changes over time, social networks are being updated, becoming more and more influencing. Therefore, a "language question" arises: how much the Internet changes the literary language, how users use it. This determines the relevance of the study of the social network language as a special means of communication, functioning the Ukrainian language on the Instagram platform.

The purpose is to study the Ukrainian language in the modern blog sphere.

The main results are the following. The overview of the blogs research directs and outlines the basics for studying the linguistic aspects of the mass media and of Internet communication. The analysis of the blog language in terms of compliance shows the different language levels. The attention is also paid to barbarisms as one

of the most indicative phenomena in Internet communication. Almost the most multifaceted phenomenon of modern communication, the blog, is tangent to all spheres of human life in the modern technological world. Appearing at the end of the 20th century, this form of computer-mediated communication has become widespread and is confidently growing in the Internet space, and in our country too. According to Yahoo statistics, 6.7 million blogs are published on special websites, and another 12 million correspondents use various social networks. The popularity and number of blogs is due to democracy and interactivity, a variety of topics and style, freedom of expression and the use of language tools, as well as wide openness and accessibility are researched. Existing free programs have reduced barriers to amateur publishing and keeping a personal electronic diary.

The term "blog" comes from English. The abbreviation blog is proposed by P. Merholds, is used by Pyra Labs that opened the first blog portal Blogger.com. in 1999, on the designation of a certain type of sites and as a word with the meaning "blog." Along with the weblog, the predecessor of the blog is an online diary (journal), the first author is considered K. Pinhanes, who has been published since 1994 on the MIT website. The rapid development of the Network has formed an ideal communication space for the development of Internet communication, one of the most complex and multifunctional forms. It updates the scientific understanding of this phenomenon in the context of communicativistics, linguistics, sociology, political science. *The conclusion* is functioning the Ukrainian language, language features in Internet communication is important to know.

Саккер Олександра

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.М.Чернушенко

ВИКОРИСТАННЯ ТОПОНІМІВ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальною проблемою в наш час є саме вивчення свого краю. Освіта зіштовхнулася з такою проблемою, як повна відсутність знань свого регіону та не тільки. Роль топоніміки у вивченні освітніх предметів досить значна, оскільки поява кожного топоніма пов'язана з історією, ландшафтознавством, народознавством, мовознавством. Тому розглянемо поняття «топоніміка» та її значення в навчальному процесі.

Розробкою вивчення теорії топоніміки як науки займалися: О. Афанасьєва, В. Жекуліна, В. Жучкевич, Е. Мурзаєва, В. Ніконов, Н. Подольська, Є. Черняхівська, А.Ярещенко та інші мовознавці.

Топоніміка — це наука, що вивчає географічні назви, їх походження, смислове значення, розвиток, сучасний стан, написання і вимову. Топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка розташована на стику трьох наук і використовує дані з трьох областей знань цих наук: географії, історії та лінгвістики. Топоніміка включає в себе такі поняття, як гідроніми, фоніми,

ойконіми, спелеоніми, ороніми, хороніми. Отже, топоніміка – це багатогалузева наука.

Щоб дослідити окремих регіон, потрібно знати історію та походження цього краю. Для експерименту вирішили дослідити свій регіон - південь України. У системі топонімів регіону півдня виділяємо декілька груп різномовних назв: тюркських, іранських, слов'янських: українських, російських. Найбільшою за кількістю є група слов'яномовних назв географічних об'єктів. У самому типовому відношенні вона розташована серед гідронімів, топонімів, а особливо серед назв населених пунктів та мікротопонімів. Літописні назви географічних об'єктів дійшли до нас у такому вигляді — Хортиця (Хортич, Кортич, Хордецкий), Тягинка (Тягинька, Тягинська, Тигунка) — й встановити їх первинний варіант досить важко. Зовсім протилежно можна сказати про україномовні та російськомовні мікротопоніми, гідроніми та ойконіми. Цікавим є той факт, що серед ойконімів Півдня України найбільшу частину складають антропоойконіми, тобто назви населених пунктів, в основі яких лежать ім'я, прізвище або прізвиська людини. Наприклад: Андріївка, Олександрівка, Розумовка, Тарасівка, Софіївка, Петромихайлівка та інші. Як правило, в цих полемічних назвах своє відображення знайшли імена першопоселенців, володарів земель та маєтків. Стародавні слов'янські та іншомовні назви належать до різних топооб'єктів: урочищ, річок, могил, байраків. Українські та російські назви належать мікротопонімам та об'єктам, що виникли завдяки діяльності людей: шляхам, селам, містам, територіально-адміністративним одиницям тощо. Топонімія Півдня України відображає історичні етнічні процеси, що проходили на території регіону. На її складання мали вплив географічне положення та кліматичні умови краю. Можемо зробити висновок, що будь-яка географічна назва має своє значення.

*Севрук Катерина Олексіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. А.Г. Козлова*

ЖІНОЧІ ПЕРСОНАЖІ РОСІЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ ТА ЇХ МІФОЛОГІЧНІ ВИТОКИ

Метою нашої роботи є характеристика особливостей жіночих образів російської народної казки з точки зору відображення в них слідів міфологічних уявлень східних слов'ян. Актуальність теми визначається значимістю фольклору в історії розвитку культури людства, а також недостатньою вивченістю міфологічних витоків і збережених слідів міфологічної свідомості в російській народній казці в цілому та її жіночих персонажах.

У чарівній казці, яка є результатом розкладання міфологічної свідомості людини, можна помітити відхилення від «норми», запропонованої патріархальним суспільством. Проведене дослідження показало, що в російській фольклорній казці жінка, крім краси, має гострий розум і інколи

небачену фізичну силу, що допомагає їй у вирішенні складних завдань. Це є спільною рисою, що притаманна цілій парадигмі образів. У деяких казках зустрічається образ цар-дівичі, який контамінує риси типового казкового жіночого персонажа і риси епічної багатирки.

В.Я. Пропп в роботі «Морфологія чарівної казки» розмежовує два типи жіночих образів, що є характерними практично для всіх російських народних казок, – войовниця та вірна наречена і слухняна дружина [3: 136]. Дослідник відзначає, що жіночий персонаж не завжди залишається в рамках, запропонованих йому «нормою». Іноді вражає жорстокість героїні, дії якої виходять за межі дозволеного. Згадаймо хоча б образ цар-дівичі Синьоочки з казки «Про молодильні яблука і живу воду». За своєю суттю вона є войовничою дівочою, яка нападає на головного героя, захищаючи власне царство: «Дівича Синьоочка стала коліном на його білі груди і витягує кинжалище булатний – пороти йому білі груди» [1: 312]. (Тут і далі переклад російськомовних джерел українською наш. – К. С.) Отже, особливості поведінки, що характерні для жіночих персонажів російської народної казки, не завжди відповідають прийнятним в соціумі «нормам»; героїня – часто мудра жінка, часом приймає на себе скоріше чоловічі, ніж жіночі ролі, в той час як чоловічий персонаж нерідко є «слабким» образом, бо весь час потребує допомоги у тієї сили, яка врятує його і прибере усі перешкоди.

Вивченням даної проблеми займається В.Н. Люсин. Він пропонує розподіл казкових жіночих персонажів на два типи – «традиційна жіночність» і «амазонка». Дослідник відзначає, що це «привід для дискусії: одні вважають, що сценарій “амазонки” – спадщина архаїчної давнини, іншим здається, що ігри в “матріархат” – результат пізнього зсуву в свідомості» [2: 8]. Кожен з двох типів передбачає певну поведінку героїнь і наявність якостей, які стають типовими для класичного казкового сюжету. У міфах відображені базові моделі поведінки, які впливають на сприйняття персонажа, його відбиття у свідомості архаїчного людини.

Досліджуючи дану тему, ми також виявляємо інтерес до архетипів, які у фольклорних казках є відображенням і результатом колективної психіки стародавньої людини. Наприклад, в образі головної героїні казки «Піди туди – не знаю куди, принеси те – не знаю що» Мар’ї-царівни можна виділити архетип, що походить з культу Великої Богині, який передбачає функції дарувальника, радника і деміурга. Саме завдяки цьому образ Мар’ї-царівни є нетиповим, бо йому притаманна активна дія, спрямована на реалізацію себе як особистості. Марія реалізує себе як розумна дружина і дає можливість для реалізації чоловіку, вона завжди знаходить вихід із ситуації, якою б складною вона не виявилася. Такими ж якостями наділені Марія Морівна, Василиса Премудра, Синьоочка, Баба-Яга, Царівна-жаба. Цим жіночим персонажам притаманна сильна позицією та представляють репрезентацію жіночого образу.

Аналіз фольклорних казок допомагає краще розібратися в тому, чи були ці «норми», які часто співвідносять з жіночим образом, сформовані пізніше часу створення казки або вони завжди існували в свідомості людини. На нашу

думку, вони були сформовані і нав'язані суспільством на більш пізньому етапі. У чарівній казці для реалізації жіночого персонажа не обов'язково бути дружиною, дівчина цілком може володіти царством і також захищати його, але навіть в шлюбі вона не позбавляється можливості брати на себе відповідальність і за себе, і за свого чоловіка.

Таким чином, можна стверджувати, що питання про міфологічні витоки жіночих персонажів російської народної казки є проблемою, яка вимагає більш детального розгляду. У казках зустрічаються жіночі образи, поведінка яких виходить за межі прописаних суспільством норм. Вони можуть розглядатися як унікальні, так як є приналежністю переважно чарівних казок і змінюють типове уявлення про казковий жіночий образ в цілому.

Література

1. Аникин В.П. Русский фольклор. М.: Художественная литература, 1985. 367 с. (Классики и современники). **2. Люсин В.Н.** Особость архетипов женского / девичьего успеха в русской сказке. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/896/566/1216/0091x40SIN.pdf>. **3. Пропп В.Я.** Морфология (волшебной) сказки. Исторические корни волшебной сказки. М.: Лабиринт, 1998. 511 с.

Тіханова Регіна Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., М. Г. Повар

ОБРАЗ ЖІНКИ-БОРЧИНІ В РОМАНІ В. ШКЛЯРА «МАРУСЯ»

Немає сумніву, що українська література у певному періоді зазнала потужний феміністичний перелам завдяки появі великої кількості творів, які гучно проголошували права та потреби жінок. Безперечно, у XXI столітті є актуальна тема гендерної нерівності та її прояви у будь-якому творчому сегменті. Сьогодні соціальна ситуація має значні зміни і все частіше суспільство відходить від гендерних стереотипів. Доказом цього слугує велика кількість творів де змальовують жінку як самореалізовану, сильну, розумну, ту хто може протистояти будь-яким незгодам.

Говорячи про класичну і всім відому українську літературу, феміністичний напрямок подається тут досить своєрідно. Письменники української літератури у багатьох випадках стало змальовують образ жінки, який закріпився і постає перед читачем у сьогоденні. Твори насичені стереотипами жіночих обов'язків: приготувати їжу, виховати дітей, прибирати, попрайти, впоратися в городі чи в полі. Автори, які самі того не прагнувши, створили та просували шаблон, який і досі живе серед нас. Творчість багатьох видатних українських письменників, яку вивчають учні в школі популяризують ці жіночі стереотипи, висвітлюючи образ жінки, ідеалізованої тогочасним суспільством.

Однак існують в класичній українській літературі й інші твори де зникає трактування дій жінки, які пов'язані з чистотою у хаті та смачною їжею.

Говорячи про нову хвилю зацікавлення жіночою проблематикою, маємо також на увазі нове прочитання літературних творів таких українських письменниць, як Ольга Кобилянська, Марко Вовчок, Леся Українка тощо. Особливо при розгляданні цього питання постає образ і творчість Лесі Українки, які стали особливим предметом феміністичної критики[3: 205]. Сумно те, що шкільна програма з української літератури досить поверхнево включає обговорення фемінізму в творчості митців слова. На уроці літератури майже ніколи не обговорюють справжню жіночу дружбу, незалежність та індивідуальність жінки, її сміливість, розум та силу.

Еталонним текстом образу жінки-борчині є сучасний роман Василя Шкляра «Маруся», виданий у 2014 році. Зміст роману базується на історичних фактах, які разом із чітко підібраним мистецьким словом В. Шкляра створюють художній національний простір. Творення образів сильних героїнь, які могли б стати взірцем для сучасників, зумовлює активізацію романтичної стихії, притаманної національному художньому мисленню, з характерним для неї зверненням до подій історичної минувшини[1: 107].

Назва роману «Маруся» свідчить про те, що головний герой, який постає у центрі подій є жінка. В основі імені Марія(Маруся) лежить давньосемітське Міріам й перекладається по-різному: «бунт, протидія, обурення, яка чинить опір»; за іншим поясненням – «гіркість, смуток, та, що гірко ридає й ронить сльози»; ще інше джерело подає – «вищість, піднесеність, перевага, славна, знаменита, чудова»[4: 155]. Тому не дивно, що прототипом головної героїні є провідниця повстанського руху із Полісся Олександра Соколовська, яка народилася 14 грудня 1902 р. в селі Горбулів Радомишльського повіту Київської губернії (нині - Черняхівського району Житомирської області) у родині псаломника Свято-Миколаївської церкви Тимофія Соколовського та його дружини Євдокії Данилівни[2]. Вона себе прозвала отаманом Марусею.

У своєму романі Василь Шкляр переповідає історію юної дівчини. У 1919 році шістнадцятирічна школярка Олександра Соколовська після гибелі своїх братів, повстанських отаманів, очолила тисячну армію на Житомирщині, яка разом із підрозділами Галицької армії рушає на Київ. Автор змальовує Марусю впевненою, сильною, незламною дівчиною, якій підвладно все. Головна героїня мала незрівнянний талант в кіннотній атаці: «Уміла тримати дистанцію з ворогом більшу за розмах шаблі чи списа, а стріляла що з карабіна, що з револьвера краще за багатьох козаків,...»(1). Тендітна але мужня дівчина також була названа відьмою: кажуть, їй вдалося відхилити кулю рукою; втекти з рук червоного комісара у відчайдушній ситуації. Однак, В. Шкляр, змальовуючи у своїх творах героїнь, які цілком відповідають критеріям гегемонної маскулінності, водночас акцентує їх здатність любити, особливу ніжність і розуміння, які вони виявляють до жінок, потужний батьківський інстинкт[1: 107].

Концентрація теми історичного минулого, досвід постколоніальних травм, спроби побудови нової ідентичності українського суспільства визначають ситуацію, в якій говориться про жінку - історичну героїню майже так само, як і про сучасну жінку. Незважаючи на те, що жінку змушують це

зробити попередні трагічні історичні обставини, вона завдяки своїй майстерності та військовому хисту є активним учасником визвольної боротьби.

Література

1. Башкирова О. М. Межі «чоловічого» і «жіночого» в сучасній українській романістиці / О. М. Башкирова. // Наукові праці. Філологія. Літературознавство. – 2017. – №289. – С. 106–112. 2. Гонський В. Час воїнів. Олександра Соколовська – отаман Маруся / В. Гонський // Українська правда. URL <http://www.istpravda.com.ua/columns/2011/01/26/18551/> 3. Сікора Л. Т. Феміністичні мотиви в творчості лесі українки / Л. Т. Сікора. // Молодий вчений. – 2019. – №4. – С. 204–209. 4. Яцків Р. Лінгвокультурологічний аспект біблієантропоніма Марія / Роксолана Яцків. // Проблеми гуманітарних наук. серія «філологія». – 2015. – №36. – С. 151-161.

Джерело

1. Шкляр В. Маруся / Василь Шкляр. – 2014. – URL <http://testlib.meta.ua/book/229548/read/>

Трускал Марина Вікторівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: докт. філол. наук, проф. О.О. Маленко

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ МОРФОЛОГІЇ

Розглянуто особливості формування граматичних понять з морфології української мови. Проведено аналіз етапів вивчення шкільного курсу морфології та визначення способів покращення методики засвоєння.

Ключові слова: морфологія, граматична компетентність, шкільний курс, мовознавство, учень.

Кожна загальноосвітня школа має впорядковану освітню програму з різних предметів залежно від специфіки навчального закладу та його учнів. Структурно-змістовим компонентом шкільного курсу мовознавства є граматики, зокрема *морфологія* — один з найбільших розділів науки про мову, що має відповідні теоретичні засади, категорії й термінопоняття. Граматика як буттєвий вимір існування мови є важливою основою здійснення акту комунікації згідно з різноманіттям мовних форм та широтою їх застосування в мовленні.

Актуальність дослідження процесів формування граматичної компетентності учнів у вивченні шкільного курсу морфології цілком обґрунтована й переконлива, адже до реєстру цих компетентностей входить знання учнем частин мови, розуміння їхніх особливостей, властивих їм граматичних категорій (для самостійних частин мови), уміння правильно змінювати слова різних частин мови, правильно будувати словосполучення й

речення з ними. Відповідно, кожен фактор методики навчання морфології має бути опанований й адаптований для вивчення у школі.

Головною метою вивчення шкільного курсу морфології є формування в учнів граматично-комунікативної компетентності, яка формується при здобутті мовленнєвого, лінгвістичного і соціокультурного досвіду, зважаючи на вікові особливості школярів [1].

Початкові етапи вивчення морфології в початкових класах та молодших класах середньої школи надзвичайно важливий, оскільки саме в цей період закладаються основи граматичної компетентності учнів, необхідні для подальшого вивчення та змоги регулярного повторення набутих умінь та підвищення рівня спілкування з використанням правильних граматичних конструкцій. «Грамаітична правильність мовлення є одним із рівнів культури мовлення, першим найважливішим ступенем засвоєння літературної мови, а також володіння мовною культурою, — вважають М. Пентиліук та О. Попова, — основою комунікативної компетентності мовця» [3: 126]. Загальний стан і конкретні аспекти формування граматичної компетентності в морфології розглядали багато лінгвістів та лінгводидактів, а також вчені-методисти. Серед них О. Біляєв, В. Горяний, О. Горошкіна, С. Караман, В. Мельничайко, С. Омельчук та ін.

Як зазначає кандидатка педагогічних наук Н. Дика, «основне завдання шкільного курсу української мови полягає у формуванні культури мовлення учнів, тобто в забезпеченні вміння змістовно і грамотно (на всіх виучуваних рівнях — фонетичному, лексичному, словотворчому, граматичному, правописному та стилістичному) обмінюватися думками та набутиим досвідом»[2: 211]. Тому граматична компетентність у контексті шкільного курсу морфології грає значущу роль не лише при вивченні розділу морфології у молодших класах, а й у формуванні практичних навичок упродовж усього вивчення теми в школі. Ці етапи навчання закладають основу для формування мовних навичок в учнів для подальшого вивчення мови в межах вимог програми, тож поступово в школярів формується потрібний високий рівень граматичної компетенції.

Грамаітичну компетентність визначаємо як здатність учня до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших, що базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок і знань та граматичної усвідомленості. Якщо розглядати перспективу подальшого розвитку в заданому напрямі, то формуються сталі компоненти граматичної компетентності. Так, основними складниками предметної компетентності в курсі шкільної морфології є стійкі граматичні знання та сформовані навички граматично правильного мовлення. Також граматична усвідомленість, що разом продукують комплексний підхід до навчання мови.

Аналогом наявної методики вивчення частин мови в шкільному курсі морфології може слугувати оновлена система вправ. Її завдання полягатиме у створенні можливостей ефективнішого засвоєння учнями середніх класів

граматичного матеріалу та продуктивного формування мовних компетентностей з використанням комунікативного підходу.

Література

1. **Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання** / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273с. 2. **Дика Н. М.** Засвоєння синтаксичних та стилістичних норм літературної мови учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: зб. наукових праць. 2016. 8(3). С.211–218. 3. **Пентиліук М. І.** Попова О. А. Граматично правильне мовлення як основа запобігання комунікативній девіантності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острого: Вид-во НаУОА, 2017. Вип.68. С.124–131.

*Усатенко Вікторія Миколаївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Т.В. Веретюк*

«ОЗЕРНИЙ ВІТЕР» Ю. ПОКАЛЬЧУКА ЯК ЗРАЗОК СУЧАСНОЇ МІФОЛОГІЧНОЇ ПРОЗИ

Постановка наукової проблеми та її визначення. Сучасна проза є досить малодосліджуваною. З огляду на це, усебічний аналіз літературного доробку Ю. Покальчука є необхідним у контексті досліджень, присвячених розвитку сучасної літератури, проте закономірним кроком на початковому етапі цілісного вивчення творчого доробку письменника буде аналіз його окремих творів, одним з яких є «Озерний вітер».

Актуальність запропонованої теми наукового дослідження вмотивована необхідністю вивчення повісті Юрія Покальчука «Озерний вітер» як зразка міфологічної прози, адже цей твір раніше не став об'єктом літературознавчого аналізу.

Мета розвідки – аналіз фольклорно-містерійної повісті «Озерний вітер» Ю. Покальчука як зразка сучасної міфологічної прози.

Завдання. Розглянути творчість Юрія Покальчука в сучасній українській прозі; проаналізувати повість «Озерний вітер» Ю. Покальчука в контексті його життєвої філософії.

Методи наукових досліджень. Методологічну основу роботи складають аналітичний, компаративний та філологічний методи.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані на уроках української літератури в закладах середньої освіти та на заняттях з літературознавчих дисциплін у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів.

Юрій Покальчук був творчою та енергійною людиною, який відомий своїм філософічним підходом до написання творів. Цього митця не можна не любити, він творив від чистої душі, його місією було відкривати для людей нові межі прочитання творів, пізнавати щось нове та зовсім незвичне.

На сьогодні його біографія та творчість має досить низький рівень досліджуваності серед науковців. Твори Ю. Покальчука є неординарними, неоднозначними, часом дискусійними. Йому вдавалися такі прийоми, які могли завести читача в оману та відкрити світ філософського мислення.

Твори Юрка Покальчука пройняті різною любов'ю: духовною, високою, романтично-піднесеною і суто людською, тілесною, пристрасною. Тією, яка возвеличує і підносить людину в її почуттях, і тією, яка руйнує, зводить нанівець душу і тіло вогнем несвідомого інстинкту [1: 37].

Праці письменника виділяються своєю індивідуальністю стилю, міфопоетичністю, оригінальністю та філософською думкою. Наявність його прози нагадує дитячий трепет, біг, шалену ходу, коли максималізм не дає права на думку. У ньому живе талант і геніальність, його життя повністю поєднане з літературою. «Пако – людина без часу. Поруч з ним ніколи не знаєш, скільки йому років чи скільки років тобі. Почуваєшся на рівних. Спілкування з ним комфортне», – признавався Юркові Покальчуку Любо Дереш [2: 7].

У кожному творі Юрія Покальчука читач може переконатися в тому, що добро завжди перемагає зло, що вихід є з будь-якої ситуації, що людські почуття можуть врятувати світ. Він переконаний, що саме любов допомагає долати екзистенціал, який називається самотністю [5: 69]. Прикладом такого доробку є поетична збірка «Не наступайте на любов». Це підсумковий поетичний доробок письменника, у якому розкривається його бурхлива, романтична, поглинута почуттями і пристрастями поетична натура. Багато поезій з цієї збірки покладено на музику. Пошук глибокого справжнього кохання, поцінування дружби, порядності, вірність високим ідеалам – ці вічні теми завжди знаходять відгук у серцях читачів незалежно від їхнього віку [4].

Юрій Покальчук має багату творчу спадщину. Він написав понад 17 книг («Хто ти?» (1976), «І зараз, і завжди» (1980), «Шабля і стріла» (1990), «Химера» (1992), «Заборонені ігри» (2005) та інші), які справили на аудиторію особливе враження. Кожна з них несе певне послання, має свій сакральний підтекст, який повинен пізнати кожен його читач.

Про нього існує безліч легенд. Хтось його шанує і захоплено читає, інші – зі щирим обуренням – критикують. Але він писав, примушуючи звертати увагу на те, від чого всі воліють відводити очі... хто ж із благополучних захоче знати правду про оскали суспільного дна? У різні часи він був літературознавцем і поетом, прозаїком і перекладачем, журналістом і будівельником, але завжди – авантюристом, який кожного разу піднімав кинуту долею рукавичку...[3].

«Озерний вітер» Ю. Покальчука є твором, який не схожий на всі його попередні. У ньому можна простежити екскурсію по магічному світові, яка заснована на дохристиянській міфології України. У тексті повісті автор

змальовує історію парубка Волина, якого спіткала біда. Шукаючи себе, своє місце в цьому світі, він потрапляє у химерний і зовсім йому незнаний чужий світ. Закохана в нього Царівна О допомагає оволодіти магічними силами і стати Княжичем Озера і начебто все йде своєю плінністю, парубок повністю забуває і відгороджується від людей, але зустріч з сільською дівчиною та жагуче кохання до неї повертає його до реального життя. Та щасливого кінця не буде, хлопець стає озерним вітром. Письменник актуалізує у творі первісні міфологічні начала людини, закладені в ній самою природою.

У творі Юрка Покальчука «Озерний вітер» змальовується пошук та вияв кольористики новизни природи людського буття. Людина щільно пов'язана зі світом, у якому живе, адже в природі немає ізольованих явищ, тут усе взаємодіє, усе творить гармонію буття. Автор заводить читача у химерний світ дохристиянської міфології України.

Художня концептуальність «Озерного вітру» ґрунтується на своєрідному осягненні таких взаємопов'язаних і водночас опозитивних понять, як світ Природи, що об'єднує постаті й реалізації з-поза людського середовища, тобто демонічний світ, і світ людей. Письменник змінює бачення міфологічних мотивів, пов'язаних із стосунками людини й природи, підпорядковуючи їх високим моральним принципам. В основі авторського бачення лежить національна модель світу, в якій закодовано сприйняття всесвіту українським народом упродовж віків. Юрій Покальчук актуалізує в людині первісні міфологічні начала, закладені в ній самою природою з їх складною системою кодування моделей буття, що беруть свій початок від архаїчних форм людської свідомості. Письменник застосовує у творі архетипні моделі індивідуальної та колективної психіки персонажів, бо саме вони дозволяють виокремити у свідомості людини успадковане від древніх поколінь уявлення про світ та місце власного буття в ньому [7: 155].

Автор переносить читача в прадавній світ язичника, який спочатку вибирає місце для пожертви богам, а потім для будівництва свого житла. Центром авторської розповіді є історія Волина, який через низку обставин перетворюється в озерний вітер. Наймолодший, найкрасивіший і найспритніший вічний підліток, у якому зупинився Час, змушений розриватися між світом звичайних людей і світом лісового люду. Йому потрібно з волі закоханої Царівни О жити в поза часі, стати часткою вічного життя, часткою природи, пізнаючи шал і пристрасть кохання, таїну тіла і принади пестоців, глибини, провалля і злету любовного божевілля з вічно юною царівною [7: 156].

Юрій Покальчук застосовує у творі народну міфологію, він наділяє русалку магічною силою, завдяки якій вона і заволоділа душею Волина. Царівна відкриває новий світ для парубка – світ магічний, ще зовсім незнаний йому. Згодом він стає Княжичем Озера. «Його буття складалося у цьому химерному світі щасливо і бездумно. Він не пам'ятав нічого про свою родину, тільки десь у потаємних глибинах нової свідомості лишалося, що він був колись смертною людиною» [6: 28]. Важливим у повісті є момент, коли в ніч на Івана Купала Волин змагається з темними силами, щоб зірвати квітку

папороті та стати сильнішим. Цей епізод свідчить про міфологічні мотиви у творі.

Письменник не застосовує традиційний підхід у зображенні міфологічного часу. Ніщо не може втратитися остаточно й ніщо не народжується, щоб вічно тривати «у нескінченності є свої кінці і початки, вони лежать в інших марозрозумілих на перший погляд вимірах, які спізнаються лише тоді, коли сам у них втрапляєш» [7: 157].

Читаючи твір, можна зрозуміти, що любов – це всеосяжне переживання, у якому звершується універсальний зв'язок між людиною і космосом. Погляд автора на почуття і стосунки закоханих підпорядкований екзистенційно-кордоцентричним світоглядним орієнтаціям української ментальності, яка завжди визнавала пріоритет «серця» над «головою» [7: 158]. Попри почуття, які на початку з'являються до русалки, Волин закохується у вродливу дівчину з нового села, ним починає керувати пристрасть. Саме ця подія допомагає Княжичу Озера опинитися поза межами демонічного світу, вона наче повертає його думки та мислення до справжнього людського світу: «Я люблю життя! І хочу, аби Леа жила і я аби був з нею, кілька зможу! І ніхто, ніхто не може перепинити мене, ніщо також ніщо!» [6: 55]. Любов у творі постає як найвища моральна цінність – це всеосяжний спектр емоцій та почуттів.

Автор застосовує у повісті архаїчні ритуальні комплекси задля відтворення екзистенційного досвіду героя. Волин протягом твору два рази зустрічається з квіткою папороті: спочатку вона допомагає підлітку стати Княжим Озера, а вдруге квітка стає запорукою рятунку від пройдешніх бід. Його вчинки несуть за собою сакральний зміст: «Хто зірве квітку папороті – той усе знатиме, вмітиме та розумітиме». Після цього його відчуття наштотують на розуміння того, що нарешті він може бути самим собою. Він прагне подолати свій розрив з людським світом, надіється стати знову людиною, створити родину. На думку автора, саме вона є джерелом щастя для кожної людини. «Може, я стану людиною?... Може, якийсь час поживу з ними і навчусь жити, як воїн? І в мене також будуть діти...» [6: 79]. Саме дівчина Леа, яку він побачив біля озера, окриляє його, повертає до життя дає надію. Однак не завжди любові достатньо для гармонізації свого життя. Родина повноцінна тільки тоді, коли підпорядковується морально-звичаєвич законам людства. Порушення цих законів тягне за собою покарання. Юрій Покальчук начебто переосмислює біблійну притчу про Каїна і Авеля, щоб довести Волина до повного прозріння. Її можна інтерпретувати як вказівку на те, що жагуче кохання парубка та дівчини з села – це порушення звичаєвої системи відносин світу людей і світу Природи, яке викликає агресивну реакцію, оснований на заздощах їхнього кохання.

З самого початку Волин шукав себе, він прагнув знайти своє призначення, але вже пізно зрозумів, що родина, затишок рідної оселі та материнська увага – це все, що йому потрібно для щастя.

У творі «Озерний вітер» автор натхненно попрацював з уявою в прадавньому світі своїх предків, які вірили в бога неба Сварога, у його сина Дажбога, у грізного Перуна, у Велеса – бога багатства і худоби, пологів і пряжі.

Юрій Покальчук відтворює цей волинський пантеон богів, придумує нових лісових духів, лісових і озерних демонів і змієлюдів, перевертнів, вовкулаків, планетників, людозміїв, доповнює систему вірувань, звичаїв, обрядів поліщуків [2: 10].

Висновки. Юрій Покальчук та його повість «Озерний вітер» є унікальним творінням у сучасній українській прозі. Значною особливістю є використання міфологічних рис, якими наповнений цей твір. «Озерний вітер» – це поєднання реального світу з магічним, це жагуче почуття кохання, філософські думки, перехресні зв'язки з притчами, зображення української легенди про цвіт папороті та багато іншого. Автор багато чого змінює: злі міфічні істоти перетворюються в добрих, які підтримують баланс та гармонію.

Перспективи подальших досліджень в окресленому напрямі. Ця робота дає поштовх для подальших досліджень, адже вивчення тенденції сучасної прози та міфології в Україні майже не розглянуті в літературі, тому сподіваємось, що ця проблема буде вирішена.

Література

1. Вивчаємо українську мову та літературу: наук.-метод. журн. ТОВ «Вид. група «Основа»; голов. ред. К. Голобородько. Харків: Основа, 2003. 32(108). С. 36–39. **2. Жулинський М.** «...Час поламався на твоєму березі». Сумуючи за Юрком Покальчуком. *Сучасність*. 2001. № 2. С. 3–16. **3. Київська Русь:** літ.-критич. час. ТОВ «Видавничий Дім “Факт”»; голов. ред. Д. Стус. Київ: Факт, 2007. 6 (XV). С. 134. **4. Літературний код Ю. Покальчука:** інтелект-реліз / укладач В. В. Потуремець; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. О. Гончара. Полтава, 2016. С. 4. **5. Макаренко Л.** Звукова палітра Юрка Покальчука. *Мандрівець*. 2011. № 3. С. 66–70. **6. Покальчук Ю.** Озерний вітер. *Шабля і стріла*. Харків, 2003. С. 3–88. **7. Ступінська Г.** Осягнення буття в художньому дискурсі повісті Юрка Покальчука «Озерний Вітер». *Наукові записки. Серія: Літературознавство* / за ред. проф. М. Ткачука. Тернопіль: ТНПУ, 2007. Вип. 22. С. 54–161.

УДК 811.133.1

Хардіков Олексій Павлович
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук.кер.: к. філол. н., доц. А.В. Лепетюха

ВЕРЛАНІЗАЦІЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ ТА ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ВЕРЛАНІВ

У цьому дослідженні верлан (фр. *verlan*) розглядається як вид французького арго, молодіжногосленгу, який створюється на базі слів літературної мови з приголоснимілітерами у зворотному порядкута голосними, що часто змінюються набуквосполучення *eu* (*arabe* → *beur* (араб), *mec* → *keim* (хлопець), *mère* → *reum* (матір)). Побудова у зворотному порядку застосовується також до складів (*prison* → *zonpri* «в'язниця»)[3: 5].

Актуальність роботи полягає в необхідності структурного та функціонального аналізу верлану, оскільки еволюція французької мови спричиняє появу різнорівневої верланізації.

Сама назва «верлан» сформувалася від французького прислівника *à l'envers* (навпаки). Не всі слова піддаються верланізації, а тільки найпоширеніші і закріплені в мові. Дієслова у верланізованій формі не відмінюються, тому що верлан позбавлений граматичних ознак.

Слід зазначити, що верланізуватися можуть також метафориз метою найбільш яскраво й експресивно передати зміст арготичного висловлення.

Успіх верлану в народі й, особливо, серед молоді, його характерне використання у фільмах або піснях сприяли тому, що практично четверть населення вміє розмовляти, використовуючи в тій чи іншій мірі чистий верлан.

Верланізація полягає в інвертуванні складів або літер, іноді навіть дієслівних груп або висловлень. Щоб краще розуміти верланізовані конструкції, треба розглянути декілька правил побудови слів у формі верлан.

У французькій стандартній мові закінчення «e» не виражається в кінці слова і у верланізації участі не бере. Якщо склад закритий, слово перебудовується на верлан. У такому разі верланізація – це інверсія двох відкритих складів, наприклад: чорний колір: *blackeu, keubla*; автобус: *busseu, seubu*; жінка: *meufa, meuf*; свято: *fêteu, teuf, keufli, keuf*; брат: *reufre, reufre, reuf*.

Якщо склад відкритий, то відбувається інверсія фонем: тепло: *auch*; вогонь: *euf*.

У невеликій кількості слів спостерігається потрібне переміщення складів: цигарка: *garetsi*, португалець: *gaitupor* [1: 10].

Верлан, як, наприклад, франгле (*français* – вид французької мови, який містить значну кількість англійських слів та висловлень, що у наш час є дуже поширеним на телебаченні та серед інших засобів масової інформації), створювався задля зберігання в секреті якоїсь інформації від інших людей.

У теперішній час арго є дуже популярним та має безліч видів та форм виявлення, водночас процвітає верлан як спосіб спілкування певних соціальних груп. «Верлан вийшов за межі неблагонадійних французьких районів завдяки його успіху серед різних верств суспільства та молоді, та є одним з найбільш продуктивних арготичних процесів утворення слів, оскільки він є типізованим та легко ідентифікується, що є його важливою перевагою перед більшістю сучасних арго французької мови» [2: 17].

Отже, верлан – це специфічна арготична мова зі зміною порядку літер та складів, яка використовувалася спочатку як таємний шифр. В останні роки верлан має значний вплив на різні шари населення, перш за все на молодь, та активно використовується у повсякденному житті як один із засобів збагачення сучасної французької мови.

Література

1. **Береговская С.М.** Арго и язык французской художественной прозы XX века. Смоленск. Издательство СМОЛГУ. 2010. 356с. 2. **Guène F.** Kiffe kiffe demain / Paris: Fayard, 2010. 186р. 3. **Le verlan.** Режим доступа: <http://monsu.desiderio.free.fr/curiosites/verlan.html>(Дата звернення : 02.03.2021)

Хоменко Нікіта

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: д.п. н., проф. І.І. Костікова

MY EXPERIENCE OF TEACHING ENGLISH

The relevance of the research is connected to teaching English in general and my personal experience of teaching English.

The purpose is to share my personal experience of teaching English in IT NIX Company.

The main results are the following. Teaching English is a hard and intricate process that involves a lot of different strategies. Throughout my ongoing teaching career I have been teaching different age groups and people of different social status.

The hardest thing was teaching children who were forced into learning process by their parents. That was really not motivational, because all the efforts that I was putting into children were killed by their lack of interest and motivation. That is why I quit and started working with adults. Frankly speaking, adults are also not always interested, but, at least, they understand that their insufficient progress is directly connected to their laziness. At current moment I am working with NIX Company, one of the best IT companies in Ukraine and there are some peculiarities of teaching the IT workers:

- Their company pays for the lessons and sometimes they are not motivated, because they don't pay for lessons themselves;
- They are pretty organized and I just need to pull right strings to make them work;
- The personalities they have are quite different, thus, you need to be able to adjust to various vibes at the lesson;
- Your level of English must be C1 or higher, because IT guys constantly work with English customers and their codes often are written in this language.

Talking about different tools, books and strategies during the lesson, it is important to mention, that for the last year a lot of things were irrevocably changed. A lot of offline English schools were forced to go online as well as all other businesses that wanted to stay afloat. At current moment I prefer using ZOOM, Cambridge books, I would like to point out the book called Key Note. This book is utterly designed on using TED talks, I really enjoy incorporating this book into lessons because it makes my students more interactive and interesting. Break out rooms is the second tool that I adore using working with a group. It usually depends

on how many people attended the class, and if there are more than 3 people it is necessary to break them into groups, so they could have more time speaking.

The conclusion is teaching English for IT is necessary, and my personal experience of teaching English may be useful for other teachers.

УДК 84'61

Черевко Юлія Сергіївна

Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доцент Н. В. Щербакова

ТЕРМІНИ І ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ В ГАЛУЗІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Бухгалтерський облік – це така сфера діяльності людини, що забезпечує безперервне, повне й послідовне відображення господарських операцій; обов'язкове документальне підтвердження наявності господарських засобів та здійснення господарських операцій; узагальнення даних у грошовому еквіваленті; використання специфічних засобів та прийомів. Як і будь-яка професійна галузь, вона потребує спеціальної лексики для позначення робочих понять і явищ, до якої відносимо терміни й професіоналізми. Вони належать до різних груп спеціальної лексики, оскільки мають низку особливостей, які у своїх дослідженнях виокремили Т. С. Пристайко [4], О. В. Карпенко [2], Н.І. Безбородько [1] та ін. Зокрема, до термінів відносять одиниці «єдина тарифна сітка», «регулюючі рахунки», «резерв майбутніх витрат» тощо, а до професіоналізмів – ФІФО, ОЗ, П(С)БО та ін.

Одним із основних критеріїв диференціації термінів і професіоналізмів служить властива професіоналізмам ненормованість уживання, часто у зв'язку з наявністю емоційно-експресивних конотацій, обмеженість сфери вживання усною професійною мовою, що не має офіційного характеру. Однак, що особливо важливо для термінології бухгалтерського обліку, професіоналізми інколи можуть набувати статусу терміна, адже, коли «відсутній термінологічний еквівалент, професіоналізм претендує на те, щоб зайняти “смыслову нішу” і стати терміном» [3: 233].

Названі вченими критерії розмежування термінів і професіоналізмів засвідчують їхню доречність і логічність в аспекті дослідження лексики професійного бухгалтерського спілкування, однак не встановлюють чіткий поділ між цими групами професійної лексики.

Лінгвісти наголошують передусім на проблемах фіксації матеріалу: професіоналізми активно функціують в усній комунікації, а терміни – у письмовій. Осібно стоїть питання про статус і місце професійної лексики в системі мови.

Розглянемо таблицю щодо збіжностей і розбіжностей між терміном та професіоналізмом (Табл.1. Укладено на основі роботи Козлової М. О. [3: 232]).

Табл.1 Спільні та відмінні риси терміна і професіоналізма

Термін	Професіоналізм
Є одиницею спеціальної лексики	
Є членом термінологічної системи	Не є членом термінологічної системи, проте може набувати статусу терміна
Конвенціональність (свідома домовленість) вжитку	
Здатність вступати у системні відносини з іншими одиницями професійної мови, в тому числі із термінами та професіоналізмами	
Моносемічність (однозначність) в межах однієї предметної галузі (наукової дисципліни; сфери професійної діяльності)	
Стислість*	
Має чітко дефінітивне значення у певній сфері знання	Спеціалізація значення
Може детермінологізуватися, переходячи до загальноновживаної лексики	Обмеженість сфери вжитку виключно професійним спілкуванням
Сфера вжитку – письмове та усне мовлення	Сфера вжитку – переважно усне мовлення
Відносна незалежність від контексту	Висока залежність від контексту
Точність	
Стилістична нейтральність	Може зберігати і утримувати семи оцінності та експресії
Експресивна нейтральність, відсутність суб'єктивно-оцінних відтінків	
Відсутність синонімів	Можлива синонімія
Відповідність правилам і нормам мови	Необов'язкова
Систематичність	Відсутня
Дефінітивність	Відсутня

* Хоча ця вимога щодо терміна нерідко вступає в протиріччя з вимогою точності (повноти) [3: 232].

Терміни є невід'ємною частиною офіційної мови бухгалтерської звітності, мають більшу точність, відсутність синонімів, відповідають правилам і нормам мови, проте професіоналізми значно полегшують щоденне спілкування фахівців цієї сфери, однак найчастіше їх використання обмежене виключно професійним усним спілкуванням.

Отже, можемо зазначити, що терміни – це необхідна складова мови бухгалтерів, адже ця галузь вимагає точності, чіткості й лаконічності, але вживання лише термінів не спростить повсякденну роботу спеціаліста, тому важливість функціонування професіоналізмів у галузі бухгалтерського обліку є беззаперечною.

Література

1. **Безбородько Н.И.** К вопросу о разграничении понятий «специальный язык» и «язык профессиональной коммуникации», «термин» и «профессионализм». *Сборник научных трудов Киевского пединститута*. Киев, 2005. 2. **Карпенко О.В.** Проблеми формування професійного мовлення та лексики як основа компетентності випускника вищої школи. *Вісник Львівської комерційної академії* / [ред. кол. : Башнянин Г.І., Апопій В.В., Вовчак О.Д. та ін.]. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. Вип. 35. 482 с. (Серія економічна). С. 170-174. 3. **Козлова М.О.** Терміни бухгалтерського обліку і бухгалтерські професіоналізми: розмежування та співвідношення [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://oia.lntu.edu.ua/files/1037_Oblik_i_finansy_Ch_1.pdf 4. **Пристайко Т.С.** Лексико-номинативная организация специального текста: Монография. Днепропетровск: УкО ІМА – прес, 1996. 200 с.

Черкашина Вікторія Володимирівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. п. н., проф. І.І. Костікова

РОЛЬ БІЗНЕС – АНГЛІЙСЬКОЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

«Володіти іншою мовою – мати другу душу» (Карл Великий).

Актуальність. Сучасне століття – це епоха глобалізації, процесу всесвітнього економічного, політичного та культурного єднання. Англійська мова є мовою цього процесу, бо саме ця мова є найпоширенішою. Англійською розмовляє весь світ.

У наш час величезна кількість людей по всьому світу вивчає англійську мову. Вона є мовою політики й економіки, навчання й розваг, подорожей і бізнесу, музики й мистецтва. Ми вчимо її у школі, у закладах вищої освіти, чуємо англіцизми у повсякденному житті. Вона є «латинською мовою сьогодення». На мій погляд, володіючи англійською, у купі із власними навичками, Ви можете стати успішним. Сьогодні існує дуже велика кількість компаній, що працюють із закордонними клієнтами, де основна мова – англійська.

Мета – показати необхідність вивчення бізнес-англійської.

Результати. Бізнес-англійська – це не тільки співбесіди й написання резюме. Вам доведеться проводити презентації, переговори, відповідати на телефонні дзвінки, писати офіційні листи та ще багато іншого. Ця мова має свою специфіку, яку можуть зрозуміти лише люди, які занурені у сферу бізнесу. Наприклад: частіше використовуються безособові форми дієслів, пасивні конструкції, модальні дієслова та складна лексика, яка часто є незрозумілими для людей, які знають англійську на рівні школи.

Багато бізнес професій мають безпосередній зв'язок з англійською мовою, тут практично немає обмежень. Подібні бізнес уміння і навички допомагають досягти нових рівнів у веденні справ, в освоєнні професій і, звичайно ж, в просуванні свого бізнесу. Навіть якщо професія не вимагає обов'язкового вміння говорити другою мовою, все ж подібні знання можуть

бути важливі для самого працівника, адже вони значно розширюють вибір вакансій, отримати які можна не тільки у своєму місті й країні, а й за кордоном.

Висновок. Доходячи висновку, хотілося б зазначити, що бізнес-англійська для багатьох – це великий крок на шляху досягнення своєї професійної мети й навіть відкриття свого власного бізнесу. Саме вона відкриє для вас перспективи вдало працевлаштуватися, мати кар'єрний ріст та загалом надасть Вам впевненості та конкурентоспроможності. Освоївши бізнес-англійську, ви отримаєте всі можливості, які значно збагатять ваш світ й розширять межі його пізнання.

Чеснюк Анастасія Романівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: д.п. н., проф. І.І. Костікова

LINGUISTIC DEVIATIONS IN MEDIA DISCOURSE

The relevance of the research. The influence on the mass consciousness in the communication space is recognized as one of the significant technological achievements of today, and the field of mass media is impossible to imagine. In my opinion, it is necessary to know the influence of mass media.

The purpose is to show the manipulative influence of clichés in the Ukrainian mass media space.

The main results are the following. The use of manipulative strategies and tactics of influence in media communication is closely related to the peculiarities of the media sphere, which includes the press, television, radio, Internet. It determines live feedback from recipients and recipients, participants social communication, it becomes a reliable source for study dynamics of language changes, active processes in language and language consciousness of our contemporaries.

By language clichés we mean stereotypical combinations of words, regular autonomous blocks with traditionally established meaning and form. The objects for mass media study are: 1) "The world today" ("Events of the day", channel "Ukraine", 07.02.2014; 25.02.2014; 28.05.2014; 05.06.2014; 23.12.2014; 23.04.2015; TSN, channel "1 + 1", March 23, 2014; 27.05.2014); 2) "News of the day", channel INTER, 11.14.2014); East today ("Events of the day", "Ukraine", 02.06.2014; 04.06.2014; 11.06.2014); Donbass today ("Events of the day", "Ukraine", February 25, 2015), etc.

The research of language means of manipulative influence gives the ability to understand the nature of the latest media discourse. The manipulations are carried out by means of actual linguistic (semantic) manipulations, implications, ambiguity, emotional vocabulary, determination, rethinking slogans, etc. Language clichés act as constructs of media communication, framing various situations recognized as common in society rules and regulations.

The conclusion is knowledge of clichés in the Ukrainian mass media space is important for understanding its influence.

The perspectives are to find out the phenomenon of speech manipulation in the modern media communication; to determine manipulative possibilities of language clichés in the latest media discourse.

Черкашина Вікторія Володимирівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Т.В. Веретюк

ЩАСТЯ ЯК ФЕНОМЕН БУТТЯ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Перед усіма нами постійно постає питання: а що ж таке щастя? Дехто вважає, що це – фізичний, моральний і соціальний стан людини, за якого вона відчуває внутрішнє задоволення і радість від життя. Інші вважають, що щастя – це здійснення мрій та досягнення певних цілей. Усі вони праві. Поняття щастя для кожної людини індивідуально. "Одним щастям здається чеснота, іншим - розсудливість, третім – відома мудрість, а іншим все це разом або що-небудь одне в з'єднанні з задоволенням або не без участі задоволення, є й такі, що включають в поняття щастя й зовнішнє, добробут".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми спираємося на авторів, що досліджували сенс та проблеми щастя. Це твори: Г.Сковороди, К.Роджерса, А.Кемпбелла, Ф.Конверса, Н.Бредберна, Р.Вілсона, М.Поповича, В.Шкоди. Щастя як суб'єктивне благополуччя розглядали в своїх працях М.Фордіс, А.Бек, Л.Джозеф, Т.Льюїс, Ф.Ендрюс, Н.Хамітов, С.Крилова та інші.

Актуальність. Незважаючи на значну кількість публікацій про щастя за останнє десятиліття, зауважимо, що багатогранність та глибина досліджуваної теми залишає багато місця для подальших наукових пошуків, особливо в контексті українського суспільства. Є. Головаха правомірно наголошує, що "українцям бракує правильного концепту щастя. Не самого щастя – воно є похідним від концепту" [4]. Доцільність вивчення різних, зокрема філософських, аспектів феномену щастя визначається тим, що вони є показниками загального благополуччя нації, критеріями ефективності всіх економічних і соціальних реформ, вказівниками до подальшої спрямованої діяльності на місцевому, державному та національному рівнях.

Мета роботи полягає у розкритті сенсу щастя в контексті зв'язку з сучасною соціальною реальністю та індивідуальним буттям.

Об'єктом дослідження є щастя як соціокультурний феномен.

Предметом дослідження є прагнення до щастя в контексті буття сучасної людини.

Виклад основного матеріалу. Повернення філософів всіх епох до теми щастя і сенсу життя свідчить, що на кожному етапі розвитку людської цивілізації людей супроводжує ця проблема. Сучасна епоха – не виняток. У кожному поколінні на кожного індивіда очікують переломні моменти в його свідомості, які містять ознаки світоглядних криз [1]. Одні з них долаються ним легше, з іншими все набагато складніше. До найтяжчих криз слід віднести

кризи нашого розуміння життя. Психологи стверджують, що особливо гнітючі наслідки мають стани, коли людина перестає бачити сенс свого життя.

У порівнянні з попередніми епохами, світ сьогодні надзвичайно ускладнився, і свідомість молодої людини перебуває під неймовірним тиском інформаційних потоків. Реклама та інші мало контрольовані впливи ЗМІ та Інтернету сьогодні явно і неявно впливають на становлення дитячої психіки надзвичайно складними для розуміння речами, які часто опонують здоровому глузду і далеко не завжди знаходять адекватне пояснення з боку дорослих, тож дітям стає дедалі важче визначитись з сенсовими орієнтирами.

Можна казати, що будь-який стан безвиході у житті людини є ознакою нещастя. А справді, навіщо жити, коли ти не маєш чому радіти? Саме про це йдеться в притчі Будди про просвітлення. «Жив лев, який вважав себе бараном. Тільки тоді, коли побачив своє відображення в озері, пізнав себе, порівняв із левом, який був поруч, він зрозумів, що є левом». І допомогти людині вийти з подібної ситуації може тільки усвідомлення себе як суб'єкта власної долі, лише тоді, інколи раніше, інколи – пізніше, але кожен з нас повинен зрозуміти, що вищий сенс полягає в тому, щоб пізнати, хто ми насправді. Тому, на наш погляд, без щастя неможливо жити, оскільки це є найвищим проявом втілення сенсу життя людей. Без розуміння сенсу людського життя, неможливо усвідомити, як людина може бути щасливою [3]. Таким чином, з наведеного вище ми можемо зробити висновок, що «щастя» і «сенс життя» – якнайтісніше пов'язані між собою поняття. В цих поняттях поєднується весь духовний досвід людської особистості у смисложиттєвому вимірі.

Який же «рецепт» щастя? Для кожного з нас це питання постає знову й знову. Кожне нове покоління стикається з цією проблемою, бо молодь має власні цінності, орієнтири, які й складають усю їхню систему уявлень про щастя. Частіш за все ця система є відмінною від батьківської [6].

Зараз ми стикаємося із тим, що відчуття щастя залежить не стільки від досягнення певних благ, скільки від внутрішньої, духовної здатності людини бути щасливою. Наш світ створює ідеал щастя, що є лише бажанням мати й отримувати. Це нав'язується молодій людині в якості життєво важливої мети.

Сьогоднішнє суспільство – бездуховне, матеріально обумовлене та аморальне. Воно закладає в людині такі якості, як егоїзм, прагнення до успіху в будь-який спосіб, індивідуалізм, тощо. Мріючи про щастя, люди вибудовують образ свого ідеального майбутнього, бажаних результатів і досягнутих цілей, впливаючи на власне життя і на суспільство в цілому.

Через призму уявлень про щастя ми можемо знайти новий погляд на вирішення соціальних та економічних проблем сучасного суспільства. Ми вважаємо, що найперше потрібно зрозуміти сенси свого буття, заради яких варто існувати. Чи вміємо ми поставити собі мету? Чи не рухаємось ми, згідно з назвою роману Бел Кауфман й однойменного фільму за ним «Вверх драбиною, що веде вниз»? [5].

Більшість людей не знають, чого хочуть, але вони розуміють, що мають, не те, що вони хочуть. Як доречно зауважив відомий послідовник традицій даосизму і дзен-буддизму в ХХ столітті Бхагаван Шрі Раджніш (Ошо), що всі

ми можемо бути безмірно щасливі та безмірно нещасні. Саме ми вільні у цьому виборі. Така свобода таїть небезпеку, бо на нас лягає відповідальність [2].

Звичайна людина переважно впевнена, що щастя у кожного своє, що відчуття щастя у різних людей викликають різні предмети. Вона часто не усвідомлює, що предмети самі по собі нейтральні, а те, що надає їм певної привабливості, знаходиться всередині людини. Тоді вона вважає, що певні зовнішні події, речі, процеси роблять її щасливою або нещасною. На превеликий жаль, сучасний соціум культивує в особистості і такі якості, як індивідуалізм, підприємливість, прагнення до успіху. Соціально задана мета «успіх» конкретизується кожним стосовно себе і своїх можливостей. Щастя ототожнюється з успіхом. Він завжди індивідуальний, тому і щастя теж є індивідуальним. Кожен з нас формує свій конкретний образ бажаного стану буття, який виступає як єдність одиничного і загального.

На психологічний стан людини впливає ціла низка зовнішніх обставин і умов, що існують в сучасному українському суспільстві. Вони створюють соціальну напругу. Також не менш важливим є й індивідуальна складова життя людини. Хоча й людина не завжди розуміє чого вона хоче, але щастя прагнуть всі. Не зрозуміло і те, яким вона чином досягає повної згоди із собою. Мабуть, це відбувається тому, що щастя – це ідеал не розуму, а уяви. Воно ґрунтується на земних (емпіричних) підставах. Сучасний світ багато в чому є світом віртуальним, світом «недовтіленого» існування й розуміння.

Чи завжди приносить розуміння задоволення людині? Воно має приховані нещастя.

Щастя людини – у її бажанні мати краще майбутнє. Але бажання – річ суперечлива. Люди часто не можуть домовитися між собою, щаслива мета вельми невизначена, засоби її досягнення надзвичайно хиткі, багато що залежить від громадської думки, яка досить мінлива.

Жоден із нас ніколи не зможе примусити іншого бути щасливим так, як комусь заманеться та таким чином, яким він уявляє собі добробут інших. Подібним уроком новітньої історії для української спільноти в нашій державі стала Революція Гідності.

Сприйняття і розуміння щастя складає найважливішу рису менталітету і детермінує життя індивіда і соціальні процеси. Іноді щастя розглядають як задоволення або досягнення чого-небудь, але частіше дотримуються думки, що щастя – це сам процес досягнення.

Проблема щастя поставала завжди. Це хвилювало людей в конкретно-історичних умовах суспільного буття. Загальносоціальна криза, яку переживає українське суспільство, у свою чергу, сприяє особистісній кризі значної кількості українських громадян, багато з яких сьогодні перебуває в стані фрустрації, духовної спустошеності. Відчуття нещастя людиною подекуди "превалює" над щасливим світоглядом.

Світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння набуває іншого змісту, ідеали майбутнього не завжди є оптимістичними. Для того, щоб рівень щастя українців зріс, необхідний сталий розвиток: гармонійне поєднання економічних, соціальних, екологічних, політичних, духовних передумов, що

забезпечить захист майбутніх поколінь, надання можливостей для розвитку свободи життєвого вибору, дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Стабільність у функціонуванні суспільства, розвиток демократичних свобод, довіра громадян до інститутів влади, а також праця є тими передумовами, що сприяють формуванню щастя.

Висновки. Доходячи висновків, хотілося зазначити, що філософське осмислення стану щастя у контексті буття людини є наскрізною проблемою як для українського суспільства, так і для всього людства, потребуючи свого з'ясування та обґрунтованого розв'язання.

Щастя – це феномен буття людини. Безумовно, що кожна людина бажає щастя та щасливого життя. Складність у тому, що в різні моменти її життя уявлення про щастя змінюються. Тому перше, на що варто звертати увагу, це те, що щасливий стан не може бути тривалим. Адже людина постійно перебуває в ситуації взаємодії з різними об'єктами природи, різними людьми, які впливають на її душевну рівновагу. А рівновага і є нормальним станом будь-якої системи. Вона, звичайно ж, також прагне до душевної рівноваги, до гармонійної взаємодії з природним і суспільним довкіллям, але це стан бажаний, досяжний лише в певні миті життя. Збереження душевної рівноваги – вже момент щастя. Проте, як писав поет, «вічний бій, а спокій лише сниться».

Література

- 1. Афанасьєва** Людмила. Світоглядно-ціннісний потенціал соціальності людини як чинник гармонізації культурно-освітнього простору / Л. Афанасьєва. Versus (3). 2014. С. 34-40.
- 2. Бхагаван Шри Раджниш (Ошо).** Радость. Счастье, которое приходит изнутри [Електронний ресурс] / Бхагаван Шри Раджниш (Ошо). Режим доступу: <https://www.rulit.me/books/radost-schaste-kotoroe-prihodit-iznutri-read-23143-1.html>
- 3. Волков О.Г.,** Землянський А.М., Олексенко Р.І., Рябенко Є.М. Філософія: навчальний посібник-практикум. МДПУ імені Богдана Хмельницького. Мелітополь, 2017.
- 4. Головаха Е.** Соціологи выяснили, чего украинцам не хватает для счастья [Електронний ресурс] - Режим доступу :<http://i-soc.com.ua/ukr/golovaha.php>
- 5. Кауфман Б.** «Вверх по лестнице, ведущей вниз» [Електронний ресурс] / Бел Кауфман. – Режим доступу: knijku.ru/books/vverh-po-lestnice-vedushchey-vniz
- 6. Олексенко Р.** Пошук себе в собі / Р. Олексенко Міжнародна науково-практична інтернет- конференція «Формування освітнього простору в умовах інформаційного суспільства». 2018. С.190-191.

Чеснюк Анастасія Романівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д.п. н., проф. І.І. Костікова

LINGUISTIC DEVIATIONS IN MEDIA DISCOURSE

The relevance of the research. The influence on the mass consciousness in the communication space is recognized as one of the significant technological achievements of today, and the field of mass media is impossible to imagine. In my opinion, it is necessary to know the influence of mass media.

The purpose is to show the manipulative influence of clichés in the Ukrainian mass media space.

The main results are the following. The use of manipulative strategies and tactics of influence in media communication is closely related to the peculiarities of the media sphere, which includes the press, television, radio, Internet. It determines live feedback from recipients and recipients, participants social communication, it becomes a reliable source for study dynamics of language changes, active processes in language and language consciousness of our contemporaries.

By language clichés we mean stereotypical combinations of words, regular autonomous blocks with traditionally established meaning and form. The objects for mass media study are: 1) "Events of the day", channel "Ukraine", 07.02.2014; 25.02.2014; 28.05.2014; 05.06.2014; 23.12.2014; 23.04.2015; TSN, channel "1 + 1", March 23, 2014; 27.05.2014); 2) "News of the day", channel INTER, 11.14.2014); East today ("Events of the day", "Ukraine", 02.06.2014; 04.06.2014; 11.06.2014); Donbass today ("Events of the day", "Ukraine", February 25, 2015), etc.

The research of language means of manipulative influence gives the ability to understand the nature of the latest media discourse. The manipulations are carried out by means of actual linguistic (semantic) manipulations, implications, ambiguity, emotional vocabulary, determination, rethinking slogans, etc. Language clichés act as constructs of media communication, framing various situations recognized as common in society rules and regulations.

The conclusion is knowledge of clichés in the Ukrainian mass media space is important for understanding its influence.

The perspectives are to find out the phenomenon of speech manipulation in the modern media communication; to determine manipulative possibilities of language clichés in the latest media discourse.

Чеснюк Анастасія Романівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.О. Полозова

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ (ІНТЕРНЕТ- МАГАЗИНАХ)

Актуальність дослідження спричинена доволі великим інтересом у філологів щодо проблеми пошуку впливу на адресата. Наразі вивчення прагматичного аспекту в медійному (рекламному) дискурсі, де реалізується мовленнєва установка впливу на покупця, є вкрай необхідним. Проблемі культури мови й стилістичної вправності в засобах масової інформації та рекламі присвячено чимало досліджень відомих мовознавців. Це, зокрема, праці І. Анніної, З. Бичка, А. Капелюшного, А. Марахової, М. Пилинського, О. Пономарева, О. Сербенської, І. Соколової, А. Токарської, та інших. Для лінгвістики зацікавленість мовою реклами є загальним напрямом аналізу мови в прагматичному аспекті. Рекламний слоган утворює винятковий компонент комунікативно-прагматичного використання мовних засобів для його оформлення.

Виклад основного матеріалу. Формуючи рекламний слоган, автор реалізує відбирання мовних засобів належно до стилістичної тональності, орієнтуючись на комунікативну ситуацію, характер адресата, інтенцію. *Метою* нашої роботи є з'ясувати найуживаніші стилістичні засоби в рекламних слоганах інтернет-магазинів.

Під поняттям «мовна гра» маємо на увазі усвідомлене порушення норми. Т.А. Грідіна зазначала, що «в основі мовної гри лежить прагнення досягти певного ефекту естетичного впливу (найчастіше комічного) за допомогою порушення нормативного канону сприйняття мовних одиниць і творчого (нестандартного) використання мовних засобів» [3: 119].

У мовній грі використовують джерела всіх мовних рівнів (фонетики, словотвору, морфології, синтаксису, орфографії). Занотовані приклади демонструють застосування мовної гри в рекламних слоганах: «The most fashionable fashion outlet» автор грає зі спільнокореневими словами на лінії тавтології. «Read-iculouslyLowPrices» (таке графічне розміщення слова «кумедний» доречний, адже це слоган книжкового Інтернет-магазину, і дієслово «читати» є спонуканням до дії). Гра слів переказує нам експресивно-стилістичну інформацію, що відтворює авторське ставлення до предмета.

Щоб утворити насичений та легкий для запам'ятовування образ, застосовують антитезу, іншими словами, прийом протиставлення. Це дає можливість зробити акцент на пріоритетах рекламованого предмета, виділити привабливі якості. Як правило, протиставлення відтворюється антонімами. Серед опрацьованих рекламних слоганів є такі приклади: «High Value, Low Prices, Personal Service» (за допомогою якісних прикметників протиставляють високу якість і низькі ціни товарів), «Easy. Fast. Cheap!» (прислівники

наголошують на тому, що купити товар на сайті магазину легко, швидко та дешево).

Також в рекламних слоганах застосовують гіперболу, аби акцентувати на винятковості товару. Наприклад, «Nobody delivers more fun» (власники Інтернет-магазину товарів для організації та проведення святкових вечірок вважають, що ніхто, крім них, не зможе розвеселити краще), «The Online Megastore» (вираженням гіперболи є приставка мега).

Часто в рекламних слоганах використовують рими – композиційно-звуковий прийом суголосся закінчень, що має фонетичне й метричне значення, об'єднує суміжні та розташовані близько слова віршових рядків (починаючи з останнього наголошеного складу) для організації їх у строфи, упорядкування поетичного мовлення, його евфонічного римотворення. Один із найкращих способів увести на ринок новий бренд – утворити слоган, що римується з назвою торгової марки, наприклад: «For the one who get it done», «Luxury Shopping Worldwide Shipping», «Seeing is Believing».

Також часто серед рекламних слоганів Інтернет-магазинів трапляються такі, у яких застосовано метафору або епітети. За І. В. Арнольд, метафора – це «приховане порівняння, яке здійснюється за посередництвом використання назви одного предмета стосовно іншого і яке виявляє таким чином певну ознаку іншого» [1: 62]. У рекламному слогані застосування метафори сприяє приверненню уваги читача й викликає в нього позитивні емоції. Ця стилістична фігура «економить мову, точніше називаючи поняття або дію» [4: 19]. «Рекламна» метафора «дає можливість осмислити одні об'єкти через властивості та якості інших» [2: 132–135] і націлена на створення оригінального рекламного образу чи привнесення оцінювального ефекту в слоган. Серед проаналізованих матеріалів наведено такі: «The Sole of Chicago», «Where memories of yesterday live on today!». Із прикладів зрозуміло, що в метафорі проявляється витончене вираження емоційної оцінки, яскравої характеристики, які представлені в рекламному слогані, застосування спрямоване здебільшого не на запам'ятовування, а насамперед на створення емоційного впливу на потенційних клієнтів.

Емоційний та експресивний елементи конотативного значення лексеми або фраземи, що часто виражаються за допомогою епітетів, є вагомими прагматичними засобами реклами. Епітети узгоджуються із загальним комунікативним наміром рекламних слоганів, наголошують на специфіці й унікальних якостях товару / послуги та націлені переконати клієнта купити його. Таким чином автор слогана прагне виділити якусь провідну, суттєву рису чи якість, наприклад: «Every little helps», «Get freede livery on all our products», «The good life», «Cool Gadgets».

Інколи під час утворення рекламного слогану автори вдаються до прийому лексичного повтору. Повтор у лінгвістиці розглядають як універсальний стилістичний прийом, за допомогою якого можна створювати нові стилістичні засоби й фігури, оскільки він може охоплювати мовні одиниці всіх рівнів: звуки, морфеми, форми слова, словосполучення, речення, фрази [5: 446]. Розглянувши детальніше цей прийом, можна помітити, що часто в

слоганах використовують назву магазину, наприклад: «Beoriginal. Buyoriginal», «Savemoney, savepets».

Висновок

Таким чином, стилістичні фігури й прийоми, зокрема мовна гра, антитеза, гіпербола, рима, епітет, метафора та лексичні повтори – найбільш поширені в процесі формування рекламних слоганів. За допомогою експлуатування стилістичних засобів автор створює в споживача позитивне враження про властивості, якість та функції товару. Варіація прийомів словесного вираження, підкреслення експресивності є принципами створення рекламних слоганів.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Москва : Просвещение, 1990. 304 с. **2. Баранов А. Н.** Спор метафор: языковая метафора как средство аргументативного воздействия. *Рекламный текст: семиотика и лингвистика*. Москва: Издательский дом Гребенникова, 2000. 270 с. **3. Белова А. Д.** Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2004. № 10. С. 11–16. **4. Гридина Т. А.** Языковая игра: стереотип и творчество. Екатеринбург: УрГПУ, 1996. 214 с. **5. Мацько Л. І.,** Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови: підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

Чу Йівей

*Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: д. філол. н., доц. О.В. Радчук*

СТАЛІ ВИРАЗИ ІЗ СЕМАНТИКОЮ “ВІДСУТНІСТЬ СВІТЛА” В РОСІЙСЬКІЙ ТА КИТАЙСЬКІЙ МОВАХ (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ)

Фразеологические единицы, которые активно употребляются в русском и китайском языках, имеют различную семантику, этимологию, особенности функционирования, а также этнокультурную и лингвокультурную специфику. Русский и китайский языки относятся к разным языковым семьям, различным типам морфологической классификации языков, имеют совершенно неодинаковый ареал распространения. Учитывая эти факторы, можно предположить, что устойчивые выражения с семантикой «отсутствие света», что связано с восприятием и последующим вербальным закреплением, не совпадут в указанных языках. При этом, нельзя и отрицать то, что такие устойчивые выражения будут иметь определенные точки пересечения в значении, поскольку свет, солнце и их оппозиты (например, тьма, мрак) в каждой культуре и мифологии имеют онтологическое и аксиологическое значение, связаны миропониманием, верованиями и носителей русского, и носителей китайского языков.

Актуальность исследования состоит в недостаточной изученности этнокультурных и функциональных особенностей фразеологических единиц русского и китайского языков с семантическим компонентом “отсутствие”

в целом, и со значением “отсутствие света” в частности. Поскольку человек познает окружающий мир в большей мере визуально, зрительное восприятие и его вербализация нашли реализацию как в научных работах по лингвистике, так и в других антропоцентрических науках. На фоне частотности, онтологической значимости и популярности фразеологизмов с семантикой “наличие света”, оппозициональные устойчивые выражение не могут быть признаны как второстепенные. Необходимость анализа таких фразеологизмов обусловлена раскрытием их потенциала в формировании языковой картины мира, национальной самобытности носителей русского и китайского языков.

Цель магистерской работы состоит в комплексном структурно-семантическом и этнокультурологическом анализе фразеологических единиц русского и китайского языков со значением “отсутствие света”, отражающих восприятие мира носителями разных культур.

Поставленная цель предусматривает решение необходимых **задач**:

- рассмотреть структурно-семантическую организацию фразеологизмов русского и китайского языков со значением “отсутствие света”;
- описать парадигматические и синтагматические особенности функционирования анализируемых устойчивых выражений;
- определить этнокультурные особенности формирования языковой картины мира, репрезентированной фразеологической системой русского и китайского языков;
- показать продуктивность и фразеологический потенциал устойчивых языковых выражений с семантикой “отсутствие света” в порождении переносных смыслов.

Методы и приемы исследования обусловлены компаративным аспектом изучения фразеологических единиц с семантикой “отсутствие света” в русском и китайском языках:

- **метод сплошной выборки** эквивалентных фразеологизмов из лексикографических источников русского и китайского языков;
- **описательный метод** для установления структурно-семантических особенностей ФЕ, основанный на анализе моделей устойчивых выражений и их компонентов, толкование которых представлено в словарных статьях;
- **этимологический анализ** для объяснения устаревших слов, входящих в состав идиом в русском языке, и иероглифических изображений, подвергшихся изменениям со временем в китайском языке;
- **сопоставительный метод** с целью установления общих и отличительных характеристик в восприятии и последующей вербализации явлений с семантикой “отсутствие света” во фразеологических единицах, выявления их культурологического своеобразия.

Смысловое содержание фразеологических единиц языка иногда невозможно понять без этимологической справки, анализа исторических фонетических изменений, описания стилистической характеристики. Фразеологические обороты невозможно перевести с русского языка на

китайский и наоборот, можно лишь подобрать соответствующие эквиваленты. Приведем примеры подобранных выражений, которые будем подробно рассматривать в исследовании.

暗无天日 “беспросветный” = “день без солнца”;

黑灯瞎火 “не видно не зги” = “темно без света”;

昏天黑地 “беспросветный мрак” = “небо и земля темные”;

云开见日 «облака расходятся» = “очистив небо, появляется солнце”;

伸手不见五指 “хоть глаз выколи” = “вытянешь руку – пальцев не разглядишь”.

Перспективой исследования является описание эквивалентных фразеологических оборотов русского и китайского языков в аспекте осмысления оттенков значения фразеологизмов с семантикой «отсутствие света», использование их в различных типах дискурса, установление парадигматических и синтагматических особенностей в каждом из языков.

Шиловець Таїсія Олександрівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., доцент О.С. Лук'янова

БІБЛІЙНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Біблія — це Книга Книг. Вона передається з одного покоління до іншого протягом багатьох віків. Особливість літературно-художньої форми біблійних текстів, образотворчих засобів, вагома тематична розмаїтість, оригінальність за проблематикою зробили популярним звернення до Біблії діячів мистецтва і культури.

Однією з таких діячів є Оксана Забужко — поетеса, письменниця, літературознавець, публіцист, філософ, науковець, перекладач. Поезія О. Забужко являє собою «якісно нове явище в українській літературі: вона глибоко медитативна, просякнута внутрішнім, глибинним, нерідко астральним світлом; це спроба витіснити таємницю життя, поєднати два світи – реальний і потойбічний» [2: 25].

Звернення до біблійних мотивів у художній творчості визначає напрямок і характер духовно-моральних шукань як окремої особистості, так і цілого народу в ту чи іншу епоху. Творчість О. Забужко у цьому аспекті викликає особливий інтерес. Вона є однією з центральних постатей українського постмодернізму, що визначають літературне обличчя епохи.

Письменниця створює ряд поезій, присвячених інтерпретації сюжетів, образів і мотивів Святого письма. «Ель Греко «Вознесіння Богородиці» — поезія-руйнування табу. Поетеса описує сцену розп'яття Ісуса Христа. Відштовхуючись від біблійного сюжету, авторка подає власне бачення образу Марії. Також О. Забужко переосмислює фінал історії: Ісус Христос відкупився і таким чином залишився живим, хоча він не переконаний, що так краще.

У поезії «Автостоп (Молитва кінця часів)» знову зустрічаємося з сучасною Марією. В основі твору лежить молитва «Богородице Діво». Героїня подорожує автобусом, молиться Марії кожної країни, яку проїжджає: «Твоя вагітність доладна, мов брунька, а ми заразили пів-Африки СНІДом – і от вимираємо (див. графік приросту населення у європейських націй). Там – за тим поворотом – куди зараз зверне автобус – у третьому тисячолітті – нас просто – нема» [1: 171-172]. Чітко проглядається осучаснення молитви, бо час невпинно йде і проблеми людства видозмінюються.

У поезії «Іще слова, вологі і сирі...» сюжет із перших біблійних притч. О. Забужко описує нову планету, на якій все існуюче ще немає своєї назви, та згадку про перший людський гріх, який зараз має назву первородного.

Згадку про чудеса, які створив Ісус Христос, зустрічаємо в поезії «Три осінні елегії. Вересень». В одній із притч Нового Заповіту є розповідь про те, як Ісус воскресив одного зі своїх друзів Лазаря

О. Забужко ніби грає з християнською традицією задля розвінчання традиціонального її розуміння. У письменниці біблійні образи помінялися місцями. Йдеться про притчу «Книга Буття. Глава четверта», де Авель з Каїном міняються місцями, і вже старший брат помирає від руки молодшого.

Історія про Авеля й Каїна простежується ще в одному творі «Казка про калинову сопліку», який, окрім фольклорної, має ще й «біблійну складову». Знак місяця на чолі новонародженої Ганни провіщає її долю: вона так само навечно буде зв'язаною з сестрою Оленою стосунками вбивці і вбитого, як і біблійні брати. Більш того, історія Каїна та Авеля не дає спокою героїні, втілюючи для неї смисложиттєве питання про наявність людської свободи і про міру божественної справедливості.

В оповіданні «Інопланетянка» є фігура Посланця, образ якого є втіленням вищих сил, уособленням долі. Людина, за релігійними уявленнями складається з божественного і демонічного начал. Л. Таран вважає, що цей образ — «втілення спокуси, «демона» абстрактної людини» [3: 218].

Звернення до біблійної тематики є також у поезії Оксани Забужко «Зворотна адреса, або поема проводу». За допомогою образу «грішне тіло Ноеве» поетеса дає нам натяк на події після Великого Потопу, коли Ной на своєму ковчезі знову побачив землю. У поемі українці повертаються на свою понівечену, пограбовану землю; образ Содому (біблійського міста, яке було знищене за розпусти), певним чином характеризує зображувану дійсність.

Отже, у своїй творчості О. Забужко використовує біблійні сюжети (про те, як було зраджено Христа, про Його страту, історія братовбивства Авеля Каїном, першої спокуси), жанр євангельської притчі, ідею знаходження «землі обітваної», тропи і приховані цитати зі Святого Письма, але подає нам все крізь призму свого світобачення, з елементами осучаснення сюжетів, або взагалі міняє місцями біблійних героїв.

Література

1. Забужко О. Вибрані твори. Харків: Акта, 2000. 236 с.
2. Лимаренко Т.О. *Лірична героїня прози Оксани Забужко: психоаналітика*

образу. Вивчаємо українську мову та літературу. Харків, 2005. № 31. С. 25-31.
З. Таран Л. *Коли б я володіла мистецтвом жити...* Київ: Сучасність, 1994.
 № 7–8. С. 215–218.

Ширіна Ольга Олександрівна
 Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
 Наук. кер.: д. п. н., проф. І.І. Костікова

ВАЖЛИВІСТЬ БІЗНЕС АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Актуальність. Сучасний бізнес вже не працює в межах однієї держави. Як пише сучасний американський журналіст Томас Фрідман, «світ стає плоским». І в цьому плоскому світі ми спілкуємося вже не тільки з тими, хто нас оточує, а й з тими, хто знаходиться від нас за тисячі кілометрів. Межі-бар'єри розмиті: міжнародні дзвінки, міжнародні контракти, міжнародне спілкування. І, в основному, – англійською. *Мета* – розкрити важливість вивчення бізнес англійської мови. *Результати.* Сформулюємо кілька фактів і цифр, для осмислення важливості вивчення бізнес англійської. Англійська – мова бізнесу. Такі величезні компанії, як Airbus, Nokia, Renault, Samsung, Microsoft використовують англійську як єдину корпоративну мову. Англійська – сама швидко-розповсюджувана мова світу за всю історію людства. На досить гарному рівні англійською говорять більш 1,75 мільярда людей (кожен четвертий). Наведемо причини, навіщо вчити ділову англійську.

1) Переписка. Ви можете не бути бізнесменом, не збиратися вести ніяких переговорів, але іноді може виникнути необхідність написати лист англійською мовою. Щоб вас зрозуміли, щоб не вважали грубою людиною, щоб заручитися підтримкою співрозмовника, потрібно вміти бути ввічливим, вміти виконувати формальності в листуванні. 2) Отримання інформації. Якщо ви цікавитесь світовими новинами, скажімо, економікою, фінансовою аналітикою і подібними темами, ви, напевно, будете не проти отримувати об'єктивну інформацію не тільки з вітчизняних, а й із зарубіжних джерел. Для цього вкрай необхідно володіти відповідною бізнес лексикою. 3) Бізнес. Звичайно, безпосередня причина вивчити Business English – це наявність цього самого бізнесу. Неважливо, які масштаби вашого бізнесу, навіть, якщо ви збираєтеся щось продавати через Інтернет в Європу, вам необхідно буде вміти пояснювати людям, що ви робите, скільки це коштує, і на яких умовах ви згодні працювати. 4) Робота. Ви можете сказати, що вам не потрібна робота за кордоном, пов'язана з фінансами, економікою тощо; що вам цілком вистачить посади продавця в магазині, й не потрібно ніякого власного бізнесу. Але на будь-яку роботу потрібно пройти співбесіду, написати резюме. Так що з діловою українською доведеться зіткнутися, а далі у пригоді стане й англійська. 5) Документи. Бізнес англійська стане в нагоді при вивченні або заповненні будь-яких документів англійською мовою, будь то контракти, декларації або виписки банківських рахунків – краще добре мати уявлення про те, що там написано.

Результат. Підсумок: володіння бізнес англійською – це базове вміння спілкуватися в будь-якій формі, будь вона писемна, по телефону або віч-на-віч, на будь-яку тему, безпосередньо пов'язану з бізнесом. Щоб уміти робити це, необхідно знати пласт ділової лексики, а також мати практику. Без ділової англійської – нікуди керівникам компаній, менеджерам, секретарям, і навіть студентам, які бажають мати гарну роботу.

Ширіна Ольга Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцин

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ НА МАТЕРІАЛІ НАРОДОЗНАВЧИХ ТЕКСТІВ

Проблема навчання іншомовної лексики залишається актуальною й на сьогодні, оскільки потребує розгляду в контексті компетентнісного підходу, що дасть можливість гармонізувати й структурувати формування іншомовної лексичної компетенції з іншими компетенціями.

Дослідження у сфері навчання здобувачів лексики української мови як іноземної знайшли своє відображення в наукових розвідках І. Зозулі, В. Костюшко, Т. Лагути, О. Пальчикої, С. Смоліної, І. Сташкевич, О. Туркевич Г. Швець та багатьох інших лінгвістів-практиків.

Мета дослідження – розглянути роль народознавчих текстів у формуванні лексичної компетентності під час навчання української мови як іноземної.

Однією з цілей навчання іноземної мови є формування іншомовної лексичної компетенції, що є важливою перед оволодінням іншомовною комунікативною компетенцією. Лексична компетенція – це здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та лексичної усвідомленості. Лексична компетенція включає в себе лексичні навички, знання й загальну мовну усвідомленість або здатність їх використання в усіх видах мовленнєвої діяльності [2].

Формування мовленнєвих лексичних навичок втілюється за допомогою забезпечення в ситуативному вживанні засвоєних лексичних одиниць при висловлюванні своїх думок в усній формі (говоріння) та письмовій формі (письмо), а також контекстне розуміння лексичних одиниць під час читання та аудіювання.

Читання як вид мовленнєвої діяльності є однією з головних практичних цілей навчання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах України. Важливу роль відіграє читання в навчальному процесі, адже воно допомагає оволодіти не тільки мовним матеріалом, а й удосконалювати вміння усного мовлення. Під час читання вголос і про себе функціонують провідні мовні аналізатори – слухові та мовленнєво-рухові, характерні для говоріння. Уміння читати також дає можливість здобувачеві підбирати необхідні

друковані матеріали та реферувати їх із метою підготовки усного повідомлення.

Під час навчання української мови як іноземної на високому етапі варто активно використовувати тексти народознавчого спрямування. Читання народознавчих текстів розвиває мислення іноземних здобувачів, допомагає усвідомити особливості системи української мови, формує його світогляд, збагачує країнознавчими знаннями про історію, культуру, економіку, політику, побут країни, у якій вони навчаються.

Добираючи тексти народознавчого спрямування, потрібно дотримуватися загальних вимог до навчальних текстів: доступність, доцільність, актуальність, цікавість і природність, комунікативна репрезентативність. Завданням народознавчих текстів на заняттях з української мови як іноземної є не тільки зацікавити Україною, її культурою, звичаями, традиціями, але й стимулювати іноземних студентів до порівняння української та своєї рідної культур, пошуку специфічних рис і точок перетину.

Робота над текстом народознавчого спрямування повинна починатися з укладання системи завдань (дотекстових, притекстових й післятекстових), які впливатимуть на розвиток мовної та соціокультурної компетенції, формування навичок та вмінь в усіх видах мовленнєвої діяльності, удосконалення вмінь працювати з інформацією: аналізувати, розуміти, добирати, перетворювати тощо. Текст повинен мати й чималий шар термінологічної лексики (історичної, географічної, мистецтвознавчої) та специфічних лексико-граматичних конструкцій, характерних для різних типів тексту (науково-навчального, довідкового, популярного, екскурсійного тощо), що допомагає розширювати лексичний запас здобувачів-іноземців. Тексти розповідного та описового типів мовлення мають свою перевагу, адже мають емоційність, поєднання граматико-стилістичних особливостей книжного й розмовного стилів української мови. Особливу роль потрібно відвести зоровій та аудіовізуальній наочності, без якої неможливе повноцінне сприйняття народознавчої інформації.

Отже, формування лексичної компетентності є головним у вивченні української мови як іноземної. Для ефективного навчання доцільно використовувати тексти народознавчого спрямування, що дозволить здобувачеві не тільки ознайомитися з історичними фактами про Україну, її культуру, традиції, мистецтво, соціологічною інформацією, а й сприятимуть формуванню комунікативної компетентності іноземців. Народознавчий текст посідає важливе місце в навчальній текстотечі з української мови як іноземної, оскільки сприяє розвитку комунікативної компетентності та соціокультурній адаптації, а також збагаченню професійних знань іноземних здобувачів.

Література

1. Зозуля І.Є. Вивчення лексики української мови як іноземної. Режим доступу: <file:///C:/Users/marts/Downloads/6639-23818-1-PB.pdf>.
2. Смоліна С.В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. *Іноземні мови* 2010. №4. С.16-23. Режим доступу:

file:///C:/Users/marts/Downloads/im_2010_4_4.pdf. **3. Туркевич О.** Вивчення лексики української мови на текстовій основі у процесі вивчення української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2007. Вип. 2. С. 201-201. **4. Українознавство і лінгводидактика** : навч. посіб. М-во освіти України, Держ. акад. керівних кадрів освіти. К.: Логос, 1997. 106 с.

Шовкова Катерина Ігорівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н. В.В. Піддубна

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЙМЕННИКА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Становлення й функціонування прийменникової системи мови постійно перебуває у центрі уваги лінгвістів. Питання частиномовної приналежності прийменника, його значеннєвої своєрідності та функційних виявів неодноразово ставало предметом наукових розвідок українських і польських мовознавців. Теоретичні основи тлумачення прийменника розглядали І. Вихованець, К. Городенська, Л. Дерев'янка, А. Загнітко, З. Іваненко, А. Колодяжний, І. Кучеренко, Н. Куц, О. Мельничук, М. Степаненко, І. Чередниченко та ін., а також польські дослідники М. Гроховський, К. Каллас, С. Кароляк, Є. Курилович, Лясковський, Р. Пшибильська, А. Хеінз та ін. Наявність значної кількості наукових праць зумовила появу оглядового дослідження про визначення статусу прийменника в граматичній системі української й польської мов, що й становить актуальність цієї роботи.

Метою дослідження є узагальнення поглядів українських і польських мовознавців на визначення лінгвістичного статусу прийменників.

Традиційно в українському мовознавстві прийменник визначається як службове слово з послабленим лексичним значенням [1; 2; 3; 4; 5]. Автори цієї концепції вважають, що прийменник має граматичне і лексичне значення. Граматичне значення виражається синтаксичним підрядним зв'язком, а лексичне пов'язане з їхнім походженням [3: 8]. "За прийменниками закріплено ніби подвійну функцію: вони а) сигналізують про формальний зв'язок між членами речення, виражений граматичними засобами певної мови, і б) указують на конкретний вид цього зв'язку, на його матеріально-значеннєвий вияв" [3: 8].

Значного поширення в мовознавстві набув підхід, згідно з яким прийменник має статус самостійного слова із повноцінним лексичним значенням. Семантичність полягає в здатності вступати в синонімічні відношення й утворювати антонімічні пари. Тому прийменники "можуть відбивати явища дійсності в конкретизованому або узагальненому вигляді, виразно експлікованому опозицією "первинні (непохідні) – вторинні (похідні) прийменники" [5: 64].

Теоретичні засади третьої концепції, за якою прийменник розглядається як особлива морфема, обґрунтував польський мовознавець Є. Курилович.

Дослідник зазначив, що прийменник – це не слово, а морфема. Це частина номінативної конструкції, субморфема морфемної одиниці, яка складається з прийменника і відмінкового закінчення іменника. При цьому саме прийменник зумовлює відмінкове закінчення як таке [8: 7; 6: 16]. Прийменник позбавлений лексичного значення, йому притаманне лише граматичне, тому що він не відображає предметів і явищ матеріальної дійсності, а лише вказує на відношення та зв'язки між предметами та явищами цієї дійсності [1: 9]. Ця теорія була поглиблена й розвинена далі на матеріалі української мови [2: 82].

У наукових розвідках польських мовознавців прийменник розглядається у співвідношенні з іменником і аналізується як складник іменної (прийменникової) конструкції. Це граматична морфема, оскільки поєднує компоненти висловлення. Прийменник є елементарною знаковою одиницею мовної системи, наділеною певними функціями [7: 52]. Також він визначається як окреме текстове слово з обмеженою самостійністю, оскільки не може виступати окремим висловленням; не змінює своєї синтагматичної позиції в тексті тощо.

Отже, аналіз мовознавчих праць дає підстави стверджувати, що немає єдиного погляду на роль і місце прийменника в системі частин мови. Застосування морфологічного, семантичного, синтаксичного й логічного критеріїв допомагають окреслити статус прийменника та його функції. Відмінності теоретичного обґрунтування визначення прийменника в українському та польському мовознавстві розкривають широкі можливості для проведення подальших мовознавчих студій.

Література

1. **Адаменко А.** Лінгвістичний статус прийменника у сучасній науковій думці *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Лінгвістика. 2014. Вип. 21. С. 7–10.
2. **Дерев'янку Л.** Проблема лінгвістичного статусу прийменника в системі мови. *Рідний край*. 2011. №1. С. 80–85.
3. **Кисла Н.** Диференціація адвербальних семантико-синтаксичних відношень прийменників у сучасній українській літературній мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2020. 21 с.
4. **Куц Н.** Прийменник: основні підходи вивчення, лексико-граматичні ознаки, перспективи дослідження. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр. / укл. Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк: ДонНУ, 2006. Вип. 14. С. 90–95.
5. **Степаненко М.І.** Семантична диференціація просторових прийменників. *Мовознавство*. 2015. № 3. С. 63–73.
6. **Janowska A.** Kształtowanie się klasy polskich przyimków wtórnych. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2015. 120 s.
7. **Przybylska R.** Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej. Kraków: Universitas, 2002. 609 s.
8. **Żeberek T.** Funkcjonowanie przyimków i wyrażeń przyimkowych w tekście rosyjskim i polskim. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1994. 108 s.

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

*Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді
(Харків, 15 квітня 2021 року)*

Електронне видання

Статті подаються мовою оригіналу
в авторській редакції

Відповідальний за випуск Голобородько К.Ю.
Редактор Лебеденко Ю.М.